

20. YÜZYILIN BAŞLARINDA
KAYSERİ'DE EĞİTİM

Serhat KARADURMUŞ
Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yard. Doç.Dr. Mustafa Murat ÖNTUĞ

Afyon

2006

20.YÜZYILIN BAŞINDA KAYSERİ'DE EĞİTİM

Serhat KARADURMUŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlköğretim Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Murat ÖNTUĞ

Afyon

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2006

İÇİNDEKİLER	Sayfa
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZGEÇMİŞ.....	v
TABLolar VE ŞEKİLLER.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

I.BÖLÜM

1.KAYSERİ'DEKİ SİBYAN MEKTEPLERİ

1. 1.Ali Beğ Muallim-hanesi.....	6
1. 2.Ali Beğ Muallim-hanesi.....	6
1. 3.Ali Paşa Muallim-hanesi.....	6
1. 4. Cafer Beğ Muallim-hanesi.....	7
1. 5.Can Hüseyin-Zade Hacı Mahmud Muallim-hanesi.....	7
1. 6.Hacı İshak Muallim-hanesi.....	7
1. 7.Hacı Mehmed Ağa Muallim-hanesi.....	7
1. 8.Hüseyin Beğ Muallim-hanesi.....	7
1. 9.Kale Mektebi.....	7
1.10.Melik Arslan Muallim-hanesi.....	7
1.11.Nasrullah-zade el-Hac Mehmed Mektebi.....	7
1.12.Rabia Hatun Muallim(e)-hanesi.....	7
1.13. Sıdika Hatun Sübyan Mektebi.....	7
1.14.Topal Hacı Ali Muallim-hanesi.....	7
1.15.Zeyne'l-Abidin Muallim-hanesi.....	7
1.16.Diğer Sıbyan Mektepleri.....	7

II. BÖLÜM

KAYSERİ'DEKİ MEDRESELER

1. UMUMİ MEDRESELER	10
1.1. Yirmili (Haşiy-e-i Tecrid) Medreseler.....	10
1.2. Otuzlu (Miftah) Medreseler.....	11
1.3. Kırklı (Telvih) Medreseler.....	11
1.4. Ellili Medreseler.....	11
1.5. Sahn-ı Seman Medreseleri.....	11
1.6. Altmışlı Medreseler.....	11
2. KAYSERİ'DEKİ MEDRESELER	
2. 1. GEVHER NESİBE DARÜ'Ş-ŞİFASI VE MEDRESESİ.....	14
2. 2. GIYASİYE VE ŞİFAİYE MEDRESESİ.....	15
2. 3. GÜLÜK MEDRESESİ.....	16
2. 4. HACI İBRAHİM MEDRESESİ.....	16
2. 5. HACI KILIÇ MEDRESESİ.....	16
2. 6. HACI ÖMER MEDRESESİ.....	16
2. 7. HATUNİYE MEDRESESİ.....	16
2. 8. HOCA HASAN MEDRESESİ.....	16
2. 9. HUNAT HATUN MEDRESESİ.....	17
2.10. HÜSEYİN EFENDİ MEDRESESİ.....	19
2.11. KOCABEY MEDRESESİ.....	19
2.12. KÖŞK MEDRESESİ.....	19
2.13. KURŞUNLU CAMİİ MEDRESESİ.....	20
2.14.KÜLÜK MEDRESESİ.....	20
2.15.MAHMUT BEY MEDRESESİ.....	21
2.16. MELİK GAZİ MEDRESE.....	21
2.17. MESUDİYE MEDRESESİ.....	22
2.18. NASIRRİYYE MEDRESESİ.....	22
2.19. PERVANE MEDRESESİ.....	22
2.20. SADULLAH AĞA MEDRESESİ.....	23
2.21. SAHABİYE MEDRESESİ.....	23
2.22. SARAY MEDRESESİ.....	23

2.23. ŞİHLİ HAMİDİYE MEDRESESİ.....	23
2.24. DİĞER MEDRESELER.....	24

III. BÖLÜM

RÜŞDİYE, İDADİ VE SULTANİLER

1.RÜŞDİYELER.....	26
2.KAYSERİ'DEKİ RÜŞDİYE MEKTEPLERİ.....	29
2.1. DEVELİ KAZASI MEKTEB-İ RÜŞDİYESİ.....	29
2.2. AVANOS KAZASI MEKTEB-İ RÜŞDİYESİ.....	31
2.3. HACI BEKTAŞI NAHİYESİ MEKTEB-İ RÜŞDİYESİ.....	32
2.4. TALAS RÜŞDİYE MEKTEBİ.....	32
3. İDADİLER.....	34
4. KAYSERİDE BULUNAN İDADİLER.....	37
4.1.KAYSERİ MEKTEB-İ İDADİSİ.....	37
5.SULTANİLER.....	44
6.KAYSERİ'DE BULUNAN İBTİDÂİLER.....	52
6.1. AHMET PAŞA MEKTEB-İ İBTİDÂİSİ.....	52
6.2. FEYZ'EL HAMİD MEKTEB-İ İBTİDÂİSİ.....	52
6.3. TERAKKİ MEKTEBİ.....	52

IV.BÖLÜM

KAYSERİ'DE KURULAN YABANCI OKULLAR

1. Misyonerlik.....	53
2. Misyonerliğin Amaçları.....	53
3. Amerikalıların Osmanlı Devleti ve Kayseri'yi Seçmelerinin Nedenleri.....	54
4. TALAS AMERİKAN OKULLARI.....	56
4.1. TALAS AMERİKAN KIZ OKULU (1871–1915).....	58
4.2. TALAS AMERİKAN ERKEK OKULU (1889–1967).....	61
5. CEMAAT OKULLARI	67
5.1. Çalkıyan Mektebi.....	68
5.2. Agobyan Mektebi.....	68

5.3. Serkisyan Mektebi.....	68
5.4. Arâmiyân Mektebi.....	69
5.5. Katolik Mektebi.....	69
5.6. Erciyas Mektebi.....	69
5.7. Rum Ermeni Protestan Mektebi	69
5.8. İncil Va'zı Mektebi.....	70
5.9. Vazos Mektebi.....	70
5.10. Erşâk-ı Kevniyân Mektebi.....	70
5.11. Bartovyan Mektebi.....	70
5.12. Dar'ıl İtfa ve Arhi Mektebi.....	71
5.13. Sorop Haç Mektebi.....	71
5.14. Fenese Ermeni Mektebi.....	71
5.15. Diğer Okullar.....	71

V. BÖLÜM

KAYSERİ'DE BULUNAN KÜTÜPHANELER

1. MAHMUT KÜTÜPHANESİ.....	75
2.TAVLUSUNLU SADRAZAM HALİL PAŞA KÜTÜPHANESİ.....	75
3.SADRAZAM ERKİLETLİ MEHMED PAŞA KÜTÜPHANESİ.....	75
4.HACI HALİL EFENDİ KÜTÜPHANESİ.....	76
5.KARA MUSTAFA PAŞA KÜTÜPHANESİ.....	76
6.RAŞİD EFENDİ KÜTÜPHANESİ.....	76
7. İL HALK KÜTÜPHANESİ.....	80
SONUÇ.....	82
EKLER.....	84
KAYNAKÇA.....	125

TEZ JÜRİSİ ÖNERİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

İmza

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Mustafa Murat ÖNTUĞ .....

ÜYE Prof. Dr. Adnan ŞİŞMAN .....

ÜYE Prof. Dr. Lütfi ÖZAV .....

Serhat KARADURMUŞ' UN 20. Yüzyılın Başında Kayseri'de Eğitim başlıklı tezi ..../..../..... tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim dalında, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

20.YÜZYILIN BAŞLARINDA KAYSERİ'DE EĞİTİM

Serhat KARADURMUŞ

İlköğretim Anabilim Dalı

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2006

Danışman: Yard. Doç. Dr. Mustafa Murat ÖNTUĞ

20. yüzyılın başlarında Kayseri’de Eğitim beş bölümde incelenmiştir. Bu bölümlerden birincisi; sıbyan mektepleridir. Hemen hemen her mahallede, özellikle de mescit ve cami etrafında açılan mekteplerdir. Diğer bir adı ile taş mekteplerdir. İkinci Bölüm; Kayseri’de faaliyet gösteren medreseler. Medreseler bu dönemde Osmanlı devletinin genelinde olduğu gibi Kayseri’de de işlevini yitirmeye başlamıştır. Üçüncü bölüm ise; Rüşdiye, idadi ve sultanilerdir. Bu bölümde varlığını günümüzde de devam ettiren, Kayseri Eğitim tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan “Kayseri İdadisi” üzerinde durulmuştur. İdadi olarak eğitim hayatına başlayan mektep, sultani arkasından da lise olarak eğitim hayatına devam etmektedir. Dördüncü bölüm; Kayseri’de Yabancılar tarafından kurulan okullar ile Gayrimüslimler tarafından kurulan okullar. Bu okulların isimlerine, açılış tarihlerine, öğrenci sayılarına bakıldığında zaman, Müslümanlar tarafından açılan okullara göre daha fazla olduğu görülür Kayseri’de açılan iki tane yabancı okul vardır. Bunların ikisi de Amerikalılar tarafından açılmıştır. Beşinci bölüm ise; Kayseri’de ki Kütüphanelerdir. Bunlardan en önemlisi ise Divan-ı Hümayun baş katibi Raşid Efendi tarafından açılan kütüphanedir. İçerisinde bir çok yazma eser bulunduran kütüphane günümüzde Cami Kebir’in yanında hizmetine devam etmektedir.

ABSTRACT

EDUCATION IN KAYSERİ AT THE BEGINNING OF TWENTIETH CENTURY

Serhat KARADURMUŞ

Department of Primary Education

Afyon Kocatepe University. Institute of Social Sciences

June 2006

Advisor: Yard.Doç.Dr. Mustafa Murat ÖNTUĞ

At the beginning of the twentieth century education system in Kayseri has been studied in five sections. The first of these sections is Sıbyan Mektepleri .They were situated in almost every district especially around the mosques .These schools are also called “Taş Mektepleri” .The second section ; Schools (Medrese) in Kayseri during Ottoman Empire .In this period these schools lost their effect in Kayseri as well as in the whole country. The third section is ; Rüştiye , Idadi and Sultani .In this section “Kayseri İdadisi” which survived up to now is highlighted. This school started its education life as Idadi and then became Sultani and finally continuing as a High School. The fourth section explains the schools which are founded by Foreigners and schools founded by Non-Muslims .When we look at the numbers of students and establishment dates of these schools we will see that they are more than Muslim Schools. There are two foreign schools in Kayseri .They were established by Americans. The fifth section is Libraries in Kayseri .The most important of these is the library which was opened by the founder of Divan-ı Hümayun, Raşid Efendi .This Library contains a great number of handwriting articles and still on duty beside Cami Kebir.

ÖNSÖZ

Toplumlar üzerinde eğitimin etkisi geçmişte olduğu kadar günümüzde de çok önemlidir. Bundan dolayı bütün devletlerde mutlaka toplum fertleri eğitilmiştir. Bu amaçla eğitim-öğretim kurumları açılmıştır. Çünkü milletlerin yükseliş ve çöküşlerinde eğitim çok önemli faktör olmuştur. 20. yüzyılın başında Kayseri’de eğitim isimli çalışmamız Kayseri ili ile sınırlı bir çalışmadır. Zaman olarak ta 20. yüzyılın başlarını kapsamaktadır. Giriş ve beş bölümden meydana gelmektedir.

Giriş bölümünde; Problem, çalışmanın amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları, yöntemi ve çalışmayla ilgili tanımlar verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde; Sıbyan mektepleri açıklanarak Kayseri’de kurulan sıbyan mektepleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümünde; Kayseri’deki medreseler hakkında bilgiler verilerek, medreselerin durumları yorumlanmıştır. Üçüncü bölümde; Kayseri’de kurulan rüşdiyeler, idadiler, sultaniler ve ibtidailer açıklanmıştır. Bu bölümde özellikle günümüzde de varlığını devam ettiren Kayseri Mekteb-i İdadisi hakkında maarif ve Ankara vilayet salnamelerinden elde edilen bilgiler tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır. Dördüncü bölümde; Kayseri’de cemaatler tarafından kurulan mektepler ile özellikle Amerikalılar tarafından kurulan okullar işlenmiştir. Çalışmamızın son bölümü olan dördüncü bölümünde de Kayseri’de bulunan kütüphanelerle ilgili bilgiler verilmiştir. Ekler kısmında ise çalışma alanımızla ilgili resimler ve belgeler derlenerek sunulmuştur.

Araştırmanın başından sonuna kadar tezle ilgili bilgilerin incelenip düzenlenmesinde getirdiği değerli katkılarını gördüğüm danışman hocam Yard.Doç Dr. Mustafa Murat ÖNTUĞ’ a ve Yüksek Lisans Eğitimi süresince hiçbir fedakarlığı esirgemeyen değerli eşim Mürşide KARADURMUŞ’ a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Serhat KARADURMUŞ

ÖZGEÇMİŞ

Serhat KARADURMUŞ

İlköğretim Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans: 1997 Fırat Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Lise: 1991 Kayseri Kocasinan Ticaret Meslek Lisesi, Muhasebe Bölümü

İş/İstihdam

2001- Uşak Sait Sabri Ağaoğlu Lisesi Müdür Yard./Tarih Öğretmeni devam ediyor

2000-Uşak Sait Sabri Ağaoğlu Lisesi Tarih Öğretmeni

1998-Uşak Özdemirler İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretmeni

Alınan Burs Ve Ödüller

2006-Teşekkür Belgesi. İl Milli Eğitim Müdürü

2004-Teşekkür Belgesi. İl Milli Eğitim Müdürü

2003-Aylıkla Ödüllendirme. Milli Eğitim Bakanlığı

2003-Teşekkür Belgesi. Sait Sabri Ağaoğlu Lisesi Müdürü

2002-Teşekkür Belgesi. İl Milli Eğitim Müdürü

2002-Teşekkür Belgesi. Sait Sabri Ağaoğlu Lisesi Müdürü

2001-Takdir Belgesi. Uşak Valisi

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri Ve Yılı: Almanya, 02 Ocak 1974 Cinsiyet: Erkek

Yabancı Dil

Almanca

TABLOLAR LİSTESİ

		Sayfa
Tablo 1.	1888 Yılı İtibariye Devlet Genelindeki Rüşdiye Sayıları.....	28
Tablo 2.	H.1313–1314/ M.1895–1896 Öğretim Yılında Develi Kazası Mekteb-i Rüşdiyesinde Okutulan Dersler Ve Öğretmenleri.....	30
Tablo 3.	H.1316–1317 /M.1898–1899 Öğretim Yılında Develi Kazası Mekteb-i Rüşdiyesinde Okutulan Dersler ve Öğretmenleri.....	31
Tablo 4.	H.1314–1315/M.1896-1897 Yılı İçerisinde Avanos Mekteb-i Rüşdiyesinde Okutulan Dersler ve Görevli Öğretmenler.....	31
Tablo 5.	H.1314–1315/M.1896–1897 Yılı İçerisinde Hacı Bektaşî Nahiyesi Mekteb-i Rüşdiyesi'nde Okutulan Dersler ve Görevli Öğretmenler.....	32
Tablo 6.	H.1314-1315/M.1896-1897 Yılında Talas Nahiyesi Mekteb-i Rüşdiyesi'nde Görev Yapan Öğretmenler.....	33
Tablo 7.	H.1316-1317/M.1898-1899 Yılında Talas Nahiyesi Mekteb-i Rüşdiyesi'nde Görev Yapan Öğretmenler.....	33
Tablo 8.	1898-1902 tarihli arasında Kayseri İdadisi'ndeki Öğrenci Sayıları.....	38
Tablo 9.	H.1313–1314/M.1895–1896 Öğretim Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisi'nde Okutulan Dersler Öğretmenleri.....	39
Tablo 10.	H.1313–1314/M.1895–1896 Öğretim Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisinde Öğrenci ve Hademe Sayıları.....	39
Tablo 11.	H.1314–1315/M.1896–1897 Öğretim Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisi'nde Okutulan Dersler ve Öğretmenleri.....	40
Tablo 12.	H.1314–1315/M.1896–1897 Öğretim Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisinde Öğrenci ve Hademe Sayıları.....	40
Tablo 13.	H.1315–1316/M.1897–1898 Öğretim Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisinde Okutulan Dersler ve Öğretmenleri.....	41
Tablo 14.	H.1315–1316/M.1897–1898 Ders Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisi'nde Öğrenci ve Hademe Sayıları.....	42
Tablo 15.	H1316–1317/M.1898–1899 Öğretim Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisi'nde Okutulan Dersler ve Öğretmenleri.....	42

Tablo 16.	H.1306/M.1888–1889 Öğretim Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisi’nde Sınıf Geçme Defterinde Öğrencilerin Dersleri ve Notları....	42
Tablo 17.	1920–1921 Eğitim Öğretim Yılında Lise Son Sınıf Öğrencisi İken Sakarya Savaşı’na Katılıp Şehit Olan Öğrenciler.....	43
Tablo 18.	H.1316/M.1898-1899 Tarihli Salnameye Göre Kayseri’de Bulunan Mektepler.....	51
Tablo 19.	H.1319/M.1901-1902 Tarihli Salnameye Göre Kayseri’de Bulunan Mektepler.....	51
Tablo 20.	Amerikan Okullarının Bütçeleri (1932–1933).....	65
Tablo 21.	Amerikan Okullarının Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (1932–1933).....	65
Tablo 22.	Amerikan Okullarının Öğretmen ve Diğer Personeli (1947–1948).....	66
Tablo 23.	Kayseri’de Yabancılar Tarafından Kurulan Cemaat Mekteplerinin Öğrenci Sayıları.....	72
Tablo 24.	H.1316/M.1898–1899 Tarihli Maarif Salnamesine göre Kayseri’deki Kütüphaneler.....	74

GRAFİKLER**Sayfa**

Grafik 1. Gayri Müslimlerin Kayseri’de Açmış Oldukları Mektep Sayıları	73
Grafik 2. Gayri Müslimler Tarafından Açılan Mekteplerdeki ve Kayseri İdadisi’ndeki Öğrenci Sayıları	73

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser.
a.g.m.	: Adı Geçen Makale.
A.Ü.D.T.C.F.	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
A.V.S.	: Ankara Vilayet Salnâmesi
Bkz.	: Bakınız.
B.O.A.D.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Dairesi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren.
H.	: Hicri.
H.Ü.	: Hacettepe Üniversitesi
Haz.	: Hazırlayan.
K.B.B.	: Kayseri Büyükşehir Belediyesi
K.T.O.	: Kayseri Ticaret Odası
M.	: Miladi.
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı.
R.	: Rumi.
s.	: Sayfa.
S.	: Sayı.
S.N.M.U.	: Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umumiye
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Eğitim; Kişinin zihinsel, bedensel, duygusal, ve toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının istenilen doğrultuda geliştirilmesi ya da ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür. Eğitim hayatı boyu sürer; planlı ya da tesadüfi olabilir. Eğitim, bireyin yeni bir şeyler öğrenme sürecindeki bütün aktivitelerini kapsar. Başka bir deyişle eğitim bireyin bedensel, duygusal, ve zihinsel özelliklerini geliştirme, yeni özellikler kazandırma çalışmalarının tamamını içerir. Türk eğitim tarihimiz genel Türk tarihi içerisinde yer alan, eğitim ile ilgili bir tarih bilimidir ve bilinen ilk Türk toplumları ile başlamaktadır. Eğitim tarihimizi; “İslamiyet öncesi”, “İslamiyet’ten sonra”, “Cumhuriyet dönemi”, şeklinde kategorilere ayıranlar olmuştur. Bunun yanında “Tanzimat öncesi (medrese dönemi)”, “Tanzimat sonrası (mekteple dönemi)” ve “Cumhuriyet dönemi” şeklinde üç kategoride irdeleyenler de olmuştur. Bizim çalışmamız ise Osmanlı devletinin son dönemlerini, yani yenileşme hareketlerinin fazlaca yaşandığı bir dönemi kapsamaktadır. Türk eğitim tarihimiz içerisinde 20. yüzyılın başında Kayseri’de eğitim faaliyetlerini içermektedir.

1. PROBLEM

Kayseri tarih boyunca ticari alanda önemli bir yere sahip olmuştur. Asurlu tüccarların ticaret yapmak için geldikleri kent, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde de önemli bir ticaret merkezidir. Kayseri ticari alandaki bu hareketliliğin yanında, eğitim alanında da önemli bir yere sahiptir. 20. yüzyılın başlarında Kayseri’de yapılan eğitim ile ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Yapılan çalışmalar genelde sosyal yaşamla sınırlı kalmıştır.

Osmanlı devleti’nin son dönemlerinde ülkenin karışıklıklar içerisinde olduğu bir dönemde Kayseri’de eğitim faaliyetleri nasıl yapılmıştır? Eğitim faaliyetlerini sağlayan mektepler nelerdir? Azınlıklar tarafından bu dönemde Kayseri’de hangi okullar kurulmuştur? Kayseri eğitim hayatı içerisinde önemli bir yere sahip olan kütüphaneler hangileridir? sorularının cevapları aktarılmıştır.

2. AMAÇ

Bu araştırmanın amacı, 20. yüzyılın başlarında Kayseri ve kazalarındaki eğitim-öğretim faaliyetlerini incelemektir.

3. ÖNEM

Türk eğitim tarihimiz ile alakalı yapılan çalışmalar genel bir özellik ifade etmektedir. Eğitim sürekli değişim içerisindedir. Başlangıçta açılan bir kurum daha sonra yerini başka bir kuruma bırakmaktadır. Sıbyan mektepleri ile başlayan eğitim-öğretim hayatı medreseler, rüştiyeler, idadiler ve liseler şeklinde devam etmiştir. Yapmış olduğumuz bu çalışmada 20. yüzyılın başında Kayseri’de bu eğitim kurumlarını ele almaya çalıştık. Kayseri ve kazalarında eğitim öğretim faaliyetlerini sağlayan bu kurumlarla ilgili olan çalışmamızın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

4. VARSAYIMLAR

Araştırma sahamız olan Kayseri’de, incelememize konu olan dönemde eğitim yapısının fazla gelişmemiş olduğu düşünülmektedir.

5. SINIRLILIKLAR

Araştırma, Kayseri ili sınırları içersinde bulunan tüm kazaları kapsamaktadır.

6. YÖNTEM

Araştırma yapılırken, sosyal bilgiler biliminin ilke ve teknikleri göz önüne alınarak eğitim faaliyetleri ile ilgili makaleler, ve yazılar değerlendirilmiştir. Konu tespiti yapılırken araştırma sahasında daha önceden aynı konu üzerinde herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması temel alınmıştır. Araştırma sırasında öncelikli olarak konu ile alakalı bir kaynak çalışması yapılarak, kaynaklar tespit edilmiştir. İlgili yerlerden izinler alınarak çalışmalara başlanmıştır. Araştırma sahası olan Kayseri ve ilçelerindeki kütüphanelere, milli eğitim müdürlüklerine, belediyelere, mekteplere ve valilik makamına müracaat edilmiştir.

Kayseri merkezde bulunan Raşid Efendi Yazma Eserler Kütüphanesi, Kayseri Lisesi, Milli Kütüphane ve Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Dairesi Başkanlığı’nın da ki dokümanlardan yararlanılmıştır. Kayseri eğitim tarihi Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden başlanarak incelenmiştir.

7. TANIMLAR

Sıbyan Mektebi: Sabi adı verilen beş altı yaşlarındaki kız ve erkek çocukları okutmak amacıyla açılan ilk tahsil müesseseleridir¹. Hemen her mahallede vardır. Cami veya mescit etrafına yapılmışlardır. Halk arasında bu mekteplere taş mektep de denilmiştir.

Medrese: Arapça mekân ismi olarak ders gösterilen yer anlamına gelmektedir². Bir mescit ve dersaneler ile müderrislerin ve öğrencilerin yaşamasına elverişli hücreleri bulunan bir yüksek öğretim kuruluşudur³.

Rüşdiye: Orta dereceli eğitim kurumu, orta mektep, orta okul⁴. Eskiden ibtidaî ile idadi arasında üçü ilk, üçü orta olmak üzere altı sınıflık bir mektep türü⁵.

İdadi: Kelime anlamına baktığımızda idadi hazırlamaya mahsus yer, hazırlama yeri anlamına gelmektedir⁶. Bir bakıma hazırlama okuludur diyebiliriz. Sıbyan mekteplerinden gelen öğrencilerin belirli bir düzeye gelmelerini sağlamak amacıyla 1846'dan sonra açılan rüştiyelere açılan hazırlık sınıflarına ve Darül Maarif'te açılan özel sınıflara da idadi denilmiştir⁷. Darül Maarifteki idadi için resmi vesikalarda Darül Maarif Mekteb-i Kısım-ı İdadiye ifadesi kullanıldığı bilinmektedir⁸.

Sultani: Liselere eskiden verilen ad⁹. Bu terim Galatasaray'da gerçek anlamıyla kurulan ilk liseye verilen “*Mekteb-i Sultani*” adı ile ortaya çıkmıştır¹⁰.

¹ Osman ERGİN, *Türk Maarif Tarihi*, C.1, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s.82.

² *Türk Ansiklopedisi*, “Medrese” M.E.B, C.23, Ankara, 1976, s.370.

³ Aynı yer, s.372.

⁴ Ferit DEVELLİOĞLU, *Osmanlıca Türkçe Lügat*, Doğu Matbaası, Ankara, 1970, s.1082.

⁵ Abdullah YEĞİN, *İslami-İlmi-Edebi-Felsefi Lügat*, Hizmet Vakfı yayınları, İstanbul, 2003, s.252.

⁶ DEVELLİOĞLU, *a.g.e.*, s.409.

⁷ Faik Reşit UNAT, *Türkiye’de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1964, s.45.

⁸ Mahmut CEVAT, *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilatı ve İcraatı -XIX. Asır Osmanlı Maarif Tarihi-* (Haz. Taceddin KAYAOĞLU), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001. (İlk baskı; Matbaa-i Amire, İstanbul, 1338), s.55.

⁹ Ali Rıza ALP, Sabahat ALP, *Büyük Osmanlı Lügatı*, Ercan Matbaası, İstanbul, 1961, C.IV, s.1381.

¹⁰ Yahya AKYÜZ, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 2001’e)*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s.153.

I. BÖLÜM

KAYSERİ'DEKİ SIBYAN MEKTEPLERİ

Sabi adı verilen beş altı yaşlarındaki kız ve erkek çocukları okutmak amacıyla açılan ilk tahsil müesseseleridir. Halk tabakasının okuması için tahsis edilen iki müessese vardır; birincisi medreseler diğeri de sıbyan mektepleridir¹¹. İlk tahsili veren bu mektepler, 5–6 yaşlarındaki çocuklara okuma-yazmayı, ilm-i hal denilen bazı dini bilgileri ve dört işlemden ibaret olan basit matematik bilgilerini vermek üzere kurulmuş olan okullardır. İslamiyet'ten önce Hire'de varlığına rastlanan bu okulun Müslüman Türk Devletleri'nden Karahanlılar ve Selçuklular da “Sıbyan Mektebi”, Osmanlı'da ise “Dâru't-ta'lim”, “Muallimhâne”, “Mektep”, “Mektephâne”, “Mahalle Mektebi”, “Taş Mekteb”, “Mekteb-i İbtidaiye” ve “Sıbyan Mektebi” adlarıyla anıldıkları görülmektedir. Bu mekteplerin hocasına “Muallim”, yardımcısına “Kalfa”, öğrencilerine de “Talebe”, “Sûhte”, “Tilmîz”, “Puser” ve “Şakird” denilmekteydi. Osmanlı'nın kuruluşundan ilkokulların açılışına kadar bu okulların programlarında değişiklikler yapılmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un ilk ilkokulunu Dâru't-ta'lim adıyla açtığında, vakfiyesine Ta'lîm-i kelâm-ı kadim ve Kur'ân-ı azim okunmasını şart koşmuştur. II. Bayezid de İstanbul'daki külliyesindeki Sıbyan Mektebindeki muallim ve kalfanın sıbyana Kur'an okumayı ve ilm-i hâl bilgilerini öğretmelerini şart koşmuştur. I. Mahmut ise H.1152/M.1739-1740 tarihli vakfiyesinde muallim hanesine bir de hat hocası tayin ederek çocuklara güzel yazı öğretilmesini istemişti¹². I.Abdülhamit'in Bab-ı Âlideki Hamidiye Mekteb'inde Arapça ve Farsça sıbyan mektebinin programına girmiştir¹³. II. Mahmut tarafından 1824'te ısdar edilen 'ta'lim-i sıbyan hakkındaki fermanda ise, öncelikle zaruret-i dîniyenin öğretilmesi şart koşulmuş ve muallimlerden çocuklara Kur'an ta'limi tecvid ve ilm-i hâl okutulması istenmiştir. Tanzimat'ın ilanından bir müddet önce 1838'de Umûr-i Nâfia Meclis'inde mektepler için hazırlanan bir layihada mektepler büyük ve küçük mektepler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Küçük mahalle mekteplerinde hece ile iki hatim indirilmesi; büyük mekteplerde (sınıf-ı sâni) ise kulak

¹¹ERGİN, *a.g.e.*, s.82.

¹² Cahit BALTACI, “Osmanlı Devletinde Eğitim Öğretim”, *Türk Ansiklopedisi*, C.11, Ankara, 2002, s.446–447.

¹³ BALTACI, *a.g.e.*, s.446-447.

dolgunluğu olması için Türkî inşâ, Tuhfe, Subha-i Sıbyan gibi eserlerin ve Birgivî'nin akâid risâlesi, ahlak risaleleri, hat ve hitabet okutulması öngörülmüştü¹⁴.

1846 tarihinde dört yıllık eğitim veren sıbyan mekteplerinde elifba, Kur'an, ilm-i hâl, tecvid, harekeli Türkçe, muhtasar ahlâk-ı memdûha risalesi, lügat okutuluyor, sülüs ve nesih yazıları öğretiliyordu. Tanzimat'tan sonra üç yıllık mekteb-i ibtidai olarak faaliyet gösteren bu mekteplerin programında elifba, Kur'an-ı Kerim, tecvid, ilm-i hâl, ahlak, Sarf-ı Osmanî, imla, kıraat, mülehhas, Tarih-i Osmanî, Muhtasar Coğrafya-ı Osmanî, hesap ve hüsn-i hat okutuluyordu¹⁵. Sıbyan Mektepleri'nde çocuklar eğitim ve öğretimden parasız olarak yararlanırdı. Hatta okulda da bedava yer içerlerdi. Öğrencilere harçlık ve elbise verilir, yılda bir defa da geziye götürülürlerdi. Padişahlar tarafından yaptırılan okullar genelde aş evlerinin yakınında olurdu, bu nedenle aş evinden de yemek yerlerdi¹⁶. Okul binaları, devlet ileri gelenleri ve yardımsever halk tarafından yaptırılırdı. Sıbyan Mektepleri çoğunlukla bir cami ya da mescid yanında olurdu. Genellikle ahşap ve kerpiçten yapıldıkları için günümüze pek azı ulaşabilmiştir.

Kur'an ve hadis ile alakalı ilimler Osmanlı'dan önce olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de camilerde yapılmaktaydı. Bu derslerin dinî mahiyetinden dolayı camilerde okutulması yararlı oluyordu. Daha sonraları mektepler yapılıncaya bu dersler mekteplerde okutulmaya başlanmıştır. Medreseler, öğrencilerine derslerini medreselerinde vermeye başlamış daha sonra ise medreselerde yer sıkıntısı yaşanmaya başlanınca da bazı dersler tekrar camilere kaydırılmıştır¹⁷. Buradan da anlaşılacağı gibi camiler bu dönemde çok amaçlı olarak kullanılmıştır. Yani camiler sadece namaz kılınan yer olmanın dışında, eğitim ile ilgili fonksiyonların da yapıldığı bir mekân durumundadır.

Sıbyan Mektepleri'nde şimdi anladığımız manada bir sınıf derecesi yoktu. Her çocuk zekâsı ve kapasitesine göre hocası tarafından eğitilirdi¹⁸. Çocukların mekteplere başlatılmasına, özellikle hali vakti yerinde olan aileler çok önem vermektedir. Çocukların okula başlama törenlerine bed'i besmele cemiyeti adı verilirdi. Halk ise bu törenlere "Âmin Alayı" derdi. Bu olay aynen sünnet merasimlerinde olduğu gibi ailenin

¹⁴ BALTACI, *a.g.e.*, s.446-447.

¹⁵ BALTACI, *a.g.e.*, s.446-447.

¹⁶ ERGİN, *a.g.e.*, s.87 ayrıca, Hasan Ali KOÇER, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi* (1173-1923), MEB Yay, İstanbul, 1991, s.8.

¹⁷ ERGİN, *a.g.e.*, s.200.

¹⁸ KOÇER, *a.g.e.*, s.9.

belli başlı düğünlerinden birisi olurdu. Evvela, fakir bir ailenin çocuğu, babası, anası veya velisi tarafından en yakın mektebe götürülür, hocasının eli öptürülür, okutulmasına itina gösterilmesi rica olunurdu. Daha sonra orta halli bir ailenin çocuğu giydirilip kuşatılır, erkek ise fesine, kız ise saçlarına elmas, inci gibi müzeyyenat, boynuna da kılâptanlı bir cüz kesesi takılır, yakın akrabasıyla birlikte mektebe gönderilirdi. Çocuk, derse başlattırılıp, hocaya dua ettirildikten sonra mektepteki çocuklara, birer, ikişer kuruş; hoca ile kalfaya da birkaç mecrediye bağlanmış birer mendil verilirdi. Eğer öğrenci zengin bir ailenin çocuğu ise, gideceği mektebin hocasına haber gönderilir, hoca tarafından talebeye; “*Yarın âmin var güzelce giyin de öyle gelin*”, emri verilirdi¹⁹. Okunan ilahî ve dualar esnasında çocuklar âmin diye bağıştıklarından dolayı bu törene âmin alayı denilmiştir. Yapılan bu tören okula yeni başlayan öğrencilerin bir bayram havası yaşamasını sağlamıştır. Günümüzde birinci sınıfa başlayanlarda okuma bayramlarının yapılması bu geleneğin devamıdır.

H.1300/M.1882–1883 tarihli Ankara Vilayet Salnamesi’nde Kayseri’de sıbyan mekteplerinin sayısı 62 adet²⁰ olarak geçmiştir. H.1320/ 1902–1903 tarihli Ankara Vilayet Salnamesi’nde ise başlangıçta sıbyan mektebi sayısı 92²¹ olarak verilmiştir. Aradan geçen yirmi yıllık bir süre zarfında sıbyan mektepleri sayısında bir artış olmuştur. Bu durum şehirdeki nüfusun artmasıyla ilgili olmalıdır. Ankara Vilayet Salnâmelerinde bu sıbyan mekteplerinin isimleri belirtilmemiş, sadece sayı olarak mevcutları verilmiştir. Kayseri’de bulunan sıbyan mekteplerinden isimlerini tespit edebildiklerimiz ise şöyledir.

1.1.Ali Beğ Muallim-hanesi: Kenarırmak nahiyesinde Akkaya köyünde bulunmaktadır. Ali Beğ Cami’inde görev yapanlar aynı şekilde muallim-hanede de görev yapmaktadırlar.

1.2.Ali Beğ Muallim-hanesi: Bayram Hacılı adındaki köyde bulunmaktadır. Ali Beğ Cami’inde görevli olan imam ve hatipler burada bulunan muallim-hanede muallim-i sıbyan olarak görev yapmaktadır.

¹⁹ ERGİN, *a.g.e.*, s.92.

²⁰ AVS, H.1300/ M.1882–1883, s.203.

²¹ AVS, H.1320/ M.1902–1903, s.202.

1.3.Ali Paşa Muallim-hanesi: 1784 tarihinde Ali Paşa tarafından Kalenderhane Mahallesi'nde inşa ettirilmiştir.

1.4. Cafer Beğ Muallim-hanesi: Köyyakan Mahallesi'nde bulunmaktadır. 1173 tarihinde Cafer Beğ tarafından inşa edilmiştir.

1.5.Can Hüseyin-Zade Hacı Mahmud Muallim-hanesi: Hacı Arap Mahallesi'nde bulunmaktadır.

1.6.Hacı İshak Muallim-hanesi: Tus Mahallesi'nde, Tus mescidinin yakınlarında bulunmaktadır. Hacı İshak Mescidinde bulunanların tümü 1773–1794 tarihleri arasında Hacı İshak Muallim-hanesi'nde muallim-sıbyan olarak çalışmışlardır.

1.7.Hacı Mehmed Ağa Muallim-hanesi: Bozatlı Mahallesi'nde Ahmed Paşa Camii yakınlarında Hacı Mehmed Ağa tarafından inşa edilmiştir.

1.8.Hüseyin Beğ Muallim-hanesi: Cami-i Kebir Mahallesi'nde 1792 tarihinde Cami-i kebir yakınlarında Hüseyin Beğ tarafından inşa edilmiştir.

1.9.Kale Mektebi: İç Kalede bir cami ve bir mektep bulunmaktadır.

1.10.Melik Arslan Muallim-hanesi: Sahra nahiyesine tabi Mancusun adındaki köyde Melik Arslan tarafından yaptırılmıştır.

1.11.Nasrullah-zade el-Hac Mehmed Mektebi: Merkepçi Mahallesi'nde hisar önünde Nasrullah-zade el-Hac Mehmed tarafından yaptırılmıştır.

1.12.Rabia Hatun Muallim(e)-hanesi: Yenice Mahallesi'nde bulunan mescidin yakınlarındadır. Rabia Hatun tarafından inşa edilen bir muallimhanedir²².

---

²² Ahmet GÜNDÜZ, *XVII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kayseri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Kayseri, 1998, s. 126–131.

1.13. Sıdka Hatun Sübyan Mektebi: Kayseri’de Mükremin Mahallesi’ndeki olan Mükremin Mescidi Şerifi Vakfına dahildir²³.

1.14. Topal Hacı Ali Muallim-hanesi: Kebe İlyas Mahallesi’nde Topal Hacı Ali tarafından mescid ile birlikte yapılmıştır.

1.15. Zeyne’l-Abidin Muallim-hanesi: 1787 tarihinde Zeyne’l-Abidin mescidinde görevli olan Es-Seyyid Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Bu kişi aynı zamanda bu muallimhanede muallim olarak çalışmaktadır²⁴.

1.16. Diğer Sıbyan Mektepleri: Bu mekteplerin dışında Ahmed Nazif Efendi Mirat-ı Kayseri’ye adlı eserinde Kocabey Camii’nden bahsederken bu camiin yanında bir mektepten bahseder. Mektep daha sonra yıkılacak, yerine üç adet dükkân inşa edilecektir²⁵. Yine aynı eserde Kazğancılar Camii’nin bitişiğinde Muslıhıddin El-Hac Mustafa Efendinin yaptırdığı bir sıbyan mektebi²⁶, Şehrin Hasinli Mahallesinde yer alan Hasinli camii şerifin bitişiğinde bir sıbyan mektebi²⁷, Şeyh Taceddin Mahallesinde aynı isimle anılan caminin yanında da bir sıbyan mektebi²⁸, Hasinli Mahallesiyle Hacı Kasım Mahallesinin ortasında ve halk arasında yeni cami olarak bilinen caminin yanında da bir adet sıbyan mektebi²⁹, Lala Camii’nin bitişiğinde bir sıbyan mektebi³⁰, Güllük Şemsettin Mahallesi’nde bulunan Güllük Camiinin bitişiğinde bir adet sıbyan mektebi³¹ bulunmaktadır. Bunlardan başka Kayseri’de Deliklitaş Mahallesi’nde Mehmet Efendi Camii ile ilgili imamlık ve muallimlik tevcih edilmiştir³². Sıbyan Mektepleri’nin cami ve mescit bitişiklerinde kurulduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu nedenle muhtemelen Delikli taş Mahallesinde de Mehmet Efendi Cami imamına muallimlik görevi verilmiştir.

²³ BOAD, *Cevdet Evkaf*, 24547, (21 C. 1254 / M.11 Eylül 1898).

²⁴ GÜNDÜZ, *a.g.e.*, s. 126-131.

²⁵ Ahmet NAZİF, *Mirat-ı Kayseriyye veya Kayseri Tarihi*, (Çev: Mehmet Palamutoğlu), Kayseri, 1987, s. 37.

²⁶ NAZİF, *a.g.e.*, s.38.

²⁷ NAZİF, *a.g.e.*, s.39.

²⁸ NAZİF, *a.g.e.*, s.39.

²⁹ NAZİF, *a.g.e.*, s.40.

³⁰ NAZİF, *a.g.e.*, s.21.

³¹ NAZİF, *a.g.e.*, s.22.

³² BOAD, *Cevdet Evkaf*, 7298, (H. S.1264/M. Ocak-Şubat 1848).

II. BÖLÜM

MEDRESELER

Medrese, Arapça bir kelimedir, ders gösterilen yer anlamına gelmektedir³³. Bir mescit ve dersaneler ile müderrislerin ve öğrencilerin yaşamasına elverişli hücreleri bulunan bir yüksek öğretim kuruluşudur³⁴. Osmanlı Devleti'nde medreselerin açılması, devletin kuruluşu ile başlamıştır³⁵. Birkaç istisnanın dışında kurulan mektep ve medrese gibi müesseseleri hep hayırsever kişiler yapmıştır. Hayırseverler kuruluş ve yükselme dönemlerinde yaptıkları müesseselere hep kendi isimlerini vermişler, kendi isim ve hesaplarına müesseseler inşa etmişlerdir. Medreselerin bütün masrafları, medreseleri yapanlar tarafından karşılanmıştır. Hayırseverler tarafından yapılan bu eğitim müesseselerinden halk parasız olarak istifade ettiği gibi, burada öğrenim gören öğrencilere de yiyecek ve giyeceklerinin yanında para da verilmekteydi³⁶. İslam tarihinde medrese, orta ve yüksek seviyelerde eğitim öğretim yapan örgün müesseselerin ortak adıdır. Medreseler, insanlara toplumun kültür özelliklerini kazandıran ve memleketin ihtiyaç duyduğu elemanları yetiştiren bir eğitim ve öğretim kurumudur. Daha önceki devirlerde olduğu gibi medreseler Osmanlı'da da hayırsever şahıslar tarafından tesis edilmiş ve yaşaması için vakıflar kurulmuştur³⁷. Klasik dönemde Osmanlı Devleti her alanda müesseseseleşmiş ve tarihte eşine az rastlanan bir medeniyetin temsilcisi olmuştur. 16. yüzyılda üç kıtaya yayılan topraklarıyla önemli ve güçlü bir devlet haline gelmiştir. Osmanlılar bu başarıya kurdukları ya da geliştirdikleri kurumlar sayesinde ulaşmıştır. Osmanlı devlet bürokrasisinin en önemli müessesesi ilmiye teşkilâtı ve en önemli ilmi kurumları da medreselerdir. Devletin özellikle yönetim alanında ihtiyaç duyduğu, ilerde devlette faal olarak rol alabilecek insanlar da bu kurumlardan yetişiyordu. Osmanlı devlet sistemi içerisinde vazgeçilmez kurumlardan bir tanesi de eğitimidir. Tabi ki eğitimin içerisinde de en önemli kurum medreselerdir.

³³ *Türk Ansiklopedisi*, "Medrese", M.E.B., C.23, Ankara, 1976, s.370.

³⁴ *Türk Ansiklopedisi*, "Medrese", s.372.

³⁵ ERGİN, *a.g.e.*, s.97.

³⁶ ERGİN, *a.g.e.*, s. 305.

³⁷ BALTACI, *a.g.e.*, s.447.

Osmanlı Devleti'nde ilk medrese H.731/M.1330–1331 tarihinde Orhan Bey tarafından İznik'te açılmıştır³⁸. Bu medreseye Orhan Gazi, Kayseri ve Kahire' de tahsil görmüş olan Davûd-i Kayseriyi ilk müderris olarak tayin etmiştir³⁹. Bina ve öğretim tarzı bakımından Selçuklu geleneğini devam ettirmektedir⁴⁰. Yine bu medresenin ilk müderrislerinden Alâeddin Esved de tahsilini İran'da tamamlamıştır. Buna benzer uygulamalar yani medrese hocalıklarına dışarıdan atamaların yapılması Osmanlı'nın eğitim ve öğretimde Anadolu dışındaki politikasını açıkça göstermektedir. Osmanlı medreseleri başlangıçta Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinin bir devamı olarak ortaya çıkmışsa da Yıldırım Bayezid döneminde bir düzenlemeye gidilmiş, fakat asıl Osmanlı medrese sistemi Fatih Sultan Mehmet döneminde ortaya çıkmıştır⁴¹. Klasik dönem boyunca eğitim öğretim kaliteli bir şekilde verilmiş, devlet bürokrasisinin nitelikli eleman ihtiyacının karşılanmasında herhangi bir sıkıntı çekilmemiştir⁴². Gerek klasik dönemde gerekse yenileşme döneminde Osmanlı medreseleri umumi ve mesleki medreseler olarak iki gruba ayrılmaktadır.

1. UMUMİ MEDRESELER

Bu tür medreseler, aklî, naklî ve tabîî ilimlerin birlikte okutuldukları medreselerdir. Bu medreselerde mesleki eğitimden ziyade birçok alanda hizmet edebilecek elemanları yetiştirecek bir eğitim verilmektedir. Osmanlı Devleti'nde medreseler Gazneliler, Karahanlılar ve Selçuklulardan farklı olarak aşağıdan yukarıya doğru basamaklanmıştır. Bu sıralama; müderrislerin aldıkları yevmiyelere ve okutulan kitaplara göre olmuştur. Bu sistem de Osmanlı'ya has bir yöntem olmuştur.

Bu tasnif şu şekilde yapılmıştır⁴³:

1.1. Yirmili (Haşiye-i Tecrid) Medreseler: Müderrisine yevmî yirmi akçe verilen medreselerdir. Bu medreselere haşiye-i tecrid medresesi denilmesinin nedeni ise, Seyyid Şerif Cürcânî'nin Nasuriddin Tûsî'nin Tecrîdü'l-İ'tikad adlı eserine Haşiye-i Tecrîd adıyla yazdığı haşiyesinin burada okutulmasından dolayıdır.

³⁸ İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara, 1988, s.1.

³⁹ BALTACI, *a.g.e.*, s.447.

⁴⁰ Mefail HIZLI, *Osmanlı Klasik Döneminde Medrese*, Türk Ansiklopedisi, C.11, Ankara, 2002, s.426.

⁴¹ BALTACI, *a.g.e.*, s.447.

⁴² HIZLI, *a.g.e.*, s.426.

⁴³ BALTACI, *a.g.e.*, s.448–449.

1.2. Otuzlu (Miftah) Medreseler: Müderrisine yevmî otuz akçe verilen medreselerdir. Bu medresede, Sadeddin Teftezâni'nin belagate dair eseri olan Şerh-i Miftah'ının ismini taşımaktadır.

1.3. Kırklı (Telvih) Medreseler: Müderrisin yevmî kırk akçe aldığı medreselerdir. Medreseye adını veren Telvih ise, Sadettin Efrezani'nin fıkha dair eserleridir.

1.4. Ellili Medreseler: Müderrisine yevmî elli akçe verilen medreselerdir. Bu medreseler, Hariç Ellili ve Dâhil Ellili olarak iki gruba ayrılırlar.

1.5. Sahn-ı Seman Medreseleri: Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul da kurduğu sekiz medresedir. Bu medreseler Osmanlı medrese siteminde önemli bir kademedir ve Kanunî Sultan Süleyman'ın Süleymaniye Medreseleri'nin inşasına kadar da önemini korumuştur.

1.6. Altmışlı Medreseler: Müderrisine yevmi altmış akçe verilen medreselerdir.

Süleymaniye medresesinin inşasından sonra Osmanlı medrese kademelerinin şu şekli aldığı anlaşılmaktadır⁴⁴.

- a. İbtida-i Hariç Medreseleri
- b. Hareket-i Hariç Medreseleri
- c. İbtida-i Dahil Medreseleri
- d. Hareket-i Dahil Medreseleri
- e. Mûsile-i Sahn Medreseleri
- f. Sahn-ı Seman Medreseleri
- g. İbtida-i Altmışlı Medreseleri
- h. Hareket-i Altmışlı Medreseleri
- i. Mûsile-i Süleymaniye Medreseleri
- j. Süleymaniye Medreseleri
- k. Dâru'l- Hadis Medreseleri

İlk zamanlarda Osmanlı Devleti'nin yükselmesinde ve Türk İslam medeniyetinin oluşmasında eğitim öğretim kurumu olan medreselerin payı oldukça büyüktür. Medreseler devletin kontrolünden uzak bağımsız öğretim müesseseleridir. Bu kurumların tamamı vakıflara bağlı kuruluşlardır. Bundan dolayı dinî ve sosyal boyutu ağır basan kuruluşlardır. Başlangıçta güçlü olmaları önce vakfa bağlı olmalarından daha

⁴⁴BALTACI, a.g.e., s.449.

sonraları ise herhangi bir siyasi otoritenin kontrolünden uzak kalmalarından kaynaklanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde medreselerden mezun olan öğrencilere kadı, müftü, müderris gibi görevlere gelebilme imkânı tanınmaktaydı. Bu sayede devlet içersinde de bir istihdam sağlanabilmekteydi.

Medreseler, Osmanlı Devleti'nin ilmiye teşkilatına eleman yetiştirmektedir. Dini hizmetlerle ilgili alanlar tamamen medrese mezunlarının elinde bulunuyordu. Nişancılık, defterdarlık, kazaskerlik, tabiplik makamları da medrese mezunlarına veriliyordu. Medreselerden mezun olanlar isterlerse zeamet ve tımar olarak da askeri sınıflara da geçebilmekteydiler⁴⁵. Bu genel anlamda bahsettiğimiz medreselerin dışında ayrıca meslek ve ihtisas medreseleri denilen medreselerde bulunmaktaydı. “Dârül Hadis”, “Dârüttıb”, “Dârülhendese”, “Dârülmesnevi”, “Medresetül Kuzât”, “Medresetülvaizîn”, “Medresetüleimme vel Huteba”, “Medresetül İrşad” ve “Medresetülmütehassisin”⁴⁶ gibi medreselerde meslekî alanda eğitim veren eğitim kurumlarıdır.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı müesseselerinde meydana gelen aksaklıklar haliyle eğitim kurumları olan medreselerde de yaşanmıştır. Bu medreselerin düzenlemesi aksaklıkların ortadan kaldırılması amacıyla Osmanlı Devleti tarafından bazı çalışmalar yapıldıysa da istenen başarı elde edilememiştir. Özellikle II. Abdülhamit döneminde medrese öğrencilerine askerlik muafiyeti getirilmesi bu kurumlar için hepten yıkım olmuştur.

16. yüzyılda Anadolu'da Celali İsyanları çıktığında Medrese İsyanları da başlamıştır. Medrese isyanları ağırlık olarak Anadolu'da çıkmıştır⁴⁷. Medrese öğrencileri özellikle köylülerden değişik adlar adı altında para bile toplamaya başlamışlardır. Bunlara devlet müdahale edince isyanları daha da büyümüştür.

1908 yılından sonra birçok alanda olduğu gibi eğitim kurumlarında yani medreselerde de yeniliklerin yapılması yoluna gidilmiştir.

⁴⁵ Mustafa ERGÜN, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908–1914)*, Ocak Yay, Ankara, 1996, s.23.

⁴⁶ ERGİN, *a.g.e.*, C.I, s. 139–166.

⁴⁷ Mustafa AKDAĞ, “Celali İsyanlarının Başlaması”, *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, F.3, Ankara, s.33–35.

2. KAYSERİ'DEKİ MEDRESELER

Kayseri'de H.1320/M.1902-1903 tarihli Ankara Vilayet Salnâmesi'ne baktığımızda 39 adet medrese olduğundan bahsedilmektedir⁴⁸. Ahmet Nazif Efendi kaleme aldığı *Mirat-ı Kayseriyye* adlı eserinde Kayseri'deki medrese sayısını 39 olarak vermektedir⁴⁹. Yine aynı eserden bu medreselerin durumlarının hiç de iç açıcı olmadıklarını, işlevlerini tamamen kaybettiklerini anlıyoruz.

Bu dönemle ilgili olarak maarif salnameleri incelendiğinde Kayseri'de kurulan medreselerden hiç bahsedilmemektedir. Ankara Vilayet Salnamesi'nde ise sadece medrese sayısı verilmekte, medreselerin isimleri verilmemektedir. Bazı medreselerin isimlerine ise Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan Kayseri ile alakalı Cevdet Maarif ve Cevdet Evkaf da bulunan belgeleri incelediğimizde ulaşabildik. Ayrıca günümüzde bina olarak varlığını devam ettiren medreseler de vardır, bunların kitabelerinden adları tespit edilmiştir.

H.1286/M.1869-1870 tarihine gelindiğinde bir Rüştüye kurulmuş, ancak kurulan bu rüştüyenin eğitim durumu diğer mahalle mekteplerinden pek farklı olmamıştır⁵⁰. Kayseri'de H.1318/M.1900-1901 tarihinde 58 ilkokul (sıbyan mektebi), 4 İptidai (ortaokul), 1 mektebi idadi (lise), ve 39 medrese bulunmaktadır⁵¹.

H.1320/M.1902-1903 tarihinde Develi ilçesinde üç adet⁵² medrese vardır. 1907 tarihine gelindiğinde ise medrese sayısı dört⁵³ olmuştur. Bu medreselerin isimleri bilinmemektedir. Sadece sayı olarak ifade edilmiştir. Aynı tarihte Kayseri de irili ufaklı 44 medrese bulunmaktadır. 1910 yılında ise 2000 öğrencisi ile 30 kadar medrese eğitim öğretime devam etmektedir⁵⁴. Medreselerden bazıları günümüze kadar ulaşmıştır.

Şimdi aşağıda tespiti yapılan medreselerin alfabetik olarak tanıtımı yapılacaktır. Tespiti yapılan medreselerin çoğu 20. yüzyıldan önce yapılmıştır. Fakat bunların pek çoğunun incelediğimiz dönemde de varlığını sürdürdüğünü düşünüyoruz. Çünkü bu tarihi yapılardan Kayseri'de günümüze kalan yapılar mevcuttur.

⁴⁸AVS, H.1320/M.1902-1903, s. 202.

⁴⁹NAZİF, *a.g.e.*, s.13-14.

⁵⁰NAZİF, *a.g.e.*, s.13-14.

⁵¹ Mehmet ÇAYIRDAĞ, "Kayseride Sultan II. Abdülhamid Dönemi Bina ve Kitabeleri", *1.Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri, 2000, s.45.

⁵² AVS, H.1320/M.1902-1903, s. 208.

⁵³ Zübeyr KARS, "Kayseri' de Eğitim Tarihi Üzerine Bir Deneme", *1.Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri, 2000, s. 178.

⁵⁴ KARS, *a.g.e.*, s. 178.

Nitekim, bu kanaatimizi doğrulayacak tespitler de vardır. Örneğin, melik gazi Medresesi 1134-1143 yılları arasında Kayseri’de inşa edilmiştir. 1922 yılına gelindiğinde hâlâ eğitim faaliyetlerine devam ettiği görülmektedir. Bu ve buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bunun için medreseler kısmı da bunlarda değerlendirme içine alınmıştır.

2.1. GEVHER NESİBE DARÜ’Ş-ŞİFASI VE MEDRESESİ: Kitabesinden Darü’ş-şifanın H.1205/M.1790-1791 tarihinde, II. Kılıçaslan’ın kızı gevher Nesibe Hatun’un vasiyeti üzerine kardeşi Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Bu iki binadan medreseyi yaptırmış olan Selçuklu Sultanının adından dolayı halk arasında *Gıyasiye* diğere de *Şifaiye* medresesi denilmektedir. Her ikisine birden çifteler de denilmektedir⁵⁵. Selçuklular döneminde Anadolu’da tıp eğitimi vermek amacıyla kurulan ilk medresedir⁵⁶. Gevher Nesibe Hatun’un türbesi medresenin içersinde yer almaktadır. Darüşşifaya ait olan vakıflar ise şunlardır: Talas köyünün malikânesi, Erkilet köyünün malikânesi, Yozgat köyü malikânesinin üçte bir hissesi, Acı Kuyu mezarası, Saslu mezarasının malikânesi, Sultan Hamamının senelik ihalesinden alınan 8520 akçe, hamamın darüşşifa yanındaki arsasının icarından alınan 50 akçe, Gıyasiye Medresesi yanındaki arsanın senelik icarından alınan 30 akçedir. 1584 de yıllık toplam geliri 43643 akçedir⁵⁷.

Kılıçaslan’ın Kızı Gevher Nesibe'nin vasiyeti üzerine, ağabeyi I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılmıştır. 1205 yılında inşa edilen medrese, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüme "Gıyasiye" adı verilmektedir. Bu adın, Gıyaseddin'in yaptırmış olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Selçuklu inşa geleneğinde, genelde yaptıranın adına eserler izafe edildiği için böyle düşünülmektedir. Burası, okul kısmıdır. Medrese'nin bu bölümünde Türk Dünyası'nın ilk tıp tahsili başlatılmıştır. Burada eğitim gören öğrenciler, teoriği pratiğe dönüştürmek için de "Şifahane" denilen ikinci kısımda uygulama yapmışlardır. 68x42 ebadında olan bu 2800 metrekarelik

⁵⁵ Yasemin DEMİRCAN (ÖZIRMAK), *Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü Yay, Kayseri, 1992, s.71. ayrıca: Mahmut AKOK, *Kayseri' de Gevher Nesibe Sultan Darüşşifası ve Sahabiye Medresesi Rölöve ve Mimarisi*, TTK Basımevi, Ankara, 1969, s.134–135.

⁵⁶ AKOK, *a.g.m.*, s.133.

⁵⁷ Refet YİNANÇ, "Kayseri ve Sivas Darüşşifalarının Vakıfları", *Belleten* C.XLVIII, S.189–190, TTK Basımevi, Ankara, 1985, s.300–301.

büyük binanın medrese bölümünde bir büyük derslane ve 9 oda bulunmaktadır. Gevher Nesibe hanımın vefatından sonra ve onun vasiyeti üzerine yaptırıldığı için, inşaat sırasında türbesi de bu kısma konulmuştur. Türbenin alt kısmında merhumenin sandukası vardır. Üstü ise zarif bir mescit olarak düzenlenmiştir. Bu kısımda bir büyük üç de küçük eyvan bulunmaktadır. Medresenin tıphane bölümünden dar bir koridorla şifahane kısmına geçilmektedir. Burada da bir büyük, üç küçük eyvan vardır. Ayrıca 16 oda sıralanmıştır. Bu kısmın bir özelliği de, medresenin kuzeybatı köşesinde bir koridorla geçilen üç müstakil odanın olmasıdır. Dönemin anlayışına göre, bu odalar üst düzey devlet erkânının teşhis ve tedavisi için yapılmış olmalıdır.

Bu medresenin dünya çapında şöhrete ulaşmasına sebep olan bir diğer özelliği de ruh hastaları için yapılmış ayrı bir bölümünün bulunmasıdır. 18 odadan meydana gelen bu kısmın adı da tımarhanedir. Batı, o yıllarda ve hatta ondan beş ile altı asır sonra bile, bu tür hastalıkları "içine cin girdi, şeytan girdi" diyerek yakarken, Türkler, bu odalarda onları musiki ile tedavi etmeye çalışıyorlardı.

Medrese, özel hamamıyla, bir kültür sitesi bir tıp kompleksi olması nedeniyle önemini hala korumaktadır. Resmi kayıtlara göre, 1890 yılına kadar hizmet vermiştir. 1960 /1970 yılları arasında bugünkü halini alarak son tamiri yapılmış ve tıp tarihi enstitüsü olarak, Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne devredilmiştir. Medrese halen tıp müzesi olarak hizmet vermektedir.

2.2. GIYASIYE VE ŞİFAİYE MEDRESESİ: Bu medrese yenice Hacı İkiz Mahallesi'ndedir. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından kız kardeşi Gevher Nesibenin vasiyeti üzerine H.602/M.1205–1206 tarihinde yaptırılmıştır⁵⁸. Medresenin Selçuklular döneminde tıp medresesi olarak kullanıldığı ileri sürülse de Osmanlılar devrinde her iki binanın da medrese olarak kullanıldığı bilinmektedir. Pâye bakımından medrese H.963/M.1555–1556 tarihinde yirmili idi. H.1063/M.1652-1653'te "Mûsıla-ı Sahn" itibar ediyordu⁵⁹.

⁵⁸ SEZER, *a.g.e.*, s. 12. ayrıca Halit ERKİLETLİOĞLU, *Kayseri Kitabeleri*, K.B.B. Kültür Yayınları, Kayseri, 2001, s.14.

⁵⁹ Cahit BALTACI, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Medeniyeti*, İrfan Matbaası, İstanbul, 1976, s.78-79.

2.3. GÜLÜK MEDRESESİ: Güllük Camii bitişiğinde küçük bir medresedir⁶⁰.

2.4. HACI İBRAHİM MEDRESESİ: Hasan Fakih mahallesinde bulunmaktadır. İnşa tarihi belli değildir. Eski bir bina değildir. 1784 yılında Hacı İbrahim adındaki bir hayırsever tarafından yapılmıştır⁶¹.

2.5. HACI KILIÇ MEDRESESİ: Kayseri’ de 1249 tarihinde Sultan II. Keykavus zamanında Ebul Kasım İbn Ali Eltusî tarafından yaptırılan Hacı Kılıç Külliyesi şehrin kuzey tarafında istasyon caddesindedir. Camiye bitişik vaziyette bulunan medrese yarım plana sahiptir. Açık avlulu ve revaklı olan medrese doğuda giriş eyvanına, batıda ana eyvan bitişiğinde büyük kışık ders odasına, doğuda ve kuzeyde hücrelere sahiptir. Güneyde medresenin simetrik diğer yarısını teşkil edecek hücrelerin yerini cami almıştır.⁶² Bir başka kaynakta ise Hacı Kılıç Medresesi’nin yapılış tarihi 1249–1250 yılları olarak gösterilmektedir⁶³. Bu yapı şu an istasyon caddesinde varlığını sürdürmektedir. Cami faaliyetini devam ettirmektedir. Medrese kısmı ise Kur’an kursu olarak kullanılmaktadır. Medrese'nin kapıları Selçuklu süsleme sanatının en güzel örneklerindedir. Medrese 19. asrın ortalarına kadar kullanılmıştır. Daha sonra ihmal edilmişse de, son yıllarda onarılıp cami müştemilatına dâhil edilmiştir.

2.6. HACI ÖMER MEDRESESİ: Kalenderhâne Mahallesi’nde Serçeoğlu ve Sur-1 Atik Camii yakınında bulunmaktadır. Erkiletli Hacı Ömer tarafından yaptırılmıştır⁶⁴.

2.7. HATUNİYE MEDRESESİ: 1431–1432 yılları arasında yapılmıştır⁶⁵. Vakfa Bağlı bir medresedir. Koca Bey Camii civarındadır. Dulkadiroğlularından Nasireddin Mehmet Bey tarafından yaptırılmıştır⁶⁶. Esseyid Osman Efendi burada

⁶⁰SEZER, *a.g.e.*, s.12

⁶¹GÜNDÜZ, *a.g.e.*, s.112.

⁶²Gönül ÖNEY, “Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi”, *Belleten*, C. XXX, S.119, TTK Basımevi, Ankara, 1966, s.379.

⁶³ERKİLETLİOĞLU, *a.g.e.*, s.15.

⁶⁴GÜNDÜZ, *a.g.e.*, s.111.

⁶⁵ERKİLETLİOĞLU, *a.g.e.*, s.15.

⁶⁶NAZİF, *a.g.e.*, s.37; SEZER, s.12. ;Albert GABRİEL, *Kayseri’de Türk Anıtları*, (Çev: A Akif Tüfenk), Güneş Matbaası, Ankara, 1954, s.80–83.

müdürlük yapmış, daha sonra yerine Hacı Mehmed Emin Efendi müderris olarak atanmıştır⁶⁷.

2.8. HOCA HASAN MEDRESESİ: 1193 yılında II. Kılıç Arslan'ın oğlu Kayseri Meliki Nureddin Sultanşah zamanında yaptırılmıştır. Hoca Hasan Medresesi'nin Vakfiyeleri: Dericiler yanında bir sebze yeri, Hasanbey bahçesi denilen bir arsa, Erkilet köyünde Hasan yerleri denilen bağ ve mezarlar, Candarlık denilen arsadan alınan 70 akçe, Enderlik köyünde bir bölük arsadan oluşmaktadır. Melik Nureddin Sultan Şah'ın emirlerinden Hoca Hasan adlı biri tarafından yaptırılmıştır⁶⁸.

2.9. HUNAT HATUN MEDRESESİ: Hunat külliyesinin bir parçasıdır. Şu an şehrin merkezinde caminin hemen bitişiğinde yer almaktadır. İç kalenin dışında doğu yönünde araba pazarı yakınında camiye bitişiktir⁶⁹. Paye bakımından medrese H.963/M.1555-1556'dan sonra otuzlu iken, daha sonra 40'a ve H.995/M.1586-1587'den önce ellili pâyesine yükseltilmiştir⁷⁰. Selçukluların Anadolu'da ki en önemli eserlerinden birisidir. Bu külliyedeki eserlerin tamamının Hunat Hatun tarafından yaptırıldığı bilirse de eser üzerindeki son araştırmalar, külliye dâhilindeki binalardan bazılarının medrese ve hamamı mimari özellikleri ile Hunat Hatun'a ait olamayacağını ortaya çıkarmıştır. Bu binaların Hunat Hatun'un yaptırdığı camiden daha evvel yaptırılmış bulunduğu bunları yaptıranda muhtemelen Hunat Hatun'un kocası Sultan I. Alâeddin Keykubat olduğu ileri sürülmüştür⁷¹. Medresenin vakıfları; Salur köyünün malikânesinin yarısı, Zincidere Köyünün malikânesi, Emirhan mezarı, Sahra nahiyesine bağlı Yayanı köyü malikânesinin yarısı, Asmalık'a bağlı Emirdad köyü, Tokat'a bağlı Kazova köyü malikânesi, Hond Hatun hamamından elde edilen gelir, Hasan Bey bahçesi malikânesinin beşte üçü, Devletşah arsası, medrese yakınında bir arsa, Sivas yolunda Muin Hoca arsası, Şeyh Şerafettin, Rıdvan Bey ve Paşa arsaları, hamam yanında bir yerin gelirinden oluşmaktadır⁷². Bu yapılar günümüzde de

⁶⁷BOAD, *Cevdet Maarif*, 95, (25 B 1217/M.21 Kasım 1802)

⁶⁸DEMİRCAN (ÖZIRMAK), *a.g.e.*, s.71.

⁶⁹SEZER, *a.g.e.*, s.12; GABRİEL, *a.g.e.*, s. 76-79.

⁷⁰BALTACI, *a.g.e.*, s.248.

⁷¹Mehmet ÇAYIRDAĞ, "Kayseri Hunat Külliyesi", *Vakıf ve Kültür Dergisi*, C. 1, S.2, Ankara, 1998, s.23.

⁷²DEMİRCAN (ÖZIRMAK), *a.g.e.*, s.76-77.

kullanılmaktadır. Cami ibadethane olarak medrese kısmı çarşı olarak faaliyetine devam etmektedir. Ayrıca caddeye bakan tarafında hamamda şu an çalışmaktadır.

Hunad Medresesi'ni, Alâeddin Keykubad'ın hanımı Hunat Hatun yaptırmıştır. Cami, türbe, hamamla birlikte bir külliye oluşturan medresede kitabe yoktur. Ancak, Hunat Hatun'un türbesine geçiş buradan olduğu için aynı tarihte yapıldığı kabul edilmektedir. Cami üzerindeki kitabe ise şöyledir:

"Bu mübarek caminin inşasını Keykubad oğlu, yüce sultan, din ve dünyanın koruyucusu, fetihler sahibi, Keyhüsrev devrinde Şevval 1635 (Mayıs 1238) yılında, büyük âlim ve kanaatkâr, dünya ve dinin yüz akı, hayırlar fatihi Melike oğluna emretti. Alları onun yüce varlığını devamlı kılsın, gücünü artırsın." Caminin doğu kapısındaki kitabede ise burasını "Bu mübarek mescidin inşasını din ve dünyanın yüz akı Mahperi Hatun emretti " denilerek, yaptıranın hüviyeti açığa kavuşturulmaktadır.

Medrese, Kayseri'deki emsallerinin en büyüklerinden ve inşa tarzı bakımından da en güzellerindedir. Batı cephesindeki kapısından girilir. Karşıda büyük bir eyvan vardır. Eyvanın iki tarafında ise iki büyük oda bulunmaktadır. Yan taraflarda da diğer küçük hücreler yer almaktadır. Giriş kapısının yanındaki iç merdivenlerden medresenin damına çıkılabilmektedir. Bir dönem etnografya müzesi olarak kullanılmış, günümüzde ise çarşı olarak kullanılmaktadır.

Bu medresede görev yapan müderrislere baktığımızda ise;

Şeyh İbrahim Tennûri Efendi: Fatih Sultan Mehmet devri meşâyîşinden olup aslen Sivaslıdır. Sivas ve Konya'da Sarı Yakup'tan eğitim aldıktan sonra Kayseri'de Hunat Hatun Medresesi'ne müderris olmuştur. Kendisi Şafî mezhebinden olduğu halde medresesinin Hanefî mezhebine inanan müderrislerine meşrut kılınmasından dolayı medreseden ayrılmıştır. Daha sonra bu medreseden ayrılmış Beypazarı'na giderek burada Ak Şemseddin'e mülaki olmuştur. Hep ona bağlı olarak kalmış ve H.887/M.1482-1483 yıllarında Kayseri'de vefat etmiştir.

Sefer b.Mehmed Kayseri: Tahsil hayatından sonra hocasının vefatıyla mülazim olarak 20 akçe ile Kayseri'de Gıyasiyye, 25 akçeyle Amasya'da Küçük Ağa ve 30 akçe ile Kayseri'de Hunat Hatun medreselerinde müderris olmuş, burada 40 ve daha sonra 50

akçe yevmiyeye yükselmiştir. Aynı zamanda Kayseri Müftülüğü'nü de yapmıştır. H.995/M.1586–1587 tarihinde vefat etmiştir⁷³.

Seyyid Mustafa Efendi b.Seyyid Hacı Ahmed: H.25 B 1217/M.21 Kasım 1802 tarihinde Hunat Hatun Medresesi'nde yevmi yetmiş beş akçe ile müderrislik görevini ifa etmiştir⁷⁴.

2.10. HÜSEYİN EFENDİ MEDRESESİ: Kayseri şehrinin hangi köşesinde ve ne zaman yapıldığı hakkında bir bilgi yoktur. Medresenin adından Hüseyin Efendi tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir. Medresenin başka bir isminin olup olmadığı ise bilinmemektedir⁷⁵.

2.11. KOCABEY MEDRESESİ: Kayseri'nin Boyacı Kapısı Semtinde ve Gürcü Mahallesi'nde bulunmaktadır. Kadı Mahmut Efendi 1548 de gelirlerinin bir kısmının cami ve medrese için vakıf olarak ayırmıştır⁷⁶.

2.12. KÖŞK MEDRESESİ: 1338–1340 yılları arasında yapılan bir medresedir⁷⁷. Eski Kayseri şehri ikamet alanları dışında ve şehrin merkezine bir kilometre kadar uzak yerde kurulmuş olan bir tesistir. Yanındaki diğer tesislerle bağlantılıdır⁷⁸. Eratnaoğulları devletinin kurucusu Emir Eratna'nın hanımı adına yaptırılmıştır. Başlangıçta tekke olarak inşa edilen bu bina daha sonradan medreseye çevrilmiştir. Medresenin vakıflarına baktığımızda; Endronik köyünün malikânesi (Bugün Talas'a bağlı olan Endürlük adındaki köydür.) Karahisar-Develiye bağlı Erdemosan (Erdemli köyü) köyünün malikânesi, Karahisar Develi'ye bağlı Hacılar köyünün malikânesi, Vilayet-i Rum'da Osmancık nahiyesine bağlı Kırılca köyü, Pirakhacı, ikinci köy Teketaş ve Böceksamed mezraları, gelincik adındaki arsanın ve köşk avlusunun geliri, Köşk ve Pervane suyunun yeri, Köşk yanında bir değirmen⁷⁹ bulunmaktadır.

⁷³ BALTACI, *a.g.e.*, s.249.

⁷⁴ BOAD, *Cevdet Maarif*, 328, (25 B 1217/M.21 Kasım 1802)

⁷⁵ GÜNDÜZ, *a.g.e.*, s.111–112.

⁷⁶ NAZİF, *a.g.e.*, s.37.

⁷⁷ ERKİLETLİOĞLU, *a.g.e.*, s.17.

⁷⁸ Mahmut AKOK, *Kayseride Tuzhisarı Sultan Hanı Köşk Medrese ve Alaca Mescid Diye Tanınan Üç Selçuklu Mimari Eserin Rölvesi*, TTK Basımevi, Ankara, 1970, s.12–13.

⁷⁹ DEMİRCAN (ÖZIRMAK), *a.g.e.*, s.84–85.

Köşk Dağı dediğimiz küçük bir tepe üzerindedir. Kayseri'nin güney doğusuna düşen bu medrese, bugün askeri garnizon alanı içerisinde. Köşk Medresesi, Kayseri'de kısa bir süre hükümdarlık yapan Emir Eratna'nın eşi Melike Süli Paşa adına yaptırılmıştır. Kitabesi şöyledir : "Bu binanın yapılmasını, yüce noyan dünyada emirler meliki Emir Eretna, adaleti artsın, H.Muharrem 740/M.Temmuz-Ağustos 1339 yılında eşi merhum Süli Paşa için, toprağı mübarek olsun, emretti." Kare şeklinde olan medresenin kesiti yaklaşık olarak 30 metredir. Giriş kapısı geniş bir açık hole açılır. Büyük kapının tam karşısında türbe vardır. Holün kenarında sıralanan eyvan şeklinde, önleri açık üstü tonozlarla örtülü onbeş oda bulunmaktadır. Buranın, Melik Eratna tarafından dönemin büyük mutasavvıfı Şeyh Evhadüddin Kirmani sufilerine tekke olarak yapıldığı, sonradan medreseye dönüştürüldüğü mahkeme sicillerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu medrese, günümüzde Vakıflar İdaresi tarafından "aşevi" olarak kullanılmaktadır. Medrese içerisindeki türbede Emir Alâeddin Eretna'nın yattığı, türbe kitabesinden anlaşılmaktadır. Oğuluyla torununun mezarları da buradadır.

2.13. KURŞUNLU CAMİİ MEDRESESİ: 10 Ağustos 1833 yılında Kayseri mutasarrıflığına Osman Nuri Paşa tayin edilmişti. Osman Nuri Paşa'nın mutasarrıflığı sırasında Kurşunlu Cami'inin tamirata yaptırılmış ve caminin batı tarafına yeni bir medrese inşa edilmiştir. Müderrisliğine de Sadık Efendi tayin edilmiştir⁸⁰.

2.14. KÜLÜK MEDRESESİ: Eser, Kayseri ilinin güneyindeki Gülük Mahallesi'nde hamamı, medresesi ve camisi ile birlikte külliye olarak yapılmıştır. Külliye meydana getiren cami ve medrese tek yapı gibi, binanın batı tarafında yer alıp iki katlı olarak inşa edilmiştir⁸¹. Kendi adıyla anılan mahallenin girişinde yer alan medrese, aynı adı taşıyan camiye üç kemerle bağlanmıştır. Küçük bir medresedir. Kitabesinden anlaşıldığına göre, Yağıbasan'ın torunu Atsız Elti Hatun, 1212 yılında yaptırmıştır. Kitabesi cami giriş kapısının üzerindedir ve şöyle denilmektedir: "Fetihlerin babası, din ve dünyanın izzeti, müminlerin emirinin kasiymi, Keyhüsrev'in oğlu büyük sultan, efendimiz Keykavus'un devleti zamanında, Allah'ın kullarının en zayıfı, Masum Hanım Yağıbasan'ın oğlu Mahmut'un kızı Atsız Elti

⁸⁰ Halit ERKİLETLİOĞLU, *Osmanlılar Zamanında Kayseri*, KBB Kültür Yayınları, Ankara, 1996, s.175-176.

⁸¹ Erol YURDKUL, *Kayseri Külük Camii ve Medresesi*, Kültür Bakanlığı Tanıtma Eserleri, Ankara, 1996, s.4.

Hatun tarafından âlemlerin rabbinin yolunda altı yüz dokuz senesinde imar edilmiştir." Kayseri'de bulunan medreseler içerisinde çok farklı bir özelliğe sahiptir. Evvela, camiye içten bağlantılıdır. Sonra, tek eyvanlı ve içerdeki odalar iki katlıdır. Kayseri'de iki katlı odaları olan tek medrese bu dur. Kapı girişinin sağında beş oda yer almaktadır. Karşı köşede büyük bir derslane ve onun cami duvarıyla bitişen yanında eyyam bulunmaktadır. İkinci kattaki, odalara giriş kapısının yanındaki iç merdivenden çıkılmaktadır.

Medrese günümüzde değişik zamanlarda tamir görerek ulaşmıştır. Halen boş tutulmaktadır.

2.15.MAHMUT BEY MEDRESESİ: Cafer Bey Mahallesi'nde kurulan bir medresedir⁸². Medresenin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla diğer medreselerde de olduğu gibi bu medrese için Mahmut Bey Medresesi kurulmuştur.

2.16. MELİK GAZİ MEDRESESİ: Danişmend oğlu Ahmed Gazi tarafından Sivas merkez olmak üzere kurulan Danişmendli Devleti'nin üçüncü hükümdarı Melik Mehmet Gazi tarafından yaptırılmıştır. Melik Mehmet Gazi'nin bu medreseyi 1134–1143 yılları arasında yaptırdığı tahmin edilmektedir. Bu medreseye ait olan vakıflar ise: Gerdüz (Germur) köyünün ve Dibek köyünün malikânesidir⁸³. Cami-i Kebirin bitişiğinde ve kible cihetinde bulunan eski yapı ve kadim bir medresedir. Türbesi de medresenin avlusundadır. Sözü edilen medreseden bir hayli âlimler ve fazilet sahibi kimselerin yetiştiği bir yer olduğu ve kayıtlı olarak da bir o kadar da vakıf gelirleri bulunduğu rivayet edilmekte ise de bugün vakıflar idaresince 3206 kuruş aşar-ı mevkufe bedeli ve türbenin 324 kuruşluk türbedarlık görevi (kadrosu) vardır. Medresenin öğretim görevi iki kişinin sorumluluğunda bulunmakta ise de vekâleten idare edilmektedir. Mezkûr medrese on iki odayı ihtiva ve içinde ilim talipleri olarak öğrenciler ikamet etmektedir⁸⁴. 1922 yılına gelindiğinde bu medresenin bir sınıfı ve on beş talebesi bulunmaktadır⁸⁵.

⁸²BOAD, *Cevdet Maarif*, 6205, (H.Z 1229/ M. Kasım-Aralık 1814)

⁸³DEMİRCAN (ÖZIRMAK), *a.g.e*, s.65.

⁸⁴NAZİF, *a.g.e*, s.18; KARS, *a.g.e*, s.178.

⁸⁵Hıfzı NURİ, *Kayseri Sancağı 1922*, (Sadeleştiren: Zübeyr KARS), KTO Yayınları, Kayseri,1995, s.30.

2.17. MESUDİYE MEDRESESİ: Kürtler Mahallesinde kurulan bir medresedir⁸⁶. Medreseyle ilgili olan bu belgede Mesudiye Medresesi'nin müderrisliği için Hafız Ahmed Efendi teklif edilmiştir.

2.18. NASIRRIYYE MEDRESESİ: Bu medrese Dulkadiroğulları hükümdarlarından Nasıreddin Mehmet tarafından yaptırılmıştır.

Nasıreddin Mehmet Bey'in Kayseri'de 1432 tarihli Şâmiler ya da Hatuniyye adıyla anılan bir medresesi vardır. Müellif, bu medresenin kitabesinin çözüm ve okunuşunda bazı şüpheli yönler kaldığını belirtir. Kitabe tam olarak çözülemediğinden 1500 tarihli vakıf defterinde kayıtlı olan Nasıriyye Medresesi ile Halil Ethem'in bildirdiği Hatuniyye Medresesi aynı medrese olabilir. Aynı medrese olmasa da Nasıriyye Medresesi'nin de Kayseri'nin Dulkadiroğullarının elinde kaldığı yıllarda Nasıreddin Mehmet'in 1442 de ölümünden önce yapılmış olması muhtemeldir⁸⁷. Medresenin vakıflarına baktığımızda ise;

İslibe köyünün malikânesinin gelirinin yarısı, Küçükburungöz köyünün malikânesinin yarısı, Gesi köyüne bağlı Şerafettin değirmeninin yarısı, Hoca vatan yeri diye bilinen bir arsadan elde edilen altmış akçe, Keçiperigöz köyünün malikânesinin yarısı⁸⁸ bu medresenin vakıflarını oluşturmaktadır.

2.19. PERVANE MEDRESESİ: Medresenin ismi Pervanebey Medresesi olarak da kullanılmıştır. Cevdet Tasnifi Maarif' te bulunan bir belgede⁸⁹ "Pervane Bey Medresesi" olarak isimlendirilmiştir. Medrese, Selçuklu veziri Pervane Muineddin Süleyman tarafından yaptırılmıştır. Bugün ayakta olmadığından yapılış tarihiyle alakalı bir bilgi yoktur. Medresenin vakıfları; Ürgüp'e bağlı Göker köyünün malikânesi, Kırşehir'e bağlı Ortaköy köyünün malikânesi, Halıcı Menteşe mezrası, Kırşehir'e bağlı Göynük köyü ile Kuruharin mezrası, medrese arsasından alınan icar, bir arsa icarı, Talas köyü sınırında bir bağdan senede alınan 50 akçe, Bir bezirhane, Karataş'a bağlı Millice köyünün malikânesi, Pervane arsası, Bir ev, Hatun Vakfı'na ait bir evden oluşmaktadır⁹⁰. Pervanebey Medresesi vakıflarından olan Hacı Bektaş kazasına tabi

⁸⁶BOAD, *Cevdet Maarif*, 1006, (H.10 Ra 12161/M.19 Mart 1845)

⁸⁷DEMİRCAN (ÖZIRMAK), *a.g.e*, s.92.

⁸⁸DEMİRCAN (ÖZIRMAK), *a.g.e*, s.92-93.; GÜNDÜZ, *a.g.e*, s.106-107.

⁸⁹BOAD, *Cevdet Maarif*, 8289, (H.8L 116/M.3 Şubat 1705)

⁹⁰DEMİRCAN (ÖZIRMAK), *a.g.e*, s.82-83.

Ortaköy maa Hisarcık ve Çakon çayırı ve köyünden ahalisi, Mucur kazasına göre daha fazla vergi verdiklerini dile getirmişlerdir⁹¹. Bu belgeden Pervane Medrese'sinin H.8 L 1116/M.3 Şubat 1705 tarihinde eğitim öğretime devam ettiği anlaşılmaktadır.

2.20. SADULLAH AĞA MEDRESESİ: Sadullah Ağa tarafından inşa edilen bu medresenin hangi mahallede olduğu ve ne zaman inşaa edildiği belli değildir⁹².

2.21. SAHABİYE MEDRESESİ: Serçeoğlu Camii karşısındadır. III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında vezirlerden Sahip Ata Fahrettin Ali tarafından 1267–1268 yıllarında yaptırılmıştır⁹³. Medresenin vakıfları; Tomarza köyüne bağlı Gergürin mezrasının malikânesi, Talas yolunda Piri adındaki bir şahsın arsası; Yaylacık nahiyesine bağlı maderlerin köyü, maderlerin köyüne bağlı Bektaş mezrası, Ulubazar da bulunan yeri vakfa, binası başkasına ait olan evlerin icarının yarısı, Dükkânların arsalarından alınan icar, Bir ev arazisi icarı, Talas yolunda bir arsa icarından oluşmaktadır⁹⁴. Sahabiye Medresesi olarak adlandırılan bu yapı günümüz Kayseri'sinde meydana kitapçılar çarşısı olarak kullanılmaktadır.

2.22. SARAY MEDRESESİ: Osman Paşa tarafından Saray Camii ve Medresesi şeklinde yaptırılmıştır. 18. yy'ın sonlarında medrese faal durumdadır⁹⁵.

2.23. ŞİHLİ HAMİDİYE MEDRESESİ: Develi'nin Şıhlı beldesinde bulunan açık avlulu 25 hücreli ve revaklı klasik tarzdaki son devir bu Osmanlı medresesidir. 1891–1892 yıllarında II. Abdülhamit zamanında yaptırılmıştır⁹⁶. Medresenin yapılmasına vesile olan Şıhlılı Kılıç Ali Efendi aynı zamanda medresenin de ilk müderrisi olmuştur. Medresenin bütün masrafları padişah tarafından karşılanmıştır⁹⁷.

⁹¹BOAD., *Cevdet Maarif*, 8289,(H.8L 116/M.3 Şubat 1705)

⁹²GÜNDÜZ, *a.g.e.*, s.112–113.

⁹³NAZİF, *a.g.e.*, s.34–35; SEZER, *a.g.e.*, s.12; Albert GABRIEL, *Kayseri'de Türk Anıtları* (Çev: A Akif Tüfenk), Güneş Matbaası, Ankara, 1954, s.73–75.

⁹⁴DEMİRCAN (ÖZIRMAK), *a.g.e.*, s.81–82.

⁹⁵GÜNDÜZ, *a.g.e.*, s.109–110.

⁹⁶ERKİLETLİOĞLU, *a.g.e.*, s.225.

⁹⁷Mehmet ÇAYIRDAĞ, "Kayseri'de Sultan II. Abdülhamid Dönemi Bina ve Kitabeleri", *I.Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11–12 Nisan 1996)*, Kayseri, 2000, s.52.

2.24. DİĞER MEDRESELER: Kayseri’de bulunan diğer medreselere gelince bunlar Saraceddin Medresesi⁹⁸, Afghunu Medresesi⁹⁹, Mahmut Gazi Medresesi¹⁰⁰, Kibar Medresesi¹⁰¹, olup Osmanlı devletinden önceki dönemlerde yapılan medreselerdir¹⁰². Ayrıca hükümet dairesinin saat kulesi karşısında bulunan Gürcü Osman Paşa Camii şerifin bitişiğinde iki adet medrese bulunmaktadır. Caminin batı tarafında yer alan medreseye “Yeni Saray Medresesi” adı verilmiştir¹⁰³. Yine Kayserinin büyük ve eski camilerinden birisi olan Güllük Caminin bitişiğinde ufak bir medrese vardır¹⁰⁴. Kabaşiye Medresesi¹⁰⁵, adı geçen ancak gerek kuruluşu gerekse eğitim öğretim faaliyetleri hakkında bilgi bulunmayan medreselerden sadece bir tanesidir. Ayrıca 1239 yılında inşa edilen ancak akıbeti hakkında bilgi edinemediğimiz Seraceddin Medresesi isimli bir medresede vardır¹⁰⁶. Bunlardan başka 1922 yılında eğitime açılan medreseler ise Zekeriya Efendi Medresesi, Karafa Medresesi, Hasanlı Medresesi, Ümmehani Medreseleridir¹⁰⁷. Bu yıllarda eğitim gören beş medresede toplam 200 öğrencinin eğitim yaptığını görülmektedir. On yıl içerisinde öğrenci sayısı 2000 den 200 e kadar düşmüştür. 1910 yılında açık olan ancak 1922 yılına gelinde gelindiğinde 25 medresede eğitim verilmediğini görüyoruz. Bu medreseler terkedilmiş olup binaları da virane durumunda idi. Bu medreselerin isimleri şöyledir: Kürtler, Yeni Daire, Küçük Hunat, Büyük Hunat, İmam Sultan, Eskisaray, Serçeoğlu, Sahabiye, Gözübüyük, Kozanoğlu, Akçakoyunlu, Hacıtatlı, Yağmuroğlu, Hoca Hüseyin, Hacı Kılıç, Şifaiye, Nuriye, Kazgancılar, Kocabey, Dörtduvak, Boğazlıyanlı ve Künbet medreseleridir¹⁰⁸. İncesu ilçesinde 2 adet¹⁰⁹, Develi İlçesinde ise 3 adet medrese¹¹⁰ bulunmaktadır. Develi ve

⁹⁸Albert GABRIEL, *Kayseri de Türk Anıtları* (Çev: A Akif Tüfenk) Güneş Matbaası, Ankara,1954, s. 71–72.

⁹⁹GABRIEL, *a.g.e.*, s.68–70.

¹⁰⁰Dilek ATMACA, *225 Nolu Şerhiye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirme* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) s.12.

¹⁰¹Meryem ÜNAL, *224 Nolu Şerhiye Sicili Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirme* (1871–1873) yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) s.482 .

¹⁰²Hamiyet SEZER, *III. Selim Zamanında Kayseri de Şehir Hayatı (1789–1808)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) , s.13.

¹⁰³NAZİF, *a.g.e.*, s.33.

¹⁰⁴NAZİF, *a.g.e.*, s.22.

¹⁰⁵BOAD, *Cevdet Maarif*, 1513, (H.20 La 1149/M.21 Şubat 1737)

¹⁰⁶Halit ERKİLETLİOĞLU, *Kayseri Kitabeleri*, KBB Kültür Yayınları, Kayseri, 2001, s.15.

¹⁰⁷Zübeyr KARS, “Kayseri’ de Eğitim Tarihi Üzerine Bir Deneme”, *I.Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri, 1996, s.178; Nesimi YAZICI; “Kayseri Medaris-i İlmiyye Karar Defteri Üzerine Bazı Düşünceler”, *II.Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri, 1998, s.465.

¹⁰⁸KARS, *a.g.e.*, s.178–179.

¹⁰⁹AVS, H.1320/M.1902–1903, s.211.

¹¹⁰AVS, H.1320/M.1902–1903, s.208.

İncesu ilçelerinde bulunan bu medreselerin sadece sayıları vardır isimleri yoktur. Bundan dolayı bu medreseler hakkında bilgi vermek mümkün olmamıştır.

III. BÖLÜM

RÜŞDİYE, İDADİ VE SULTANİLER

1.RÜŞDİYELER:

Osmanlı'da, Selçuklu'da ve diğer islam devletlerinde, küttap denen ilköğretim düzeyinde mektepler vardır. Vakfiyelerde bunların adları “Darüttâlim”, “Mektep”, “Mektephane”, “Darüilm” şeklinde geçmektedir. Halk ise bu mekteplere mahalle mektebi, sıbyan mektebi isimlerini vermiştir¹¹¹. Bu mektepler yaygın haldedir hatta hemen her mahallede bulunmalarından dolayı mahalle mektepleri haline gelmiştir diyebiliriz. Bunlar genelde mahallede cami ve medreselerin yanında mahalle ve köy imamı tarafından eğitim verilen kurumlardır. Kayseri’de 1900’lü yıllarda bu tür eğitim veren kurumların sayısı, Kayseri merkez livada, elli altıyı bulmaktadır¹¹².

1869 Nizamnamesi, genel öğretimin ilk basamağı olan sıbyan okullarının her mahalle ve köyde en az bir tane açılmasını şart koşmasıyla birlikte bu okullar ülke genelinde yaygınlaşmıştır.

Rüşdiyeler, meslek liselerine devam eden öğrencilerde eksikliklerin görülmesi üzerine açılmış olan mekteplerdir. Talebeler sıbyan mekteplerindeki eksiklikleri, gittikleri okullarda tamamlamaktadır. Bu da zaman kaybına neden olmuş aradaki eksikliklerin giderilmesi amacıyla rüşdiyeler kurulmuştur¹¹³. Rüşdiyeler sıbyan mekteplerinin programlarının takviyesiyle meydana gelen orta seviyedeki okullardır. Bugünkü ortaokulun karşılığı olarak kabul edilebilir. II. Mahmut tarafından 1254 (1839) tarihinde açılmıştır. Önceleri sıbyan mekteplerinin üzerinde sınıf-1 sani okullarının açılmasına karar verilmişken, daha sonra bunların adının “Rüştiye” olması kararlaştırılmış ve Mekatib-î Rüştiye Nezareti kurulmuştur. İlk açıldığında 4 yıl olan rüştiyeler, 21 Mart 1850’de Dâru’l-Maarifin açılmasıyla 6 yıla çıkarılmış iken 1863’te 5 yıla, 1869’da da 4 yıla indirildiği görülmüştür¹¹⁴. II. Mahmut zamanında sıbyan okullarının yetersiz olduğu anlaşılınca bunların ıslahı yoluna gidilmiştir. Sıbyan okullarının üzerinde sınıf-1 sani okullarının açılmasına karar verilmiş, fakat daha sonra

¹¹¹Yahya AKYÜZ, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 2001)*, İstanbul, 2001, s. 78.

¹¹²KARS, *a.g.e.*, s.180.

¹¹³ERGIN, *a.g.e.*, s. 383.

¹¹⁴BALTACI, *a.g.e.*, s.455.

bu okulların adı padişah tarafından “Rüştiye” olarak değiştirilmiştir¹¹⁵. Tarih içinde rüşdiyeler, erkek, kız, karışık, askeri ve özel rüştiyeler şeklinde açılarak devlet geneline yayılmıştır.

1846’da Mekatib-i Umumiye Nezareti’nin kurulmasıyla Rüşdiyeler açılmaya başlamıştır. 1847’de Kemal Efendi tarafından ilk rüşdiyeden iyi sonuçlar alınınca dört adet daha rüşdiye açılmıştır. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayınlandığı sırada, çeşitli vilayetlerde 87, İstanbul’da ise 12–13 rüşdiye vardır¹¹⁶.

1838 yılına kadar açılan mekteplere baktığımızda hep erkek çocukların okutulmasına yönelik olarak yapılan çalışmalarla karşılaşırız. Sıbyan Mekteplerinde kız ve erkekler beraber okudukları için kızların eğitimleriyle yeterince ilgilenilememiştir. daha ileriye geçememiştir. 1858 senesine gelindiğinde ise ilk kız rüştiyeleri açılmıştır¹¹⁷. Rüştiyelerin programları da çeşitliliklerine uygun olarak değişiklikler arz etmektedir. Genel olarak bu mekteplerin hem yüksek öğretime hazırlayan hem de mesleki eğitime hazırlayan bir program uyguladıkları görülmektedir. 1846 talimatnamesine göre buralarda Kur’an-ı Kerim, akaid, arapça, hesap ve yazı öğretilmekteydi. 1848’de bu programa Farsça, coğrafya ve hendese ilave edilmiştir. 1867’ye kadar rüşdiyelere yalnız Müslüman talebeler alınırken, bu tarihten sonra gayrimüslim çocukları da alınmaya başlanmıştır¹¹⁸.

1869 Nizamnamesi, rüşdiyeler içinde yeni hükümler içermektedir. Nizamnamenin mekatib-i Rüşdiye kısmında aşağıdaki noktalar ele alınmıştır¹¹⁹.

- a. Beş yüz haneden fazla olan her kasabada birer rüştiye açılacağı,
- b. Rüştiyelerin her türlü masraflarının vilâyet maarif idaresi sandığından karşılanacağı,
- c. Rüştiye binalarının meclis-i kebir-i maarif tarafından gönderilen planlara göre yapılacağı,
- d. Her rüştiye, talebe sayısına göre bir veya iki öğretmen ve ayrıca bir gözetmen ve bir de hademe tayin olunacağı
- e. Muallim-i evvelin (başöğretmen) 800, ikincisinin 500, gözetmenin 250 ve hademenin 150 kuruş maaşla istihdam edileceği,

¹¹⁵KODAMAN, *a.g.e.*, s.91.

¹¹⁶KODAMAN, *a.g.e.*, s.92.

¹¹⁷ERGIN, *a.g.e.*, 457-459.

¹¹⁸BALTACI, *a.g.e.*, s.455.

¹¹⁹KODAMAN, *a.g.e.*, s.93.

- f. Rüştiyelerde öğretim süresinin 4 yıl olacağı,
- g. Bütün rüştiyelerin 1–23 Ağustos tarihlerinde tatil olacağı,
- h. Rüştiyeyi bitirenlerin imtihanla idadiye kabul edileceği, doğrudan doğruya rüştiyeleri ilgilendiren temel prensiplerdir.

1877 yılına gelinildiğinde rüşdiyelerin sayıları 400'e yaklaşmıştır. Bu rüşdiyelerin pek çoğu 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında kapanarak bu sayı 316'ya kadar inmiştir. Berlin anlaşması sonucunda 39 rüştiye okulu daha maarif nezaretinin elinden çıkmış, geriye sadece 277 rüştiye mektebi kalmıştır. 1878 yılından itibaren rüşdiyelerin ıslahına ve yenilerinin açılmasına başlanmış ve kısa bir zaman zarfında rüşdiyeler eski sayısına ulaşmıştır. Ancak 1880 den sonra idadilerin önem kazanmasıyla rüştiyeler ikinci plana itilmiştir. Neticede 1307 (1889) tarihli bir irade ile idadi bulunan yerlerdeki rüştiyelerin kapatılmasına karar verilmiştir. Aynı yıl 22 rüştiye kaldırılarak öğretmenleri ve diğer görevlileri idadilere nakledilmiştir. Boş kalan rüştiye binaları ise ibtidailere tahsis edilmiştir. Meclisi Mebusan'ın bu hususla ilgili kararı ¹²⁰ incelendiğinde İdadi bulunan yerlerdeki rüştiyelere yapılan harcamalar idadilere ayrılmıştır. Rüştiye öğrenimi de idadilerin bünyesine alınmıştır. 1889 yılı itibariyle devlet genelindeki rüştiye sayıları aşağıdaki gibidir¹²¹.

Tablo 1. 1888 Yılı İtibariye Devlet Genelindeki Rüşdiye Sayıları

Bölgeler	1881	1883	1885	1887	1888	Talebe sayısı
Anadolu	195	230	239	261	266	14.163
Rumeli	69	63	80	91	96	4.777
Ege Adaları	7	8	8	10	10	301
Arabistan	37	45	47	59	56	2.594
Girit	12	12	12	-	-	-
Şehremaneti	11	11	11	12	12	551
Toplam	331	369	397	433	440	22.386

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1888 yılına gelinceye kadar hem öğrenci sayılarında, hem de okul sayılarında bir artış görünmektedir. Ancak 1889 tarihli rüştiyelerin idadilerle birleştirilmesi kararının çıkarılmasından sonra bu sayıda ciddi

¹²⁰KODAMAN, *a.g.e.*, s.101

¹²¹KODAMAN, *a.g.e.*, s.102

oranda bir azalma yaşanacaktır. 1305 (1888) tarihinde maarif komisyonu rüştiyelerle ilgili özetle aşağıdaki kararları¹²² almıştır.

- a. Rüştiyelerin iki yıla indirilmesi,
- b. İdadi bulunan ve mümkün olan mahallerde rüştiyelerin idadilerle birleştirilmesi,
- c. Talebesi az olan kaza ve kasaba rüştiye binalarının iptidai okuluna çevrilmesi,
- d. Bundan sonra yapılacak iptidaiye binalarının rüştiye sınıflarını da ihtiva etmesi,

Kararlara baktığımızda rüştiyeler önemleri kaybederek belirli bir süreç içerisinde ortadan kaldırılma yoluna gidilecektir.

2. KAYSERİ'DEKİ RÜŞDİYE MEKTEPLERİ

Develi kasabasında bir adet rüştiye mektebi¹²³, Kayseri merkezde bulunan Ahmed Paşa tarafından inşa ettirilen H.1311/M.1893-1894 yılına kadar rüşdiye mektebi¹²⁴ olarak faaliyet gösteren daha sonra ibtidai'ye çevrilen bir mektep vardır. Ahmet Paşa tarafından yaptırılan başlangıçta rüşdiye olarak kullanılan bu mektepte 85 talebe eğitim görmektedir¹²⁵. Ayrıca "Talas Rüşdiye Mektebi"¹²⁶ adında bir rüşdiye mektebi daha vardır. H.1300/M.1882-1883'e gelinceye kadar Talas ve Develi'den 800'e yakını mezun olmuştur. Mezun olan bu talebeler ise yüksek mekteplere resmî ve askerî dairelere kabul edilmişlerdir¹²⁷.

2.1. DEVELİ KAZASI MEKTEB-İ RÜŞDİYESİ

Kayseri sancağına bağlı bir yerleşim yeri olan Develi'de bir adet rüştiye mektebi mevcuttur. Bu mektebin üç tane de öğretmeni mevcuttur¹²⁸.

¹²²KODAMAN, *a.g.e.*, s.107.

¹²³AVS, H.1320/M.1902-1903, s.208.

¹²⁴AVS, H.1320/M.1902-1903, s.202.

¹²⁵AVS, H.1300/M.1882-1883, s.203.

¹²⁶AVS, H.1320/M.1902-1903, s.254.

¹²⁷AVS, H.1300/M.1882-1883, s.203.

¹²⁸SNMU, H.1316/M.1898-1899, s.858.

Tablo 2. H.1313–1314/ 1895–1896 Öğretim Yılında Develi Kazası Mekteb-i Rüşdiyyesinde Okutulan Dersler ve Öğretmenleri

Memuriyet	İsmi
Muallim-i Evvel	Süleyman Efendi
Muallim-i Sâni	Hakkı Efendi
Hüsn-ü Hat Muallimi	Süleyman Efendi

Develi Rüşdiyyesi'nin H.1313–1314 /M.1895–1896 öğretim yılında ise toplam 72 öğrencisi ile bir de hademesi vardır¹²⁹. Bu öğrenci sayıları genel olarak verilmiştir. Müslim, gayrimüslim şeklinde sayıları ayrı ayrı belirtilmemiştir. Buradan da şunu anlıyoruz, ya bir ayırım yapılmamış ya da bu yıllarda bu ilçede yaşayan gayrimüslimler bu okullara çocuklarını göndermemişlerdir.

Develi de bulunan rüştiyenin H.1314–1315/M.1896–1897 ders yılında öğretmen ve öğrenci sayılarına baktığımızda H.1317/M.1899-1900 tarihli salnamede öğretmenlerin aynen kaldığı herhangi bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Sadece önceki ders yılında 72 olan öğrenci sayısı bu ders yılında 77'ye çıkmıştır¹³⁰. Aradan geçen bir ders yılı içerisinde Develi Rüşdiyyesi'nde öğrenci sayısından başka bir değişiklik olmamıştır.

Develi Kazası Mekteb-i Rüşdiyyesi'nde H.1315–1316/1897–1898 ders yılında öğretmenlerde ve talebe sayılarında bir değişiklik olmamıştır¹³¹. Muallimi evvel Süleyman Efendi, Muallimi sani Hakkı Efendi ve Hüsn-ü Hat Muallimi ise Süleyman Efendi'dir. Bir önceki ders yılında 77 olan öğrenci sayısı bu ders yılında 77'dir.

H.1316–1317/M.1898–1899 ders yılında Develi Kazası Mekteb-i Rüşdiyyesi'nde okutulan dersler ve öğretmenleri aşağıdaki gibidir¹³². Bu ders yılında öğrenci sayısı 75'dir. Diğer ders yılıyla karşılaştırıldığında 2 öğrenci eksiktir.

¹²⁹SNMU, H.1316/M.1898–1899, s.858.

¹³⁰SNMU, H.1317/M.1899–1900, s.952.

¹³¹SNMU, H.1318/M.1900–1901, s.1060–1061.

¹³²SNMU, H.1319/M.1901–1902, s.380–381.

Tablo 3. H.1316–1317 /M.1898–1899 Öğretim Yılında Develi Kazası Mekteb-i Rüşdiyesinde Okutulan Dersler ve Öğretmenleri

Memuriyet	İsmi
Muallim-i Evvel	Salih Efendi
Muallim-i Sâni	.
Rik'a Muallimi	İbrahim Efendi

1316–1317 (1898–1899) ders yılında Develi Kazası Mekteb-i Rüşdiyesinde Bir önceki ders yılından farklı olarak Muallimi Evvel Süleyman Efendi'nin yerine Salih Efendi gelmiş. Muallimi sâni kadrosunda bulunan Hakkı Efendi buradan ayrılmış yerine herhangi birisi getirilmemiştir. Hüsnü hat Muallimi İbrahim efendinin yerine Rik'a Muallimi İbrahim Efendi getirilmiştir.

2.2. AVANOS KAZASI MEKTEB-İ RÜŞDİYESİ

H.1317/M.1899-1900 tarihli Maarif Salnamesi'nde Avanos Mekteb-i Rüşdiyesi olarak geçmektedir. Bu yıllarda Avanos Kayseri'ye bağlı olduğundan burada bahsi geçmektedir. Şu an bu ilçe Nevşehir ili sınırları içersindedir.

H.1314–1315/M.1896–1897 ders yılı içerisinde üç öğretmeni ve 72 öğrencisi bulunan rüşdiyede bir tane de hademe bulunmaktadır¹³³. Bu ders yılı içerisinde görev yapan öğretmenlerin isimleri aşağıdaki tablo da belirtilmiştir.

Tablo 4. H.1314–1315/M.1896-1897 Yılı İçerisinde Avanos Mekteb-i Rüşdiyesinde Okutulan Dersler ve Görevli Öğretmenler

Memuriyet	İsmi
Muallim-i Evvel	Abdülvehap Efendi
Muallim-i Muavini	Yusuf Efendi
Hüsn-ü Hat Muallimi	Vehbi Efendi

¹³³SNMU, H.1317/M.1899–1900, s.952.

2.3. HACI BEKTAŞI NAHİYESİ MEKTEB-İ RÜŞDİYESİ

H.1317/M.1899-1900 tarihli Maarif Salnamesi'nde bu mektep'ten bahsedilmektedir. Bu mektebin bulunduğu Hacı Bektaş Nahiyesi de günümüzde Nevşehir ili sınırları içerisinde yer alır.

Rüştiyenin H.1314–1315/M.1886-1807 ders yılı içerisinde 1 öğretmeni ve 58 öğrencisi bulunmaktadır. Okulun aynı zamanda bir de hademesi vardır¹³⁴. Bu ders yılına ait bilgileri gösterir tablo aşağıya çıkartılmıştır.

Tablo 5. H.1314–1315/M.1896–1897 Yılı İçerisinde Hacı Bektaş Nahiyesi Mekteb-i Rüşdiyesin'de Okutulan Dersler ve Görevli Öğretmenler

Memuriyet	İsmi
Muallim-i Evvel	Ali Vasfi Efendi
Hat Muallimi	Ali Vasfi Efendi

2.4. TALAS RÜŞDİYE MEKTEBİ

Eski seraskerlerden Ali Sâib Paşa tarafından memleketi olan Talas'ta bir mekteb-i rüşdi binası yaptırılmıştır. İnşaatına halkın da katkıda bulunduğu Mekteb 1869 yılında öğretime başlamıştır. Binanın kapısında bulunan mermer kitabede

Cehaletten bu itfali kurtardı murad oldu

Açıldı mekteb-i rüşdiye hep itfal oldu

Talas'ın ehli hayratı büyük himmet ettiler

*Bu mekteb 1286 da küşad oldu*¹³⁵. yazılıdır. Rıza Efendi de bu mektep de görev yapmıştır¹³⁶.

Talas'ta bulunan bu rüşdiye mektebinde H.1314–1315/M.1896–1897 ders yılında üç öğretmen bulunmaktadır. Yine aynı mektepte 45 öğrenci ve 1 de hademe bulunmaktadır¹³⁷. Aşağıdaki tabloda öğretmenlerin isimleri verilmiştir.

¹³⁴ SNMU, H.1317/M.1899–1900, s.953.

¹³⁵ Halit ERKİLETLİOĞLU, *Osmanlılar Zamanında Kayseri*, KBB, Kültür Yayınları, Ankara, 1996, s.215.

¹³⁶ AVS, H.1320/M.1902–1903, s.254.

¹³⁷ SNMU, H.1317/M.1899–1900, s.952.

Tablo 6. H.1314-1315/M.1896-1897 Yılında Talas Nahiyesi Mekteb-i Rüşdiyesinde Görev Yapan Öğretmenler

Memuriyet	İsmi
Muallim-i Evvel	Mustafa Hilmi Efendi
Muallim-i Sâni	Mustafa Efendi
Hüsn-ü Hat Muallimi	Abdülbaki Efendi

H.1315–1316/M.1897–1898 ders yılında Talas nahiyesi Mekteb-i Rüştiyesinde öğretmen ve öğrenci sayılarında herhangi bir değişiklik olmamıştır¹³⁸. Muallim-i Evvel Mustafa Hilmi Efendi, Muallim-i sâni Mustafa Efendi ve Hüsn-ü hat muallimi ise Abdülbaki Efendi'dir.

H.1316–1317/M.1898–1899 ders yılına geldiğimizde Talas Nahiyesi Mekteb-i Rüşdiyesi'nde görevli öğretmenler ve öğrenci sayıları aşağıdaki gibidir¹³⁹.

Tablo 7. H.1316-1317/M.1898-1899 Yılında Talas Nahiyesi Mekteb-i Rüşdiyesinde Görev Yapan Öğretmenler

Memuriyet	İsmi
Muallim-i Evvel	Mustafa Hilmi Efendi
Muallim-i Sâni	Mustafa Efendi
Rik'a Muallimi	Mehmet Derviş Efendi

H.1316–1317/M.1898–1899 ders yılında Muallimi evvel yine Mustafa Hilmi Efendi, Muallimi sani Mustafa Efendi'dir. Ancak Hüsnü hat Muallimi Abdülbaki Efendinin yerine Rik'a muallimi Ahmet Derviş Efendi gelmiştir. Yine bu tarihte daha önceden 45 olan öğrenci sayısı oldukça azalmış ve bu sayı 8'e inmiştir. Okulun öğretmen sayısında bir azalma gözükmezken öğrenci sayısında bu şekilde bir azalmanın olması dikkat çekicidir. Çünkü diğer yıllarla kıyaslandığında okullarda öğrenci sayıları genelde bir iki değişiklikle hemen hemen aynı kalmaktadır. H.1316–1317/M.1898–1899 ders yılında Develi Mektebi Rüşdiye'sinde eksilen öğrenci sayısı sadece ikidir.

¹³⁸SNMU, H.1318/M.1900–1901, s.1060–1061.

¹³⁹SNMU, H.1319/M.1901–1902, s.380–381.

3. İDADİLER

Kelime anlamına baktığımızda idadi¹⁴⁰, hazırlamaya mahsus yer, hazırlama yeri anlamına gelmektedir. İdadi, bir anlamda hazırlama okuludur, diyebiliriz. Sıbyan mekteplerinden gelen öğrencilerin belirli bir düzeye gelmelerini sağlamak amacıyla 1846'dan sonra açılan rüşdiyeler de açılan hazırlık sınıflarına ve darül maarif'te açılan özel sınıflara da idadi denilmiştir¹⁴¹. Darül maarifteki idadi için resmi vesikalarda Darülmaarif Mekteb-i Kısım-ı İdadiye ifadesi kullanıldığı bilinmektedir¹⁴². 1869'a kadar devlet içersinde rüştiyelerin sayısı oldukça artmış, İstanbul'da ise pek çok meslek okulu ve yüksek okul açılmıştır. Buna rağmen vilayetlerde ne rüşdiye üzerinde bir okul, ne de İstanbul'da yüksek okullara talebe yetiştirecek rüşdiye dışında herhangi bir okul vardı. Sadece İstanbul'da 1868 tarihinde Galatasaray Sultanisi açılabilmiş ise de vilayetler bu tür eğitim kurumlarından tamamen mahrum bırakılmışlardır. İdadilerin açılması hem eğitim-öğretim yönünden hem de siyaset yönünden zorunlu hale gelecektir.

1869'da orta öğretimin ikinci kademesi olarak açılan bu okullar gibi, klasik dönemde Fatih Sultan Mehmet, Sahn-ı seman'a öğrencileri hazırlamak için temimmeleri açmıştı. Daha sonraki dönemlerde de birçok mektebin idadi veya izhari sınıfları açılmıştı. Bütün bunlar o müesseselerin hazırlık sınıflarıydı. 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, bu isimde okulların açılmasını sağlamıştır. Bu okullar bugünkü lise karşılığı okullardır¹⁴³. Bu okullar 4 yıllık rüştiyeler üzerine 3 yıllık olarak açılan okullardır. Nizamname, bu okulları, rüşdiyelerin üstünde ve sultanilerin altında göstermektedir¹⁴⁴. 1869 Nizamnamesinde idadi okullarına yer verilmiş ve bunlarla ilgili hususlar¹⁴⁵ maddeler halinde tespit edilmiştir;

- a. İdadi okulları, rüştiyelerden mezun olan Müslim ve gayrimüslim çocukların bir arada öğrenim yaptıkları yerdir.

¹⁴⁰DEVELLİOĞLU, *a.g.e.*, s.409.

¹⁴¹Faik Reşit UNAT, *Türkiye'de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1964, s.45.

¹⁴²Mahmut CEVAT, *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilatı ve İcraatı -XIX. Asır Osmanlı Maarif Tarihi-* (Haz. Taceddin KAYAOĞLU), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001. (İlk baskı; Matbaa-i Amire, İstanbul, 1338), s.55.

¹⁴³BALTACI, *a.g.e.*, s.455.

¹⁴⁴BALTACI, *a.g.e.*, s.456.

¹⁴⁵Bayram KODAMAN, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1991, s.115.

- b. 1.000 haneden fazla ve buldukları yerin önemine göre seçilecek her kasabada birer idadi okulu yapılacaktır.
- c. İdadilerin yapım masrafları, öğretmen ve hademe maaşları ve diğer giderleri vilayet maarif idaresi sandığından ödenecektir.
- d. Her idadinin muavinleriyle beraber altı öğretmeni bulunacaktır.
- e. Her idadinin yıllık tahsisatı personel giderleriyle birlikte 80.000 kuruş olacaktır.
- f. İdadilerin öğretim süresi üç yıl olup şu dersler okutulacaktır: Türkçe kitabet ve inşâ, Fransızca, Kavanin-i Osmaniye, mantık, ilm-i servet-i milel, coğrafya, tarih-i umumi, ilm-i mevâlid, cebir, hesap ve defter tutma, hendese ve ilm-i mesaha, hikmet-i tabiyye, kimya ve resim

Maddi imkânsızlıklar ve öğretmen yetersizliği gibi nedenler ile Maarif nizamnamesiyle hemen açılmaları gereken idadiler 1873 yılına kadar açılmamıştır. Çünkü idadilerin daimi masrafları, inşası parasal olarak önemli bir yekûn teşkil ediyordu.

Sadrazam Sait Paşa bu imkânsızlıklara çareler bulmak amacıyla, önce ilköğretim için kabul olunan öşrûn öşrû nispetindeki vergiyi kaldırmış, bunun yerine 1300 mali yılından itibaren aşarın seb'i (1/7) ve rub'u (1/4) alınıp ayrıca müsakkafat vergisinin de %6'sının maarife ayrılmasını temin etmiştir. Bu şekilde sağlanan mali kaynaktan idadilerin masraflarına da karşılık bulunmuştur. Vilayetlerde idadilerin açılması olayı hemen gerçekleşmiştir. İlk hamlede H.1302/M.1884-1885 yılında Bursa, Edirne, Yanya, Çanakkale'de birer idadi açılmıştır. Aynı yıllarda İzmir, Selanik, Trabzon, Rodos, Konya, Elazığ, Ankara, Üsküp, Priştine, Serfice, Gümülcine, Manisa, Adana, Halep, Kudüs, Maraş, Kırşehir, Çankırı, Teke, Bitlis, Muş, Kastamonu, İzmit ve Sivas şehirlerinde idadi okulu açılmasına karar verilmiş ve okulların yapımlarına başlanmıştır. Ayrıca, Erzurum, Hakkâri, Diyarbakir, Zor, Burdur, Karesi, Kaza-ı Erbaa, Karahisar-ı Sahip, Kırklareli, İstanköy, Midilli, Tekirdağ, Yenipazar, Taşlıca ve Görice'de de birer idadi yapılması için mahalli makamlarla temasa geçilmiştir. Bu idadiler de kısa sürede tamamlanmış ve hatta İzmir, Manastır gibi büyük yerlerdeki idadiler yatılı hale getirilmiştir¹⁴⁶. İdadi okullarının açılmaya başladığı tarihten itibaren sekiz veya dokuz yıl sonra almış oldukları vaziyeti H.1310M.1892-1893'de yayınlanan resmi bir

¹⁴⁶KODAMAN, *a.g.e.*, s.119.

tebliğden öğrenebiliyoruz¹⁴⁷. Taşra idadileri, beş ve yedi yıllık olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Böyle bir ayırma yine maddi imkânsızlıklar nedeniyle gidilmiştir. Zira her vilayet ve sancakta yedi yıllık leyli idadiler açmaya her şeyden önce maarif bütçesi yetmiyordu. Bundan dolayı sancaklarda ve maarif geliri az olan vilayetlerde beş yıllık nehari uygun görülmüştür. Her iki tip idadi de rüştiye sınıflarını içersine almaktadır. Leyli idadilere ücretsiz talebe alındığı gibi ücretli talebe de kabul ediliyordu.

Belirli yerlerde açılmasına müsaade edilen leyli idadileri inşaat masraflarından ziyade yapıldıktan sonra daimi yıllık masraflarının karşılanmaması nedeniyle devlete büyük bir külfet yükliyordu. Leyli idadilerin yıllık masrafları nehari idadilere göre beş altı kat daha fazlaydı.

Eğitim tarihimiz içersinde en fazla değişime uğrayan kurumlar orta öğretim kurumlarıdır. Bu günümüzde de böyledir. Sürekli değişiklikler yapılır. Ortaöğretim kurumlarıyla alakalı olarak sınıf geçme yönetmelikleri değiştirilir. Sınav yönetmeliği vs. sürekli değişiklikler yapılır. Bir bakarsınız herhangi bir yönetmeliğe tabi olan öğrenci okulu bitirmeden tabi olduğu yönetmelik birkaç defa değiştirilmiştir.

İlk Rüştiye mektebi 1838 tarihinde “Mekteb-i Maarif-i Adliye” adıyla açılmıştır¹⁴⁸. Amacı da daha önce çıraklık yoluyla yetiştirilen devlet memurlarının eğitim kalitesini artırmaktı.

Bu eğitim kurumlarının dışında askeri alanda eleman ihtiyacını karşılamak amacıyla ilk askeri mektepler de açılmaya başlanmıştır. Mühendihane-i Bahri-i Humayûn, Mühendishane-i Berri Hümayun, Tıbhane-i Amire ve Cerrahhane-i Ma'mure, Mekteb-i Ulumî harbiye ve Muzika-i Humayun Mektebi¹⁴⁹ gibi okullar askeri alandaki eleman ihtiyacını karşılamak amacıyla açılan okullardır.

¹⁴⁷KODAMAN, *a.g.e.*, s.121–122.

¹⁴⁸Mustafa ERGÜN, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri*, Ocak Yay. Ankara, 1996, s.23.

¹⁴⁹ERGİN, *a.g.e.*, s. 335–374.

4. KAYSERİDE BULUNAN İDADİ'LER

4.1. KAYSERİ MEKTEB-İ İDADİSİ

Başlangıçta idadi şeklinde Kayseri'de eğitim hayatı içerisinde yerini almıştır. İdadi, kelime anlamı olarak hazırlamak, geliştirmek, manasına gelen Arapça “idadi” bir kelimedir.

19. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti'nin diğer illerinde olduğu gibi Kayseri'de de medrese eğitimi uygulanmaktadır. 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Avrupa'nın üstünlüğünü yalnız askeri sahada gören ve aradaki mesafeyi kapatmaya çalışırken askeri müesseseleri batı ilim teknik ve eğitim tarzına göre yeniden yapılandırmayı uygun gören Osmanlı Devleti, II. Mahmut ve Tanzimat döneminde batının her alanda üstünlüğü kabul etmiş ve ıslahat yapma yolunu tercih etmiştir. Eğitim öğretim alanında yenilikler yapılmaya girişildiğinde, karşılaşılan en büyük engel asli özelliğini kaybeden medreselerden gelmiştir. Başlangıçta devletin ihtiyacına cevap vermesine rağmen daha sonraki yıllarda işlevini kaybedecektir. Maarif Nizamnamesiyle ülke genelinde idadiler açılmaya başlanmıştır. Kayseri 1867'den 1914 yılına kadar Ankara'ya bağlı bir sancak olduğundan Kayseri'de açılan idadi, Ankara'da açılan idadilerin arasında gösterilmiştir. Bu dönemde Kayseri'de bir adet Mekteb-i İdadi Mülkiyesi (Lise) bulunmaktadır¹⁵⁰. Kayseri'de lise dengi okul olan o zamanlardaki ismi ile “Derece-i ûlâ Mekteb-i Mülkiye İdadisi” 1893 tarihinde Kapan Mahallesi'nde Seyfullah Efendi Konak'ında açılmıştır. Okulun ilk bölümü olan ortaokul kısmı yani Rüşdiye Kaptan-ı Derya Kayserili Ahmet Paşa tarafından 1870 yılında yaptırılmıştır. Bu bina bir ara lise haline de getirilmiştir. Bugünkü Kayseri Lisesinin birinci katı 1322 (1904) yılında tamamlanmıştır. Bu tarih Ahmed Remzi Dede'nin şiirleri ile tespit edilmiştir¹⁵¹. 1921 yılının Ağustos ayında Sakarya Savaşı esnasında her türlü ihtimali düşünen Ankara Hükümeti, bir yenilgi meydana geldiğinde Kayseri'ye çekilme kararı vermiştir. Kayseri Lisesi binası uygun görülüş burada gerekli tedbirler alınarak, binanın içinde Büyük Millet Meclisi kürsüsü kurulmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisine ait olan matbaa makineleri de yola çıkarılmıştır. Halk da bulabildikleri araçlarla Çankırı ve Kayseri'ye doğru göç etmeye başlamıştır. Memleketin içinde bulunduğu bu acı tablo karşısında Kayserililer ve Kayseri Lisesi de boş durmuyordu.

¹⁵⁰ÇAYIRDAĞ, a.g.m., s.45.

¹⁵¹ÇAYIRDAĞ, a.g.m., s.57-58.

Cemiyetler kuruluyor, mitingler düzenleniyor, herkes vatan uğruna ölme, şehitlik mertebesine ulaşma isteğini ifade ediyordu. Kayseri Lisesinin son sınıf öğrencileri de Sakarya Savaşı nedeniyle cepheye gitmiş, vatan uğruna şehit olmuştur. Lisenin 1920–1921 öğretim yılı mezuniyet defterine son sınıfların karşısına; *“Lise son sınıf talebeleri Sakarya Savaşı için cepheye gidip hepsi cepheye şehit düştüğünden bu öğretim yılında okulumuz mezun verememiştir.”* ibaresi yazılmıştır¹⁵².

Kayseri Lisesinden mezun olan ünlülerden bazıları ise şunlardır; Turgut Özal, Korkut Özal, Yekta Güngör Özden, Emel Sayın, Osman Bölükbaşı¹⁵³ ....

Maarif Salnamelerine göre Kayseri Lisesi’nde yıllara göre öğrenci mevcudu¹⁵⁴ aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 8. 1898-1902 tarihli arasında Kayseri İdadisi’ndeki Öğrenci Sayıları

Salname	Müslim	Gayri Müslim	Toplam
H.1316/M.1898–1899	75	3	78
H.1317/M.1899–1900	76	1	77
H.1318/M.1900–1901	85	2	87
H.1319/M.1901–1902	87	-	87

1311–1312 yılları arasında Kayseri de bir adet idadiden bahsedilmektedir. O da Kayseri Lisesi olsa gerek. Bu yıllarda okuyan öğrenci sayılarına baktığımızda; 1311–1312 sene-i dersiyesinde medru talebe: Müslim:55, gayrimüslim:3 ve toplam talebe ise: 58’dir. Aynı yıl eğitime 63 müslim öğrenci dâhil olacaktır. Mektebi terk eden öğrenciler ise 34 müslim öğrencilerden oluşmaktadır. Bu yılda mezun olan öğrenci yoktur. 1312–1313 sene-i dersiyesinde devreden öğrenci 84 müslim, 3 gayri müslim olmak üzere toplam 87 öğrencidir. Okulun 7 adet de memur ve muallimi vardır. Aynı eserde ise mektebin yapılış tarihi olarak 1311 yılı verilmektedir¹⁵⁵. 1313–1314 (1895–1896) Öğretim yılında Kayseri Mekteb-i İdadisi’nde görev yapan ve okutulan dersler aşağıdaki tabloda verilmiştir¹⁵⁶.

¹⁵²Kayseri Lisesi 100.Yıl Şeref Belgeseli, Ankara, 1997, s. 106.

¹⁵³Kayseri Lisesi 100.Yıl Şeref Belgeseli, s. 80.

¹⁵⁴SNMU; H.1316/M.1898–1899, s.851, H.1317/1899–1900, s.948, H.1318/M.1900–1901 s.1056–1057, H.1319/M.1901–1902, s.851.

¹⁵⁵Maarif Nezareti İdaresinde Bulunan Mekatib, Rüşdiye, İdadiye, Aliye ile Mekatib-i Hususiye ve Ecnebiyenin ve Dersaadet de Tahriri İcra Kılınan ve Taşra da Mevcud Bulunan Kütüphanelerin İstatistikî, Dar’ül Hüdafat-ı Aliye, H.1318/M.1900–1901, s.27.

¹⁵⁶SNMU, H.1316/M.1898–1899, s. 851.

Tablo 9. H.1313–1314/M.1895–1896 Öğretim Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisi'nde Okutulan Dersler Öğretmenleri

Memuriyet	İsmi
Müdür	Memduh Bey
Fransızca Tarih Malumat-ı Fenniyye Muallimi	Memduh Bey
Hüsnü Hat Muallimi	Nazif Bey
Ulum-u Diniye ve Türkçe Muallimi	Ömer Lütfi Efendi
Garbi Farisi Türkçe ve Usul Defteri Muallimi	Ömer Fevzi Efendi
Coğrafya ve Hesab ve Cebir Muallimi	Înaniyâdi Efendi
Resim Muallimi	Ali Rıza Efendi
Türkçe Muallimi	Ömer Lütfi Efendi
Mübessir	Sıdkı Efendi

Tablo 10. H.1313–1314/M.1895–1896 Öğretim Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisi'nde Öğrenci ve Hademe Sayıları

Öğrenci Sayıları			Hademe Sayısı
Müslim	Gayri Müslim	Yekun	
75	3	78	1

H.1314–1315/M.1896–1897 ders yılına gelindiğinde ise Kayseri Mekteb-i İdadisinde fazla bir değişiklik olmamıştır. Öğrenci sayısı sadece bundan önceki eğitim yılında 78 iken bu ders yılında 77'ye inmiş, mektepteki hademe sayısı da birden üçe çıkmıştır. Mektebin müdürlüğünü yapan Memduh Bey'in yerine Rasih Efendi gelmiştir¹⁵⁷.

¹⁵⁷SNMU, H.1317/M.1899–1900, s.948.

Tablo 11. H.1314–1315/1896–1897 Öğretim Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisi'nde Okutulan Dersler ve Öğretmenleri

Memuriyet	İsmi
Müdür ve Tarih ve Ma'lumât ve Fenniyye ve Fransızca Muallimi	Rasih Efendi
Garbi ve Ulum-u Diniye ve Hendese ve Türkçe Muallimi	Ömer Latif Efendi
Farîsî, Garbi, Usul Defteri ve Türkçe Muallimi	Ömer Fevzi Efendi
Coğrafya, Hesab, Cebir Muallimi	Înaniyâdi Efendi
Resim ve Hüsn-ü Hat Muallimi	Ziya Efendi
Mübessir	Hafız Mehmet

Tablo 12. H.1314–1315/M.1896–1897 Öğretim Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisi'nde Öğrenci ve Hademe Sayıları

Öğrenci Sayıları			Hademe Sayısı
Müslim	Gayri Müslim	Yekûn	
76	1	77	3

Bundan önceki ders yılında öğrenci sayısı 78 iken bu ders yılında 77'ye inmiştir. Yine üç olan gayri müslim öğrenci sayısı da bire inmiştir. Mektebin hademe sayısına öğrenci sayısında bir artış olmamasına rağmen, üç olmuştur.

H.1315–1316/M.1897–1898 ders yılında Kayseri Mekteb-i İdadisi'nde derslerde ve öğretmenlerde fazlaca bir değişiklik olmamıştır. Resim ve Hüsnü hat muallimlerinin yerine Ziya Efendi atanmıştır¹⁵⁸. Aşağıdaki tabloda bu değişiklikler sunulmuştur.

¹⁵⁸SNMU, H.1318/M.1900–1901, s.1056–1057.

Tablo 13. H.1315–1316/M.1897–1898 Öğretim Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisi'nde Okutulan Dersler ve Öğretmenleri

Memuriyet	İsmi
Müdür ve Tarih ve Ma'lumât ve Fenniyye ve Fransızca Muallimi	Rasih Efendi
Arabî ve Ulum-u Diniye ve Hendese ve Türkçe Muallimi	Ömer Lütfi Efendi
Farişî, Garbi, Usul Defteri ve Türkçe Muallimi	Ömer Fevzi Efendi
Coğrafya, Hesab, Cebir Muallimi	İnaniyâdi Efendi
Hüsn-ü Hat Muallimi	Nazif Efendi
Resim Muallimi	Rıza Efendi
Mübessir	Hafız Mehmet Efendi

H.1315–1316/M.1897–1898 ders yılında öğrenci sayısı 87, hademe sayısı 3 iken¹⁵⁹, H.1314–1315/M.1896–1897 ders yılında öğrenci sayısı 77 olmuştur. Bir yıl sonra öğrenci sayısına 10 öğrenci daha eklenmiştir. Gayrimüslim öğrenci sayısında ciddi bir değişiklik olmamıştır. Bir önceki ders yılında bir olan gayrimüslim öğrenci sayısı iki olmuştur.

Tablo 14. H.1315–1316/M.1897–1898 Öğretim Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisi'nde Öğrenci ve Hademe Sayıları

Öğrenci Sayıları			Hademe Sayısı
Müslim	Gayri Müslim	Yekûn	
85	2	87	3

H.1316–1317/M.1898–1899 ders yılında Kayseri Mekteb-i idadisinde okutulan dersler, öğretmenler ve öğrenci sayıları aşağıdaki gibidir¹⁶⁰.

¹⁵⁹SNMU, H.1318/M.1900–1901, s.1056–1057.

¹⁶⁰SNMU, H.1319/M.1901–1902, s.378–379.

Tablo 15. H.1316–1317/M.1898–1899 ders Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisi’nde Okutulan Dersler ve Öğretmenleri

Memuriyet	İsmi
Müdür Fransızca, ‘Âlem-i Eşya, Hıfzı’l-Sıhha Ahlak ve usul Defteri Muallimi	Rasih Efendi
Türkçe, Hendese ve Tarih Muallimi	Fazıl Efendi
Garbi, Türkçe ve Fârisi Muallimi	Ömer Fevzi Efendi
Hesab, Cebir ve Coğrafya Muallimi	Înaniyâdi Efendi
Hüsn-ü Hat, Resim Muallimi	Ziya Efendi
Ulum-u Diniye Muallimi	.
Mübessir	Hafız Mehmet

H.1315–1316/M.1897–1898 ders yılından farklı olarak H.1316–1317/M.1898–1899 ders yılında “Âlem-i Eşya, Hıfzı’l-Sıhha, Ahlak ve Usul Defteri, Arabî ve Ulumu Diniye” gibi dersler eklenmiştir. Öğrenci sayısı yine 87’dir. Bir önceki ders yılında mektebde okuyan gayri müslim öğrenci sayısı ikiyken, bu ders yılında mektepte okuyan gayri müslim öğrenci yoktur. Rasih Efendi okul müdürlüğü görevine devam etmektedir. Ömer Lütfi Efendi’nin yerine Türkçe, Hendese ve Tarih Muallimliğine Fazıl Efendi gelmiştir. Diğer öğretmenler görevlerine devam etmektedirler.

Tablo 16. H.1306/M.1888–1889 Öğretim Yılında Kayseri Mekteb-i İdadisi’nde Sınıf Geçme Defterinde Öğrencilerin Dersleri ve Notları¹⁶¹.

Numara	Öğrencinin Adı Soyadı	Umumi Diniye	Arabi	Türkçe	Fransızca	Tarihi Umumi	Coğrafya	Hesab	Cebir-Adi	Hendese	Usul Defteri	Malumat-ı Nafi	Hüsn-ü Hat	Resim	Ahlak Notu	Ye-kün	Derecesi	Cinsi Mükafaat
18	Abdulsabir Efendi	10	10	10	10	10	10	10	10	9	10	10	9	9	10	12 7	1	11 adet kitap
20	Fazıl Efendi	6	7	7	4	5	8	8	6	4	9	6	10	10	10	90	5	2 adet kitap
21	Ahmet Efendi	7	6	8	3	8	9	9	8	4	9	8	10	7	9	96	4	-
26	Emin Efendi	7	5			8	9	7	2	8	5	6	8	8	8	81	6	-
30	Avni Efendi	10	10	10	6	10	10	10	10	10	10	10	9	8	10	12 3	2	2 adet kitap
35	Halis Efendi	9	7	6	10	10	10	9	8	2	9	8	8	8	10	10 9	3	1 adet kitap

¹⁶¹Kayseri Lisesinin 100.Yıl Şeref Belgesi, s.153.

1888–1889 ders yılında 18 numaralı Abdülsabir Efendi isimli öğrenci en yüksek not ortalamasını almıştır. Bu nedenle de kendisine 11 adet kitap ödül olarak verilmiştir.

Kayseri Lisesi'nin 1920–1921 Eğitim Öğretim yılı mezuniyet listesine baktığımızda aynen şu ifadeyle karşılaştık. “*Lise son sınıf talebeleri Sakarya savaşı için cepheye gidip, cepheye şehit düştüğünden bu öğretim yılında okul mezun verememiştir.*” Aşağıdaki tabloda isimleri yer alan öğrenciler savaşa katılıp şehit olan öğrencilerdir.

Tablo 17. 1920–1921 Eğitim Öğretim Yılında Lise Son Sınıf Öğrencisi İken Sakarya Savaşına Katılıp Şehit Olan Öğrenciler¹⁶².

Adı	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi
Mustafa Oğlu İsmail	1299	1337 (1921)
Osman Oğlu Ahmet	1302	1337 (1921)
Şükrü Oğlu Seyit Ahmet	1304	1337 (1921)
Ahmet Oğlu Mustafa	1303	1337 (1921)
Numan Oğlu Mehmet	1302	1337 (1921)
H. Ahmet Oğlu Mustafa	Belirsiz	1337 (1921)
H.Mehmet Oğlu Halil	Belirsiz	1337 (1921)
Nuh Oğlu Cemal	1310	1337 (1921)
Emin Oğlu H.Mehmet	1289	1337 (1921)
Derviş Oğlu Ahmet	1312	1337 (1921)

Bir başka kaynakta ise bu sayının 62¹⁶³ olduğundan bahsedilir. Okul müdürünün beyanı olarak verilen yazıda Ömer Güven, sayının 62 olduğunu söylemektedir. Bu öğrencilerle ilgili bilgilerin şair Cahit Külebi ortaya çıkarmıştır. Müfettiş olarak Kayseri Lisesi'ne geldiğinde 1921 yılındaki okul kütüğünü incelemiş ve bu bilgileri elde etmiştir.

¹⁶² Kayseri Lisesinin 100.Yıl Şeref Belgeseli, s.276.

¹⁶³ www.madolyon.gen.tr./27.03.2006/mezun veremedi 62 şehit verdi.

5.SULTANİLER:

Rüştiye ile yüksek öğrenim arasında bir okuldur. Vahdettin Engin'e göre¹⁶⁴ Osmanlı Devleti modern anlamda bir eğitim kurumu açmak istemiş, bu amaçla da 15 Mart 1867 tarihinde Sadrazam Ali ve Hariciye Nazırı Fuad Paşa Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi ile görüşmelerde bulunmuşlar ve yapılan görüşmelerin sonucunda İstanbul'da Fransız eğitim sistemine göre tedrisat yapacak olan bir lisenin açılması konusunda anlaşmışlardır.

Bu görüşmeler sonucunda okulun açılması için ilk adımlar atılmıştır. Sultan Abdülaziz 1867 yılında Avrupa seyahatine çıkmış, döndüğünde ise eğitime önem verilmesi gerektiğini özellikle vurgulamıştır. Bunun sonucunda da Mekteb-i Sultani'nin açılışı hızlanmıştır.

Fransa, Osmanlı Hükümeti'nden Islahat Ferman'ında belirtilen esasların uygulanmasını isteyecektir. Bu doğrultuda ıslahatların yapılmasını, bilhassa eğitim alanındaki ıslahatların bir an önce yapılmasını istemiştir. Öyle tavsiyelerde bulunulmuştur ki, bu tavsiyeler Osmanlı Hükümeti üzerinde kesin yapılması gereken şartlanmış gibi etki bırakmıştır¹⁶⁵:

- a. Hıristiyanlar tarafından açılacak okulların teşviki ve bu okullara yardım edilmesi,
- b. Bazı vilayetlerde ortaöğretim kurumlarının açılması ve bu okullara Hıristiyan ailelerin çocuklarının da kabul edilmesi,
- c. İbtidai için öğretmen yetiştirilmesi ve ilköğretimin yavaş yavaş ilerlemesi,
- d. Fen, Tarih, İdare Usulü, Hukuk öğrenimi için Darülfünun ile yüksekokul tesisi buralarda hem Müslüman hem de Hıristiyan öğrencilerin bir arada öğrenim görmesi,
- e. Değişik meslekler için kurumların açılması,
- f. Kütüphanelerin açılması,

¹⁶⁴ Vahdettin ENGİN, *Mekteb-i Sultani*, Galatasaraylılar Derneği Yayınları, İstanbul, 2003, s.24

¹⁶⁵ İlhan SUNGU, "Galatasaray Lisesinin Kuruluşu", *Bellekten*, C.VII, S.28, TTK Basımevi, Ankara, 1943, s.317. Bkz. Adnan ŞİŞMAN, "Galatasaray Mekteb-i Sultanisi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.XIII, İstanbul, 1996, s.323-324.

g. Kızların öğreniminin geliştirilmesidir.

Fransa, kendi diline ve eğitim sistemine göre bir lisenin açılmasını istiyordu ve bu konuda Babiâli'ye ısrarcı bir tavır sergiledi. Fransız Maarif Nazırı, bunun gerçekleşmesi için çok uğraşmış, hatta tesis olunacak lisenin programını hazırlamış ve İstanbul'a göndermiştir. 15 Mart 1867'de başlayan resmi görüşmeler neticesinde 15 Nisan 1868'de *Mekteb-i Sultani*'nin küşad edilmesi kararlaştırıldı. Bunun üzerine yayımlanan on maddelik nizamnâmede, mezkûr okulun, farklı dinlere mensup tebaa çocuklarının öğrenimleri için Avrupa ortaöğretim okulları örnek alınarak kurulduğu, yarısı Müslüman, yarısı gayrimüslim 600 öğrenci alınacağı, beş yıl olan öğrenim sonunda imtihanla diploma verileceği, diploma alanların devletin çeşitli birimlerinde görevlendirilecekleri, okulun dersleri ve yükümlülükler bildirilmektedir. 1 Eylül 1868'de törenle açılan okul, Beyoğlu'nda bulunan Galata Sarayı'nda hizmete girdiği için *Galatasaray Mekteb-i Sultanisi* namıyla adlandırıldı.¹⁶⁶ Mekteb-i Sultani'ye öğrenci alımına, mayıs ayında başlandı. 27 Mayıs 1868 tarihinde 260 kayıtlı öğrenci bulunuyordu. Bunların 54'ü Müslim, 96'sı Gregoryen Ermeni, 70'i Katolik Ermeni, 19'u Rum, 17'si Latin Katolik ve 4'ü Musevi olan 206 gayrimüslim bulunmaktaydı.¹⁶⁷ Okulun ilk açıldığı 1 Eylül 1868'de 147'si Müslüman, 48'si Gregoryen Ermeni, 36'sı Rum, 34'ü Musevi, 34'ü Bulgar, 23'ü Latin Katolik, 19'u Katolik Ermeni olmak üzere 341 öğrenci bulunuyordu. Bunların 240'ı hiç Fransızca bilmiyor, 60'ı okuyup yazıyor ama anlamıyordu. Fransızca bilenlerin sayısı ise 40 kadardır.¹⁶⁸ 1869 yılında ise, 277 Müslüman, 91 Ermeni, 28 Ermeni Katolik, 85 Rum, 65 Katolik Latin, 29 Musevi, 40 Bulgar, 7 Protestan öğrenci bulunmaktadır.¹⁶⁹ Mevcut Müslüman ve gayrimüslim öğrenci sayısının öngörüldüğü gibi yarı yarıya olmadığı görülmektedir.

Osmanlılık fikriyle rüştiye ile yüksek öğretim mabeyninde Fransız liseleri örnek alınarak bir ortaöğretim kurumu halinde tesis edilen Mekteb-i Sultani'nin, öğrenim süresi ilk açıldığında beş yıldır; fakat daha sonraki yıllarda sekiz yıla çıkarılmıştır. Bu

¹⁶⁶Adnan ŞİŞMAN, "Galatasaray Mekteb-i Sultanisi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.XIII, İstanbul, 1996, s.323-324.

¹⁶⁷Adnan ŞİŞMAN, *Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nin Kuruluşu ve İlk Eğitim Yılları (1868-1871)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1989, s.22-23.

¹⁶⁸İlhan SUNGU, "Galatasaray Lisesinin Kuruluşu", *Belleten*, C.VII, S.28, T.T.K.Basımevi, Ankara, 1943, s.335-336.

¹⁶⁹Yahya AKYÜZ, "Galatasaray Lisesinin Islahına İlişkin Ali Süavi'nin Girişimlerini Gösteren Bir Belge", *Belleten*, C.XLVI, S.181, TTK Basımevi, Ankara, 1982, s.125.

artış, hazırlık sınıflarının eklenmesinden kaynaklanmaktadır. Okulun ders programı¹⁷⁰: Türkçe, Fransızca ve Fransız Edebiyatı, Latince (Hukuk, Tıp ve Eczacılık öğrenimde yetecek kadar),Grekçe, Genel Tarih, Osmanlı Tarihi, Genel Edebiyat Tarihi, Tabiat Tarihi, Coğrafya, Matematik, Mekanik, Fizik, Kimya, Kozmografya, Ekonomi, Ahlak, Hukuk, Resim ve Güzel Konuşma derslerinden oluşmaktadır.

Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'ne ilk dini tepki, Vatikan'dan geldi. Katoliklerin bu okula girmeleri yasaklandı. Ruslar, Fransız nüfuzunun güçlenmesini istemiyorlardı ve Ortodoks Rumların bu okula girmemeleri hususunda endokrin hareketi içine girdiler. Museviler ise, Müslümanlara ait olan ve onların topraklarında Hıristiyanlar tarafından idare edilen bir okula çocuklarını göndermekte endişeliydiler. Osmanlı toplumundan herhangi bir tepki gelmedi¹⁷¹. *Galatasaray Mekteb-i Sultanisi*, her ne kadar Fransa'nın direktifleri ve eğitim sistemi ile açılmış olsa da Osmanlı Hükümeti nazarında hem idari hem de toplumsal gayeler taşıyordu. Bu gayelerin en önemlileri, devlet dairelerine nitelikli memur yetiştirmek, aydın toplum oluşturmak ve tebaanın kaynaşmasını sağlamaktı. Mezun olan öğrencilerin devletin mühim dairelerinde vazifelendirilmeleri, sanatsal ve sportif etkinliklerin ortaya çıkışı Osmanlı adına sevindirici gelişmelerdir. Osmanlı toplumunu oluşturan unsurları kaynaştırma konusunda aynı nispette sevindirici gelişmelere rastlanamamış bilakis ayrılıkçı faaliyetlerin artmasına sebep olmuştur.¹⁷² 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde sultaniler, ortaöğretimin en üst düzeyi olarak gösterilmiştir. Nizamnamede sultani okulları ile ilgili maddelerde özet olarak şunlar vardır¹⁷³: Her vilayetin merkezi olan şehir ve kasabada bir sultani okulu açılacak. İdadi okullardan imtihan olarak çıkmış olanlar hangi Osmanlı tebaa sınıfından olursa olsun, bu okula ücretle kabul edilecektir. Rüştiye okullarında fen ilimlerini tamamlamış ve şahadetname almış olanlar da ücretle alınıp kısm-ı adi sınıfına alınacaklardır. İdadi okullarında fen öğrenimi görmüş olanlar içinde en çok uygun ve yetenekli olup da ücret ödemeye gücü olmayanlara kolaylık olması için sultani okullara alınacak her sınıf öğrenciden %5'i ücretsiz ve %10'u çeyrek ve yarım ücretle kabul edilecektir.

¹⁷⁰ KODAMAN, *a.g.e.*, s.135–136.

¹⁷¹ Niyazi BERKES, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1978, s.239.

¹⁷² ŞİŞMAN, *a.g.m.*, s.326.

¹⁷³ Mahmut CEVAT, *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilatı ve İcraatı -XIX. Asır Osmanlı Maarif Tarihi* (Haz. Taceddin KAYAOĞLU), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001, (İlk baskı; Matbaa-i Amire, İstanbul, H.1338-M.1920) , s.432–434.

Sultani okullarının yapım masrafı yüksek saltanat tarafından karşılanıp öğrencilerden elde edilecek ücret okulun devam eden idare masraflarını ödemediği halde yüksek hazine tarafından verilmek üzere her yıl eğitim bütçesine dâhil olunacak harcama ve idare şekli Maarif Meclisi marifetiyle olacaktır.

Sultani okullarının öğrencisi yatılı ve gündüzlü olarak iki kısım olup sadece derslerde hazır olmak için dışardan da öğrenci kabul edilecektir. Yatılı, gündüzlü ve dışardan olan öğrenci ücret miktarı, Maarif Meclisi tarafından buldukları yerlerin haline göre alınacaktır.

Her sultani okulunun edebiyat, fen ilimleri ve kanun dersleri için sekiz kişiden on iki kişiye kadar öğretmeni olacak ve bunlar da Muallimin Nizamnamesi'ne uygun olarak seçilip atanacaklardır. Her sultani okulunun müdür, muhasebeci, aşçı, bevtab (kapıcı-hizmetli) ve mubassır (belletmen) gibi hizmetlisi lüzum ve ihtiyacına göre düzenlenir ve okulun idaresi Vilayet Maarif İdaresi Müdürü'nün özel gözetimi altındadır.

I. Meşrutiyet Dönemi, 13–14 ay gibi çok kısa bir süreyi içerdiği için, siyasi ve askeri buhranların da fazla olması sebebiyle eğitim alanındaki faaliyetleri kısıtlamıştır. Ancak eğitim öğretimde hiç bir gelişme olmamıştır demek de doğru olmaz. Bu dönemde okulda ıslah çalışmaları yapılmıştır.

Ali Suavi, *Galatasaray Mekteb-i Sultanisi*'ne 01.01.1877'de müdür olarak atandı ve 20.10.1877 tarihinde görevden alındı. Göreve geldiğinde okulun durumunu bildirdiği ve bizzat gerçekleştirdiği ıslahatları anlatan belge Yahya Akyüz tarafından bulunarak tahlil edildi.¹⁷⁴ Bu çalışmadan yararlanarak vaziyeti ve yapılanları özetlemek istiyoruz.

Ali Suavi, göreve geldiğinde okulda 162 Müslüman, 377 gayrimüslim öğrenci bulunmaktaydı. Müslüman ve gayrimüslim öğrenci oranındaki yarı yarıya olma kaidesi daha önceki yıllarda olduğu gibi o yıla gelindiğinde de uygulanmadığı görüldü. Müslüman öğrencilerin 16'sı tam ücret öderken, 94 Ermeni öğrenciden hiçbiri tam ücret ödemiştir, bununla beraber 122 Rum öğrenciden sadece biri, 52 Bulgar öğrenciden de sadece üçü tam ücret ödüyordu. Osmanlı tebaasına mahsus hakların ecnebilere de tanındığı, bazı Bulgar öğrencilerin devlet aleyhinde silahlı eylem yapmalarına rağmen

¹⁷⁴ AKYÜZ, a.g.m., s.121–131.

okula alındığı ve bazı öğretmenlerin bölücü faaliyetlere katıldıkları, öğretimin yetersizliği ve bu nedenle öğrenimin 8 yıl olarak belirlendiği bilinmektedir.

Okuldaki durum vahametini tüm çıplaklığıyla gösteriyordu. Açılırken öngörülen tüm kaideler Müslüman tebaa aleyhine bozulmuştu. Buna binaen, Müslüman öğrenci sayısı artırıldı, Bulgar öğrenciler kovuldu, Rus öğrenciler çıkarıldı, fakat diğer milletlere ait zararlı olmayan öğrencilere ise yaptırım uygulanmadı ve yabancılardan hizmeti geçenler ayrılarak diğerlerinden ücret talep edildi. Ayrıca, bölücü eylemlerde bulunan öğretmenler bir şekilde uzaklaştırıldı ve kalifiye özellik taşımayan öğretmenler ise başka öğretmenlerle değiştirildi.

Ali Suavi, aksaklıklar nedeniyle okulun gelirinin düştüğünü ve gayrimüslimlerin Müslümanlara oranla daha fazla yararlandığını belirtmiştir.¹⁷⁵ Osmanlı Devleti, bir çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da Osmanlılık fikri ile hareket etmiştir. Bu yüzden, tebaasını oluşturan milletlere aynı yakınlıkta davranmaya çalıştı ve Müslüman-gayrimüslim ayrımı yapmaktan şiddetle kaçınıldı. Arap, Arnavut, Bulgar, Rum, Ermeni, Yahudi ve diğer etnik kitlelerin eğitim hakkı muhafaza edildi. Hatta bazı dönemlerde mezkûr etnik gruplara öyle ayrıcalıklar tanındı ki, tebaasının asli unsuru olan Türk Milleti aleyhinde eşitsizlik yapıldığını çok açık bir şekilde ifade edebiliriz.¹⁷⁶ Yukarıda verdiğimiz mukayesede yer alan öğrenci dağılımı ve tanınan imtiyazlar beyanımızı kanıtlayıcı niteliktedir.

Birinci Meşrutiyet döneminde *Galatasaray Mekteb-i Sultanisi*'nde ilginç gelişmeler meydana geldi. 27 Kasım 1877 tarihinde Ali Suavi, görevinden azledildi. Bunun akabinde de Çırağan Sarayı Vakası yaşanmıştır¹⁷⁷.

1869 Maarif Umumiye Nizamnamesi ile açılması ve ülke geneline yayılması öngörülen sultanilerin I. Meşrutiyet Dönemi'nde olduğu gibi Mutlakiyet Dönemi'nde de açılıp yayılması gerçekleşmemiştir. Girit'in merkezinde kurulan *Mekteb-i Kebir* adlı bir sultani dışında II. Meşrutiyet Dönemi'ne kadar hiçbir sultani açılmadı.¹⁷⁸ Ortaöğretimin

¹⁷⁵Ekmeleddin İHSANOĞLU, "Darulfünun Tarihçesine Giriş (II) -Üçüncü Teşebbüs: Darulfünun-ı Sultani", *Bellekten*, C.LVII, S.218, TTK Basımevi, Ankara, 1993, s.208.

¹⁷⁶M. Hidayet VAHAPOĞLU, *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*, M.E. B. Yayınları, İstanbul, 1997, s.79-81.

¹⁷⁷İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, "Ali Suavi ve Çırağan Sarayı Vakası", *Bellekten*, C. VIII, S.29, TTK Basımevi, Ankara, 1944, s.76.

¹⁷⁸Mustafa ERGÜN, *Sivil Eğitim ve Sivil Eğitimin Batılılaşması*, Türkiye Sanal Eğitim Bilimleri Kütüphanesi, www.egitim.aku.edu.tr 25.10.2005, s.9.

vilayetlerde canlandırılması ve düzenlemelerin yapılması için 1910 yılında bir komisyon kuruldu. Emrullah Efendi 12 leylî idadisini sultaniye çevirmeyi planlıyordu. Komisyon, bu tasarının ayrıntılarını oluşturmaya çalıştı. 1910 Eylül'ünde yeni sultaniler açıldı. İlk açılışta lise de denilen sultaniler, resmen 1922 yılından sonra lise diye adlandırılacaktır¹⁷⁹. Leyli idadileri sultaniye çevirme çalışmaları taşrada başarılı olmadı. Emrullah Efendi, ikinci bakanlık döneminde bir tasarı hazırladı. Yasalaşmayan tasarı, ortaöğretimi idadiye ve sultaniye diye ikiye ayırmıştı. İdadiler gündüzlü ve dört yıl olarak belirlenmişti. Sultaniler ise, yatılı ve on iki yıl olması öngörülmüştü. Sultani öğrenimi, yaşanan aksaklıklarla devam ettirilmeye çalışıldı. Tüm hata ve eksikliklere rağmen halk sultanilere ilgi göstermiş ve katılımın arttığı gözlenmiştir. Eksikliklerin giderilmesi için 1913 yılında yeni düzenlemeler yapıldı. Ortaöğretim, devre-i ula ve devre-i sâni yani birinci devre ve ikinci devre diye ikiye ayrıldı. İkinci devre ise fen ve edebiyat olarak iki şubeden oluştu.¹⁸⁰ Bu ortaöğretim yapılanmasının benzer bir çeşidinin 1950'li yıllarda Amerika'da da kullanıldığına tanık olunmuştur¹⁸¹.

Kızların ortaöğretim için başvurmaları ve kızlar için hala sultani açılmamış olması bu yönde karar alınmasına neden olmuştur. 1913–1914 ders yılı başında gereksinimler dikkate alınarak gündüzlü olan okulun yatılıya dönüştürülmesi ve beş yıllık ilköğretim üzerine beş yıllık da ortaöğretimi ekleyerek on yıllık bir kız sultanisi kurmak uygun görüldü. Aksaray Redif Paşa Konağında açılan bu okul *İstanbul İnas Sultanisi* adını aldı. Okul, 1915 yılında Bezmialem Sultanisi adını alarak Sultan Mahmut Türbesi yanındaki binaya taşındı. On yıllık kız sultanisinin açılması sadece İstanbul'da gerçekleşebilmiştir. Bu ortaöğretim kurumlarının vilayetlerde de açılması ve yayılması Kurtuluş Mücadelesi sonrasında Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti dönemine rastlamaktadır.¹⁸²

1913 yılında yapılan yeni değişikliklerle hem sultani okullarının birinci devre dersleri hem de ikinci devre dersleri yeniden tanzim edildi. Ders saatleri artırılarak iki devrede de her yıl haftada 30 saat ders verildi. Sultani öğrenimi boyunca ilk devrede 16 ders okutulurken ikinci devrede 22 ders okutuldu. Kız sultanisinde ise 5 yıllık orta

¹⁷⁹ERGÜN, *a.g.e.*, s.228–229.

¹⁸⁰ERGÜN, *a.g.e.*, s.231–232..

¹⁸¹Nelson L. BOSSING, *Orta Dereceli Okullarda Öğretim* (Çev: Necmi SARI), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1953, s.6.

¹⁸²Nafî Atuf KANSU, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.I, Ankara, 1930, s. 83–84.

sınıflarda ilk yıl 32 saat diğer yıllar 33 saat ders verilmesi öngörüldü¹⁸³. 1914 yılına kadar sultanilerin son sınıfları hala açılmış değildi. Sultaniler yedi yıllık idadilerden bir yıl fazla öğrenim veriyordu. Fakat yedi yıllık idadilerin diploması aynı sultani diploma hakkını verdiğiinden sultani öğrenimi görenler son sınıfı okumadan ayrılıyorlardı. Alınan önlemler sonucunda sultanilerin son sınıfı açıldı. Sorunu temelden halletmek için yedi yıllık idadilerin hepsinin sultaniye çevrilmesi kararlaştırıldı. Yedi yıllık idadilerin sultani haline dönüştürülmesi Şükrü Bey'in bakanlığı zamanında 1914 yılında gerçekleşti. Dönemin başında, on iki idadi sultaniye çevrilirken bu yıllarda yirmi iki idadi sultaniye çevrildi. Yeni açılanlarla beraber otuz altı sultani vardı. Mekatib-i Sultaniye Nizamnamesi sadece yedi yıllık idadileri sultaniye çevirmekle kalmadı ve uzun yıllar ortaöğretim sistemini oluşturan ortaöğretim yasası hükmünde bir nizamname olarak uygulandı¹⁸⁴.

Birinci Dünya Savaşı toplumu her alanda etkilediği gibi eğitim alanında da etkilemiştir. Savaş ortamında, bütün sosyal olgular gibi eğitimin de negatif tesir altında kalacağı bilinen bir gerçektir. Bu dönemin sonlarında ortaöğretim kurumlarında öğretmen açığı oluştu. Savaşta yaralanarak emekliye ayrılan emekli subayların, istemeleri ve fiziksel bir engelleri olmaması halinde diploma düzeylerine göre ilk veya - orta dereceli okullarda görevlendirilebileceği kararlaştırıldı. Bu emekli subaylar, her yıl yaz tatilinde açılacak kurslarda meslek bilgilerini geliştireceklerdi.¹⁸⁵ Bu sayede savaşla birlikte meydana gelen öğretmen açığı kapatılacaktı.

H.1316/M.1898-1899 tarihli Maarif Salnamesi'nde Kayseri'de bir adet idadi, üç adet ibtidai, Develi ilçesinde bir adet rüşdiye ve bir adet de ibtidai bulunmaktadır¹⁸⁶. Bu okullar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Kayseri Mekteb-i İdadisi, ülke genelinde olduğu gibi sultaniye dönüştürülmüş, aynı binada eğitim öğretime devam etmiş ve sonra Kayseri Lisesi adını almıştır.

¹⁸³Hasan Ali YÜCEL, *Türkiye'de Ortaöğretim*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s.157-159.

¹⁸⁴ERGÜN, *a.g.e.*, s.234-235.

¹⁸⁵AKYÜZ, *a.g.e.*, s.269.

¹⁸⁶SNMU, H.1316/M.1898-1899, s.872-873.

Tablo 18. H.1316/M.1898-1899 Tarihli Salnameye Göre Kayseri’de Bulunan
Mektepler

Liva	Kazâ	Mektebin Derecesi	Mektebin bulunduğu mevki	Yapılış Tarihi	Yapılan Masraf	Açıklamalar
Kayseri	Kayseri	İdadi	Kasabada	311	166983	Maarif-i hassa-i ananesinden tesviye olunmuştur.
Kayseri	Kayseri	ibtidai	Kasabada	309	3631	Anâne-i Ahâli ile inşâ
Kayseri	Kayseri	İbtidai	Kasabada	312	3424	Anâne-i Ahâli ile inşâ
Kayseri	Kayseri	İbtidai	Kasabada	313	2177	Anâne-i Ahâli ile inşâ
Kayseri	Develi	Rüştiye	Kasabada	302	50000	Anâne-i Ahâli ile inşâ
Kayseri	Develi	İbtidai	Kasabada	313	15000	İnşâ

Salnamede okulların sadece dereceleri ve yapılan masraflar ile yapılış tarihleri belirtilmiş, ancak isimleri belirtilmemiştir.

Yukarıda verdiğimiz tablodaki bilgiler H.1317/M.1899-1900 tarihli¹⁸⁷ ve H.1318/M.1900-1901 tarihli maarif salnamelerinde¹⁸⁸ de aynen geçmektedir. Okul sayısında herhangi bir artış söz konusu değildir. Yukarıdaki tablo aynen her iki salnamede de verilmiştir. H.1319/M.1901-1902 tarihli Maarif Salnamesinde¹⁸⁹ ise yukarıda verdiğimiz tabloda değişiklik olmuştur.

Tablo 19. H.1319/M.1901-1902 Tarihli Salnameye Göre Kayseri’de Bulunan
Mektepler

Liva	Kazâ	Mektebin Derecesi	Mektebin bulunduğu mevki	Yapılış Tarihi	Yapılan Masraf	Açıklamalar
Kayseri	Kayseri	İdadi	Kasabada	311	166983	Maarif-i hassa-i ananesinden tesviye olunmuştur.
Kayseri	Kayseri	ibtidai	Kasabada	309	3631	Anâne-i Ahâli ile inşâ
Kayseri	Kayseri	İbtidai	Kasabada	312	3424	Anâne-i Ahâli ile inşâ
Kayseri	Kayseri	İbtidai	Kasabada	313	2177	Anâne-i Ahâli ile inşâ
Kayseri	Kayseri	İnas-ı İbtidai	Kasabada	316	Meçhul	Anâne-i Ahâli ile inşâ
Kayseri	Develi	Rüştiye	Kasabada	302	50000	Anâne-i Ahâli ile inşâ
Kayseri	Develi	İbtidai	Kasabada	313	15000	İnşâ

¹⁸⁷ SNMU, H.1317/M.1899–1900, s.966–967.

¹⁸⁸ SNMU, H.1318/M.1900–1901, s.1075–1076.

¹⁸⁹ SNMU, H.1319/M.1901–1902, s.385.

Her iki tablo incelendiğinde H.1316/M.1898–1899, H.1317/M.1899–1900 ve H.1318/M.1900–1901 tarihli Maarif Salnameleri’nde verilen okul sayılarında bir değişiklik yoktur. H.1319/M.1901–1902 tarihli Maarif salnamesi’nde ise bu okullara ilave olarak Kayseri merkezde ne kadar para harcanarak yapıldığı bilinmeyen ancak halk tarafından İnas-ı İbtidai (kız ortaokulu) yaptırılmıştır. Yukarıdaki tablo incelendiğinde okulların çoğu halk tarafından yaptırılmıştır.

6.KAYSERİ’DE BULUNAN İBTİDÂİLER

6.1. AHMET PAŞA MEKTEB-İ İBTİDÂİSİ

Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdülaziz zamanlarının devlet adamlarından ve nihayet Kaptan Paşa unvanı ile Bahriye Nazırlığı yapmış olan Ahmet Paşa Kayseri’de Ahmet Paşa adıyla nam salmıştı. Rüşdiye mekteplerinin kuruluşunun başlarında Kayseri de Mekteb-i Rüşdi binasını yaptırmış olduğu gibi bitişiğindeki çeşmeyi de tamir ettirerek canlandırmıştır. Mekteb-i Rüşdi’nin idadi ile birleştirilmesi üzerine Ahmet Paşa’nın yaptırmış olduğu mektep binası ilkokul kabul edilerek “Ahmet Paşa Mekteb-i İbtidaisi” adını almıştır. Günümüzde bu taş bina yıkılarak ortadan kaldırılmıştır¹⁹⁰. Bu isim günümüzde Kayseri Adliye Sarayı’nın karşısında “Ahmet Paşa İlköğretim Okulu” adıyla yaşatılmaktadır.

6.2. FEYZ’EL HAMİD MEKTEB-İ İBTİDÂİSİ: H.1320/M. 1902-1903 tarihli Ankara Vilayet Salnamesi’nde¹⁹¹ H.1314/M.1896-1897 tarihinde kız mektebi olarak açılmıştır. Bu tarihteki öğrenci sayısı ise 400’e yakındır. Burada eğitim alan öğrencilerden elli altmış kadarı mezun olarak idadiye nakledilmişlerdir.

6.3. TERAKKİ MEKTEBİ

Kayseri’de Ahmet Paşa mektebinden sonra 1891 yılında halkın yardımlarıyla Terakki mektebi ismiyle dış kale surlarına bitişik olarak ve Sivas kapısının dış tarafına bir bina yapılmıştır. Sonradan Mimar Sinan İlkokulu ismini almıştır¹⁹².

¹⁹⁰ERKİLETLİOĞLU, *a.g.e.*, s.213; *Kayseri Kitabeleri*, KBB Kültür Yayınları, Kayseri, 2001, s.17.

¹⁹¹AVS, H.1320/M. 1902-1903, s. 202.

¹⁹²Halit ERKİLETLİOĞLU, *Osmanlılar Zamanında....*, s.224.

IV.BÖLÜM

KAYSERİ'DE KURULAN YABANCI OKULLAR

1. Misyonerlik

Misyonerlik Hıristiyanlığın yayılmasını amaçlayan bir faaliyettir¹⁹³. Ayten Sezer'e göre Misyonerler, 16. yüzyıldan itibaren Hıristiyan inancını vaaz etmek ve ayinleri yönetmek yetkileriyle donatılmış olarak çevreye gönderilen insanlardır¹⁹⁴. Bu insanlar kendi din ve düşüncelerini insanlara anlatmak amacıyla dünyaya dağılmışlardır.

Sahip oldukları kültürü yaymak için çeşitli yollar denemişlerdir. Bu nedenle de araç olarak okul, matbaa, hastane gibi kurumları kullanmışlardır¹⁹⁵. Dinsel alandaki misyon ve misyonerlik, ilk havariler döneminden günümüze gelen evriminde esas itibarıyla incili öğretmek, Hıristiyan olmayanları bu dine kazandırmak yada belirli bir mezhepte olmayanları o mezhebe çevirmek şeklinde algılanmıştır. Misyonerlik dinsel alandaki amaçlarını günümüzde de canlı tutmaktadırlar¹⁹⁶. Adnan Şişman'a göre¹⁹⁷ Misyonerler dağılma alanı olarak İslam topraklarını tercih etmişlerdir. Misyonerlerin amaçlarına ulaşmasında da Osmanlı Devletinin bütün insanlara sağlamış olduğu hoşgörü anlayışı ve verilen kapitülasyonlar çok etkili olmuştur. Ayrıca, özellikle eğitim alanında Osmanlı Devleti'nin son döneminden yararlanmışlar ve ülkenin dört bir tarafına okullar açmışlardır.

2. Misyonerliğin Amaçları

Misyonerlerin temel amaçları, Hıristiyanlığı yaymak olsa da. Bu temel amacın yanında ekonomik, sosyal ve kültürel amaçları da vardır. Misyonerlerin gizli amaçları açık olanlarından daha önemlidir. Avrupa ve Amerika sanayiinin dinmek bilmeyen çarklarına hammadde yetiştirmek ve bu konuda gerekli olan ortamı sağlamak amacındadırlar. Hedef alınan ülkenin en kısa zamanda en zengin kaynaklarını sömürüye

¹⁹³ Adnan ŞİŞMAN, *XX.yy Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 6-12

¹⁹⁴ Ayten SEZER, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar*, TTK Yayınevi, Ankara, 1999, s.7.

¹⁹⁵ SEZER, *a.g.e.*, s.7.

¹⁹⁶ Uygur KOCABAŞOĞLU, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika*, Aybay Yayınları, İstanbul, 1991, s.14.

¹⁹⁷ Adnan ŞİŞMAN, *XX.yy Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 53

açık hale getirilmesi, en acil olarak ulaşılması gereken hedefleri arasındadır¹⁹⁸. Aşağıda özellikle Amerikanın Osmanlı Devletini ve Kayseri'yi tercih etme nedenleri açıklanmıştır.

3. Amerikalıların Osmanlı Devleti ve Kayseri'yi Seçmelerinin Nedenleri

Kayseri'de kurulan yabancı okullara baktığımızda sadece Amerikalılar tarafından mektepler açıldığı görülmektedir. Cemaat okulları ise Kayseri içersinde yaşayan gayri Müslimler tarafından kurulan okullardır. Bunlar H.1316/M.1898-1899, H.1317/M.1899-1900, H. 1318/M.1900-1901 tarihli salnamelerde liste olarak verilmiştir. Osmanlı Devleti ile Amerikalılar arasındaki ilk ilişkiler ticari konularda¹⁹⁹ olmuştur. Adnan Şişman'a göre Amerikalılar bu ticari yakınlaşmanın sonucunda ticari anlaşma her iki devlet arasında imzalanmıştır. Bu anlaşmayla birlikte Amerika, Osmanlı Devleti'nden ayrıcalıklar elde etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin içinde Amerikan misyonerlik faaliyetleri 1822'de başlamıştır. Bu amaçla eğitim alanında devletin değişik yerlerinde özellikle de Ermenilerin yaşadıkları bölgelerde okullar açmışlardır. Amerikalıların Ermenileri tercih etme nedenleri ise; Fransızlar Katolikleri, İngilizler Protestanları, Ruslar da Ortodoksları himayelerine aldıkları için Amerikalılar da Ermenileri tercih edeceklerdir²⁰⁰. Okullar sayesinde Ermeni halkın gelenek ve göreneklerini istedikleri şekilde değiştirebilecekler ve ayrıca himayeleri altına almaya başladıkları bu nüfuz sayesinde de rahatlıkla ticaret yapabileceklerdir. Ermeniler'i himayelerine almak istemelerinin bir diğer nedeni ise Ermeniler'in haklarını arayacaklar, savunacaklar ve böylece Osmanlı Devleti'nin iç işlerine rahatlıkla karışacaklardır.

Osmanlı Devleti'nde ilk olarak Osmanlı tebaasından çeşitli milletlerin açtıkları cemaat okulları eğitime başlamıştır. Bunların öncüleri de İstanbul'un fethiyle Bizans'tan devralınan miras Latin okullardır. Bunları günümüz anlamında okul olarak değerlendirmek doğru değildir. Çünkü bu okullar kilise bünyesinde kurulmuş dini eğitim veren daha çok cemaat çocuklarının dinlerini, varlıklarını, milliyet duygularını unutmamaları için düşünülmüş küçük birimlerdir. İstanbul'un fethiyle bu kurumlara din ve ayin serbestisine izin verilmişti. Latinlerin açtıkları kilise bünyesinde din eğitimi

¹⁹⁸ Necmettin TOZLU, *Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar*, Akçay Yayınları, Ankara, 1991, s.140.

¹⁹⁹ Adnan ŞİŞMAN, *Osmanlı Devletinde XX. Yüzyıl başlarında Amerikan Kültürel ve Sosyal Müesseseleri*, Alem Yayıncılık, Balıkesir, 1994, s.7-8.

²⁰⁰ ŞİŞMAN, *a.g.e.*, s. 8.

veren, okul anlamından biraz uzak olan bu kurumlar, bütün tebaa için birer örnekti. Gayr-i Müslim tebaa kendileri için birer ikişer okul açmaya başladı. Başlangıçta tıpkı örnek aldığı öncülerini gibi dini eğitim veren küçük çaptaki bu birimler zamanla gelişti, büyüdü ve çoğalıp yaygınlaştı. Bununla birlikte çehresi de değişti. Artık örgün eğitim-öğretim kurumu olma yolunda büyük adımlar atılmış ve bunlar okul niteliğini, kelimenin taşıdığı anlama yakın bir şekilde, kazanmaya başlamışlardır. Kısa sürede büyük ve hızlı bir gelişme gösteren bu kurumlar, birkaç etkenin rol oynadığı bu gelişim sürecini, kendileri açısından oldukça olumlu ve verimli bir şekilde yaşadılar²⁰¹.

Amerikan Board Liseleri, Board heyeti ya da ABH olarak adlandırılan “American Board of Commissioners for Foreign Missions” tarafından Osmanlı Devleti zamanında kurulmuştur. Kurtuluş Savaşı sonrasında öğretimlerine belirli bir süre ara verilmişse de, Lozan antlaşmasıyla birlikte eğitim-öğretimlerine devam etmişlerdir. Cumhuriyetin ilanından sonra da faaliyetlerini sürdüren okullar, Üsküdar, Merzifon, Talas, Tarsus ve İzmir’deki Amerikan liseleridir. Bunlardan Merzifon Amerikan Lisesi 1928, Talas Amerikan Ortaokulu ise 1967 yılında kapatılmıştır²⁰². Bu kurumlar Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte önemli düzenlemelere gitmişler, sadece hazırlık ve lise kısımlarıyla eğitim öğretimlerine devam etmişlerdir. Dolayısıyla bu okullarda ortaokul, günümüzde ilköğretim kısımlarında boşluklar oluşmuştur. “Sağlık ve Eğitim Vakfı” SEV bu ilköğretim alanındaki boşluğu doldurmak amacıyla Board okullarının bulunduğu İstanbul, İzmir ve Mersin’de 1997 yılında ilköğretim okulları açmıştır.

Açılma yeri olarak neden başka bir yer değil de Talas seçildi şeklinde bir soru geliyor aklımıza. Bu sorunun cevabını da yine yukarıda bahsettiğimiz web sayfasında²⁰³ Amerika’da kurulu olan bir Türk Protestan Kiliseler Birliği olan BOARD, 1850’de dünyada Protestanlığı yaymak için misyonerler kanalıyla bir araştırma yapmışlar ve araştırma sonucunda ise Ermeniler’in en yoğun olarak yaşadığı bölge olarak burayı seçmişlerdir.

Kayseri merkezdeki nüfus yapısına baktığımızda azınlıkların hangi unsurlardan oluştuğuna dikkat edildiğinde konu daha net anlaşılacaktır. H.1320/M.1901-1902 tarihli Ankara Vilayet Salnamesinde²⁰⁴ Kayseri’de yaşayan insanların 113.225’i

²⁰¹ İlknur POLAT HAYDAROĞLU, *Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar*, Ocak Yayınları, Ankara, 1993, s.103.

²⁰² www.sevakfi.org. SEV/ABH Okulları, 27.03.2006.

²⁰³ www.tac-alumni.org/TALAS, 27.03.2006.

²⁰⁴ AVS, H.1320 M.18821902-1903, s 209.

Müslümanlardan, 54.186'sı ise gayrimüslimlerden meydana gelmektedir. 1915 yılında Kayseri'de yaşayan Ermeni sayısı 46.463'dür²⁰⁵. Bu sayıya bakıldığında Kayseri'de yaşayan gayrimüslim nüfus oldukça fazladır. Bu gayrimüslim nüfus içerisinde en fazla nüfusu Ermeniler meydana getirmektedir. Kayseri'de açılan okullara baktığımızda en fazla okul açanlar da yine Ermeni cemaati olmuştur.

4. TALAS AMERİKAN OKULLARI

Osmanlılarla Amerikalıların ilk temaslarının Amerikan tüccarları ve misyonerleri vasıtasıyla olduğu yukarıda belirtilmişti. Bunu ülkeye gelen Amerikalı diplomatlar, konsoloslar ve diğerleri izlemiştir. İlk defa 1797 yılında İzmir Limanı'nda görülen Amerikan ticaret gemileri, artık yoğun bir ticari trafik içine gireceklerdir.

1830 yılında Amerika ile Osmanlı Devleti arasında ilk ticaret antlaşması yapılmıştır. Böylece Amerika en ayrıcalıklı devlet konumuna ulaşmış ve tüm ayrıcalıklardan yararlanma hakkını elde etmiştir. Elde ettikleri bir diğer ayrıcalık ise Amerikalı tüccarların, Osmanlı Devleti'nde, devletin müdahalesi olmadan, her millet ya da dinden simsar kullanabilmeleriydi. Simsar denilince ilk akla gelenler ise Ermeniler ve Rumlardır²⁰⁶. Bu vesile ile Amerikalılar ile Rum ve Ermeniler kısa sürede yakınlaşacaklardır. Hatta Talas Amerikan okullarını da Ermenilerin çoğunlukta olduğu bölge olan Talas'ta kuracaklardır. Amerikalılar ve Ermeniler kendi çıkarları doğrultusunda birleştiler. Amerika kendi çıkarları doğrultusunda Ermeniler'i kullanmaya, Ermeniler de Amerika gibi bir devleti kendi arkasına alarak belirli bir güç elde etmeye çalışmıştır.

Protestan misyonerleri açtıkları okul ve kolejlerle olduğu kadar kurdukları hastaneler yoluyla da bölge insanlarını etkilemeye çalışmışlardır. İlk hastaneler Antep, Talas (Kayseri), Mardin ve Van'da kurulmuş olup, bunları İstanbul, Merzifon, Sivas, Harput ve Diyarbakır'da açılanlar izlemiştir. Misyonerler bu amaçlarını aile, aile hayatı, meslek duygusu, insan haklarına saygı, sorumluluk, boş zamanları değerlendirme gibi konular üzerinde durarak gerçekleştirmeye çalışırlar. Talas Amerikan Okulu'nda öğretmenlik yapan William Griswold bu konuda şunları yazmıştır:“...biz Hristiyan öğretmenler ahlaklı ve zeki karaktere sahip öğrenciler mezun etmeliyiz...”. Misyoner

²⁰⁵ BOAD, DH.EUM,2.Şb.68/75, (R.9 Za 1333/M.18 Eylül 1915)

²⁰⁶ POLAT HAYDAROĞLU, a.g.e., s.120.

eğitim ve öğretim kurumlarında verilen derslerde tartışma konularının genellikle *İncil'den alındığı; sadakat, temiz kalplilik gibi belirli konularla sadece bir fikre götüren yolların daima gizli ve isimsiz kalmak kaydıyla Hıristiyanlıktan geçtiği temasının işlendiği* bu okullardan mezun olan pek çok kişinin tespitleri arasında yer alır. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında misyoner okullarındaki bu tip faaliyetlere dikkat çeken haberlere gerek dönemin basınında gerekse misyonerlere ait kaynaklarda rastlamak mümkündür²⁰⁷. Okulda tamamen Amerikan hayatı hâkimdir. Amerikan folk müziği öğretilir. Amerikan şarkıları terennüm ettirilir ve Amerikan hayatı ile ilgili okuma kitapları takip ettirilir. Okulun yapı tarzı bile bizimkilerden farklıdır. Giriş kapısının üzerinde yemek saatlerinde devamlı olarak çalınan kocaman bir çan vardır. Öğretmenleri seçilip gönderilmişlerdir. İyi yetişmişlerdir. Türkçe'yi çok iyi bildikleri gibi, Osmanlıca'ya da bir araştırma yapacak kadar hâkimdirler. Her fırsatta öğrencileri kendi dünyalarına çekerek kendi adet ve yaşantılarını onlara benimsetmeye çalışırlar²⁰⁸. Misyonerlik faaliyetlerinde bulunanlar bölgeyi, bölge insanını çok iyi tanımaktadır. Elli bir yıl Kayseri'de kalan misyonerler vardır²⁰⁹. Öğrenci ve öğretmen sayılarını kıyasladığımızda zaten bir öğretmene en fazla 5 öğrenci düşmektedir. Bu da etkin bir şekilde çocuklarla yakınlaşmalarına neden olacaktır. Zaten okul da yatılı olduğundan öğrenci sürekli bu zihniyetteki öğretmenlerin elinde olacaktır.

Adana, Gaziantep, Merzifon ve Talas gibi yerlerde “Köy Çocukları Yurdu”, köylülerle ve halkla direkt olarak temasa geçebilecekleri kuruluşlar meydana getirmişlerdir²¹⁰. Buralarda eğittiklerini tekrar köylere göndererek kırsalda misyonerlik faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Halkla ilişkiler kurarak benimsenmeye çalışırlar, hatta 1949'lardan sonra Talas da köylere kadar gitmişler, cami sahasına yakın bir evin duvarına ekran yerleştirip jeneratörle elektrik sağlayarak Amerikan filmleri bile seyrettirmişlerdir²¹¹. Amerikan misyonerleri tarafından Kayseri'deki Ermenilere para bile dağıtılmıştır²¹². Bütün

²⁰⁷ Ayten SEZER, “Osmanlı'dan Cumhuriyete Misyonerlerin Türkiye'deki Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri”, *H.Ü.Edebiyat Fakültesi Dergisi*(Osmanlı Devletinin Kuruluşunun 700.yılı özel sayısı), Ankara, 1999, s. 164–184.

²⁰⁸ TOZLU, *a.g.e.*, s.140.

²⁰⁹ TOZLU, *a.g.e.*, s.272.

²¹⁰ TOZLU, *a.g.e.*, s.67.

²¹¹ TOZLU, *a.g.e.*, s.254.

²¹² BOAD, *DH.ŞFR*,60/281, (R.27 Kânûn-ı Sâni 1331/M.Ocak-Şubat 1916)

alanlarda sürekli halkla iç içe olamaya çalışmışlardır. Dikiş kursları düzenlemeleri, sağlık alanında kurum ve kuruluşlar inşa etmelerinin temelinde insanlara daha yakın olabilme düşüncesi vardır.

Kullanılmalarının en önemli yönü ise eğitim alanında olmuştur. Amerikan misyonerler tarafından 1834'de İstanbul Beyoğlu'nda Ermeniler için okul açıldı. Öncelikle Ermenileri Protestanlık'a kazandırmak isteyen misyonerler, öylesine büyük bir çaba gösterdiler ki sonunda 1848'de Osmanlı Devleti Protestanları ayrı bir cemaat olarak resmen tanıdı. Hatta bununla da kalmayıp Ermeni Milleti Grogeryan, Katolik ve Protestan diye üçe bölündü²¹³. Başlangıçta sadece dini eğitim veren bu okullar giderek laik eğitim yapan kolejlere dönüştürülmüştür. Misyonerler Islahat Fermanı'ndan sonra çalışmalarını daha da hızlandırmışlar ve en gözde mekân olarak da kendilerine Harput'u seçmişlerdir.

Amerikalılar okullarında üç şeye önem vermişlerdir. *Eğitim ve siyasi faaliyetler ile dine ve mezhebe din kardeşi kazandırma*²¹⁴. Modern eğitim için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamışlardır. Eğitim kurumlarıyla diğer devletlere örnek olmuşlardır. Siyasi alanda azınlıkların sorunlarıyla ilgilenmişlerdir. Azınlıklar sorununun ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. Başlangıçta faaliyetlerini cemaat okulları şeklinde devam ettiriyor, bağımlı oldukları devletlerden belirli miktarlarda yardım alıyorlardı. Daha sonra iş değişecek özellikle de milliyetçilik düşüncesi ile tamamen bağımlı oldukları devletlerin güdümüne gireceklerdir. Bunun da temelinde bağımsızlık ve bağımsız devlet olma düşüncesi vardır.

4.1. TALAS AMERİKAN KIZ OKULU (1871–1915)

1907 yılında Osmanlı Devleti toprakları içinde bulunan 400 Amerikan okulundan sadece bir tanesidir. Talas Amerikan Kız Okulu ve I.Dünya Savaşı öncesinde 147 öğrencisi bulunmaktadır²¹⁵. Başka bir kaynakta ise öğrenci sayısı 45 yatılı, 25 gündüzlü toplam 70 öğrenci olarak geçmektedir²¹⁶. Yatılı ve el sanatları ağırlıklı olmak üzere 1871'de Talas'ta açıldı. 1880 yılında Talas Amerikan Kız Okulu'nda, Aritmetik, Ermenice, Gramer ve Tercüme, Rumca Gramer, Cebir, Coğrafya, Fizyoloji, Osmanlıca,

²¹³HAYDAROĞLU, *a.g.e.*, s.121.

²¹⁴HAYDAROĞLU, *a.g.e.*, s.137.

²¹⁵HAYDAROĞLU, *a.g.e.*, s.94.

²¹⁶ Adnan ŞİŞMAN, *Osmanlı Devletinde XX. Yüzyıl başlarında Amerikan Kültürel ve Sosyal Müesseseleri*, Alem Yayıncılık, Balıkesir, 1994, s. 37.

İncil, İnşa, Osmanlı Grameri, Ahd-i Atik Tarihi, İsa'nın yaşamı, Vokal ve Enstrümantal Müzik gibi dersler okutulmaktaydı. Öğrencilerin tamamı Hıristiyanlardan özellikle de Ermenilerden oluşmaktaydı. Bu okulun öğrenim süresi ilkokuldan sonra yedi yıldır. Bu okul sayesinde azınlık ve misyoner okullarına öğretmen yetiştiriliyordu²¹⁷. Talas'ta Amerikalılar tarafından kurulan Kız ve Erkek okullarının idaresi Mr.Dean Kitt ve Miss Klausner'in idaresindedir²¹⁸. 1889 tarihinde Kız Okulu günümüzde Erciyes Üniversitesi sosyal tesisleri olarak kullanılan yeni binalarına taşınmıştır. Yukarı Talas'da bulunan bu binaya Paşanın Konağı veya Aslanlı Konak denilmektedir.

1895 yılında Talas'a uğrayarak Amerikalı misyonerlere misafir olan Roman Oberhummer ve Heinrich Zimmerer adlı iki Alman Talas'taki Amerikan Kız Koleji'nde gördüklerini şöyle anlatmaktadırlar.

“İncesu yolu ile Kayseri'ye geldik. Yol çok berbattı. Kayseri de hiç durmadan üççeyrekte Talas'a geldik. Talas gelişen ve temiz bir şehirdi. Küçük dar sokaklardan geçerek Yukarı Talas'taki Amerikan misyonerinin kapısını çaldık. Avrupa konforu ile döşenmiş bir eve misafir olduk. Burada çok güzel yapılmış dört büyük bina, ahır ve çok büyük bir bahçeden oluşan yatılı kız okulu vardı. Burada çoğunluğu Ermeni olmak üzere 60 kız öğrenci tahsil görüyor ve ihtiyaçları buradan karşılanıyordu. Talas'taki Amerikan misyonerlerinin asıl mezhebi Protestan olduğu için öğrencilerin tamamına yakını Protestan idi. Çocuklar içinde burada Amerikalılar bir okul (kreş) açmışlardı. 1899 yılında dönüşte tekrar Talas'ta Amerikan misyonerlerini ziyaret ettik. Talas'a vardığımızda akşam oluyordu. Amerikalıların evlerinde banyo yaptık. Yiyecek ve şarkılarıyla misafir edildik. Amerikalı ev sahipleri dindar olduklarından yemekte şarap ve sigara içilmedi. Ev Avrupai tarzda döşeliydi ve eşyaları Avrupa'dan getirtilmişti. Ertesi günü sabahleyin Hıristiyanlara ait bir çocuk evine(kreş) gittik. Burada bir ders dinledik. Öğleden sonra Yatılı kız okulunu ziyaret ettik Çok güzel ve sağlam binaları vardı. Bu binayı misyonerler bir mimar olmadan kendileri yapmışlar. Güzel bir girişi ve dershaneleri vardı. Bayan ve erkek öğretmenler için ayrı ayrı odalar vardı. Ertesi sabah yine bu kız okuluna gittik. İlk ders bütün talebelerle ortak yapılıyordu. Bu derste İncil'den Türkçe vaazlar veriliyor ve sabah ibadeti yapılıyordu. Daha sonra aynı derste Türkçe Hıristiyan ilahileri söyleniyordu. Bu ilahilerin müziğini genç bir Amerikalı

²¹⁷ Hasan ÖZSOY, *Kayseri Amerikan Misyoner Faaliyetleri ve Talas Amerikan Koleji*, Talas Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 1996, s.57.

²¹⁸ ŞİŞMAN, *a.g.e.*, s. 37.

bayan öğretmen çalışıyordu. Daha sonra bir Rum öğretmen son sınıf kız öğrencilerine Eski Yunan edebiyatından Türkçe olarak bir ders verdi. Diğer bir derste de Amerikalı bir hoca öğretmen olmak üzere yetiştirilen on iki kız öğrenciye anatomi dersi verdi. Çok kibar ve cana yakın bir bayan olan bu öğretmen yirmi yıldır ömrünü bu misyonerliğe vermişti. Bu okullarda İngilizceden önce İngilizceyi kolay öğrensinler diye Türkçe dilbilgisi kaideleri öğretiliyordu. Türkçe de Latin alfabesiyle öğretiliyordu”²¹⁹.

Kız okulunun bir bölümünün hastane olarak kullanılması binaların yetersizliği nedeniyle 1911 yılında okul müdürü Mr. Wingate yeni binalar yapılması için İstanbul’daki Amerikan sefaretine müracaat ederek ruhsat alınmasını istemiştir. Osmanlı Devleti’nde 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayınlanmadan önce okul açılması, daha önceden açılmış olan okullara ek binaların yapılması oldukça kolaydı. Yayınlanan Nizamname ile okul açılması, ek binaların yapılması, tanzim ve tamirat işlerinin düzenlenmesi zorlaştırılmıştır.

Nizamnamenin 129. maddesi gereğince okul için ruhsat alınırken aşağıdaki hazırlıkların tamamlanması gerekiyordu:

- a) Arsanın kime ait olduğu,
- b) Arsanın boyutları,
- c) Arsanın yeri,
- d) Arsanın cinsi, (mülk mü? Vakıf arazisi mi? ya da Arazi-i emiri ye ait olup olmadığı)
- e) Vakıf arazisi ise mukaatay-ı zemine bağlanıp bağlanmadığı,
- f) Arazi-i emiriyeden ise bedel-i öşre bağlanıp bağlanmadığı,
- g) Yapılacak binanın masraflarının, inşaat ya da okulun devamı için gerekli olan masrafların kim, ya da kimler tarafından karşılanacağı,
- h) Binanın kullanım ve sağlık açısından durumunun ne olduğu
- i) Binanın boyutları hakkında ilgili makamlara bilgi verilmesi²²⁰,

İki Alman misyonerin Anadolu’yu dolaştıktan sonra kaleme aldıkları kitapta Talas’taki yatılı kız okulu çok güzel inşa edilmiş dört bina, bir ahır ve bahçeden oluşmaktadır. Okulda çeşitli mezheplere mensup 60 kız öğrenci eğitim görmektedir. Bu öğrencilerin masrafları da okul tarafından karşılanmaktadır. Kayseri’ye ilk Amerikan misyonerleri 1854 yılında gelmişlerdir. Burada 1909 yılına kadar Protestan kiliseler ve

²¹⁹ ÖZSOY, a.g.e., s.58.

²²⁰ HAYDAROĞLU, a.g.e., s.42-47.

ilkokullar ağı kurmuşlardır. Bu tarihlerde Kayseri ve civarında iki bine yakın öğrencisiyle birlikte kırk dört okul faaliyet göstermektedir. Bunun sonucu olarak 1889 yılında Talas'ta bir yatılı kız ve erkek okulu açılmıştır. Talas Amerikan Okulu yatılı ve paralı bir okuldur²²¹. Günümüzde okul binası Talas'ta Kayseri Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü'nün spor ve kamp tesisleri ve Erciyes Üniversitesi'nin sosyal tesisleri olarak kullanılmaktadır.

4.2. TALAS AMERİKAN ERKEK OKULU (1889–1967)

1889 tarihinde Merzifon'daki misyon merkezlerinde görevli iken geçici olarak Talas'ta görevlendirilen Mr. Henry K.Wingate Aşağı Talas'ta idadi açmıştır. Bu tarih okulun kuruluş tarihi olarak kabul edilmiştir. Daha sonra 1893 yılında Henry K.Wingate Talas erkek Okulunu yönetmek ve daha büyük bir bina yaptırmak üzere Merzifon'dan Talas'a tayin edilmiştir. Mr. Wingate 1902 yılında Board'a gönderdiği bir raporunda okulun çabuk geliştiğini, öğrenci talebinin çok fazla olduğunu, ancak Aşağı Talas'taki binanın çok küçük olduğunu ve yer darlığından dolayı birçok başvuruyu geri çevirdiklerini, yeterli binaların yapılabilmesi için 1000 dolar gerektiğini belirtmektedir. 1906 yılında Yukarı Talas'ta yeni binalar yapılabilmesi içinde Wingate tarafından "Eski Bina" denilen Wingate Holl'un yeri alınmış ve hemen aynı yıl inşaaata başlanmıştır. Bina iki yıl da bitirilmiş ve 10000 dolara mal olmuştur. Kısa bir süre sonra da "Konak" satın alınmış, yatakhaneye çevrilmiştir²²². 1907 yılında Osmanlı Devleti içinde 400 Amerikan okulu vardır. I.Dünya savaşı öncesinde 126 kız öğrencisi mevcuttur²²³. Talas Amerikan Erkek Okulu bu dört yüz okuldan birisidir.

1906 yılında Mr. Wingate tarafından yaptırılan okul binası için ulaşım vasıtalarının yetersizliğinden dolayı dışardan malzeme getirilememiş, bina tamamen yerli malzeme kullanılarak iki yılda tamamlanmıştır. Bu okulun programı başlangıçta yedi yıl olarak tespit edilmiştir. İlk yıllarda öğrencilerin çoğunluğu Rum ve Ermenilerden oluşmaktadır. Okulun tüm binaları mahalli gayrimüslim zenginlerin yardımları ile yapılmıştır. Binaların dış görünümü çok iyi olmakla birlikte, içyapısı itibariyle tamamen misyonerlik ideallerine uygun bir şekildedir. Talas'taki erkek yatılı

²²¹Mustafa DAĞLI, *Anadolu'da Kurulan Yabancı Okullar ve Tesirleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), s.25.

²²²ÖZSOY, *a.g.e.*, s.62.

²²³ÖZSOY, *a.g.e.*, s.94.

okulunun 1899–1900 öğretim yılı mali raporu, bize bu okulun paralı bir okul olduğunu göstermektedir. Okulun aynı öğretim yılındaki harcama kalemi içerisinde en büyük yeri %34 lük bir payla öğretmenlere ödenen ücretler oluşturmaktadır²²⁴. 1914 yılında temmuz sonlarında I.Dünya Savaşının başlaması ve Osmanlı Devletinin bu savaşa 1914 yılının sonlarına doğru katılmasıyla Osmanlı Devletinde genel bir seferberlik ilan edilmiştir. Osmanlı Devleti birçok cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Savaşlar sonucunda yaralı asker sayısındaki artış nedeniyle Osmanlı müesseseleri ihtiyaca cevap veremez hale gelmiştir.

Bu nedenle Talas'taki Amerikan Hastanesi'nde çok sayıda yaralı asker gelmiş, bu hastane de ihtiyaca cevap veremeyince 1916 yılında Talas Amerikan Kız ve Erkek Okuluna ait bütün binalar Osmanlı Devleti tarafından askeri hastane olarak kullanılmaya başlanmıştır²²⁵. Bu nedenle de bu okullarda eğitim öğretime ara verilmiştir. Burada görev yapan öğretmenler de memleketlerine dönmüşlerdir. Özellikle Çanakkale Savaşları'nda yaralı sayısı fazla olmuş, yaralı askerlerden ölenler bu mevkide düzenlenen şehitliğe gömülmüşlerdir.

1919–1923 yılları arasında Talas Amerikan kız ve erkek okullarının binalarının tamamı yetimhane olarak kullanılmıştır²²⁶. 1918 yılında I.Dünya Savaşı bitince Milli Mücadele başlamış, bu mücadele Türk Milleti tarafından zaferle sonuçlandırılmış, savaş sonucunda Anadolu insanı bitme noktasına gelmiş, cephelere gidenlerin çoğunluğu geri dönemediğinden ülkenin nüfusu yaşlılar, kadınlar ve çocuklardan oluşmaya başlamıştır. Bu nedenle de Talas'taki bu okullar yetimhane olarak kullanılmıştır.

1923 yılından sonra burada bulunan çocuklar başka bölgelere nakledilmiş, 1925 yılına kadar iki yıl daha bina boş kalmıştır. 1925 sonbaharında Tarsus Amerikan Kolejinde önemli çalışmalarda bulunan Poul E. Nilson Talas'a gelerek incelemelerde bulunmuştur. Bina ve ortamı incelemiş ve Milli Eğitim Bakanlığı'na müracaat ederek orta dereceli bir okul açmak isteğini beyan etmiştir. Bu istek “Ticaret ve Sanat derslerine ağırlık verilmesi” şartıyla kabul edilmiştir.

Okulun açılması için izin verilirken bazı şartlar öne sürülmüştür. Eğitimin Türkçeleştirilmesi, Türkçe derslerin Türkler tarafından okutulması, okulda yabancı bir okul müdürünün yanında ona yardımcı olması amacıyla Türk müdür yardımcının

²²⁴ÖZSOY, *a.g.e.*, s.63.

²²⁵ÖZSOY, *a.g.e.*, s.65.

²²⁶ÖZSOY, *a.g.e.*, s.66.

bulunması gibi şartlar ileri sürülmüştür. Bursa’da bulunan Misyoner okulunun kapatılmasıyla Türk ve Amerikan toplumları arasında oluşan gerginliği azaltmak amacıyla Talas’taki okulun tekrar açılması için uğraşmışlardır²²⁷. 1927 yılında okulun ikinci başlangıcı sayılan “Talas Amerikan Mektebi” dönemi başlamıştır. Okul Ekim 1928 de 25 öğrenci ile ilkokuldan sonra ortaokul olmak üzere ikinci defa öğretime açılmıştır. 1937 yılında Köy Eğitim Projesi’nin bir parçası olarak buraya iki yıllık demirci kursu açılmıştır. Bu kurslara devlet tarafından öğrenciler seçilmiş ve bu öğrencilerin bütün masrafları devlet tarafından karşılanmıştır. 1939 yılında Pazarörende aynı amaçla okul açılınca Talas’ta bulunan öğrenciler buraya nakledilmiştir²²⁸. Talas’taki öğrenciler Pazarören’e nakledilince Talas Amerikan Mektebi de böylece Mesleki Eğitimi sona erdirmiştir. Burada bu demircilik kurslarında yetişenler de Kayseri ve Yozgat illerinde değişik sektörlerde özellikle bez fabrikalarında yardımcı usta olarak işe başlamışlardır. Bu yıllarda mesleki eğitime önem verilmesi özellikle de savaştan yeni çıkmış bir topluluk için yerinde bir çalışma olmuştur.

M.Hadi İlbaşı Talas Amerikan Koleji’nden mezun olan öğrencilerden bir tanesi. Okulla ilgili anılarını şöyle anlatmaktadır; “ 1926 yılında Yozgat ilinin Çandır ilçesinde doğdum. Yozgat Çandır da ilkokulu bitirdim. Biz sıcak bir yaz günü düven sürüyoruz. ben düvenin üzerindeyim. Birisi geldi koşarak ‘Baban seni belediyenin önünde bekliyor’ dedi. Gittim toz içersindeyim Yalınayak... Babamın yanında yabancı sarışın bir adam vardı. Oturdum. Babam oğlu işte Mister Nelson dedi. Adam da “Talas Amerikan Kolejinin müdürüyüm.” dedi. Bizim okulda okumak ister misin? diye sordu Ben de “severek okurum”, tamam dedim. Hemen oracıkta kaydı yapılır Hadi İlbaşı’nın, okul ücreti olarak kışlık erzak götürmesine karar verilir. 1937 yılında okula başlar. “Talas Amerikan Koleji bizim için gerçekten önemli bir okuldu. Öyle bir yere kurmuşlar ki okulu, çevreyle ilgimiz yoktu. Okul binasına şato derdik..... Müdürümüz Nelson 1926 yılında bu okula görevlendirilmiş. Nelson’u çevrede emmi diye bilirlerdi. Çok iyilikseverdi. O zaman bütün öğretmenler misyoner ruhuyla yetişmişti.” 1941 yılında Talas Amerikan Koleji’nden mezun olur Hadi İlbaşı. Eğitimine devam etmeye karar verir, ancak maddi imkânsızlıklar nedeniyle devam edemez. Öncelikle para kazanmak zorundadır. “Kırıkkale silah fabrikasına gittim yaklaşık bir buçuk yıl silah fabrikasında

²²⁷ Ayten SEZER, *Atatürk Dönemi Yabancı Okullar*, TTK Yayınları, Ankara, 1999, s.53.

²²⁸ ÖZSOY, a.g.e., s.67.

çalıştım” sonra çalışıp kazandığı paralarla İstanbul’a gider. “Bizim yöreden gitmiş Ermeniler, İstanbul Ortaköy de oturuyorlardı. Bana dediler ki “git oraya, onların evinde kal, gündüzlü olarak Robert Kolejine gir.” Ben de oraya gittim. Beni çocukları gibi saydılar. Orada kaldım benden hiç para almadılar. Oda verdiler. Orada bir üç yıl kaldım. Sınıfın en iyisiydim. Yine Robert Kolej’de gördüm. Fakir olanlardan para alınmıyordu. Fakat kütüphanede, yemekhanede, yatakhane de iş veriyorlardı. Buna karşılık parasız okuyorlardı. Robert Koleji o zamanlar epeyce de pahalıydı.”²²⁹ der. Bu dönemde Talas Amerikan Koleji Müdürü yerleşim yerlerini dolaşarak öğrenci toplayacak, ayrıca öğrenci velilerini paralı olan okulda çocuklarını okutmaları için ikna edecektir. M.Hadi İnbaşı aynı yazıda Kayseri’ye gelişini anlatırken, çok sıkıntı çektiğini hatta bir gece bir yerde geceleyip yola daha sonra devam ettiklerini belirtmektedir. Bütün bunlar göz önüne alındığında demek ki, okul müdürü bütün sıkıntıları göze alıp bu bölgeyi karış karış dolaşıp öğrenci toplamaktadır.

Tarsus Amerikan Koleji Mezunlar Derneğinin web sayfasında²³⁰ Talas Amerikan Okulu mezunları ile ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu mezunlar yılın belirli dönemlerinde Talas’ta buluşurlar. Mayıs 2002 yılında Talas’ta bu buluşmaya; Bob ve Doroth Keller, Münir-Zeynep Aksoy, Alan Mc Cain, Yücel-Fatma Akyürek, Cengiz-Tuba Çandar, Metin-Yıldız Atamer, Erkan Dülgeroğlu, Cemal Özgüven, Ahmet Tuğsuz, Tamer Akdoğan, Alpan Şölen, Mustafa Bozdere, Şefik-Eda Çakır, Hilmi Tanver, Ali-İlknur Sunal, Bülent-Serpil Damar, Yüksel Oktay, Mehmet –Asuman Sarıyıldız, Selçuk Göle, Hikmet Uzun, Cemal Mutlu, Oğuz Aran, Hakkı Gürol, Rifat Özalp, Aydın Müderrisioğlu, Nabi Eren, Mehmet Timuçin, Cem-Nurhan-Kiraz Baysal katılmışlardır. Bu isimleri zikredilenler Talas Amerikan mektebinden mezun olanlardır.

Bu okulların kurulduğu yılları düşündüğümüzde Osmanlı Devleti ekonomik yönden bir çöküntü içersindedir. Buralarda görev yapan öğretmenlere baktığımızda şunu sorabiliriz; Neden kendi ülkelerini bırakıp birçok sıkıntı yaşayacakları, bilmedikleri bir topluluk olan Osmanlı Devleti’ne gelecek ve buralarda görev yapacaklar? Cevap olarak misyonerlik ruhu diyebiliriz. Çünkü bunu bu okullarda okuyan öğrenciler de hatıratlarında dile getirip, öğretmenlerinin mükemmel bir misyoner olduğunu söylüyorlar. Aşağıdaki tabloda Amerikan okullarının 1932–1933 yıllarına ait okul bütçeleri verilmiştir.

²²⁹ www.milliyet.com.tr, 2003.10.16/Pazar, içimizden biri,/M.Hadi İNBAŞI.

²³⁰ www.tac-alumni.org, 27.03.2006/TALAS.

Tablo 20. Amerikan Okullarının Bütçeleri (1932–1933)²³¹

Okulların İsimleri	Öğrenciden Alınan Ücret (Lira)	Toplam (Lira)	Memur ve Öğretmen Maaşları (Lira)
Merzifon Kız	4306	12888	8520
İst.Gedikpaşa Karma	16434	30290	24808
Kayseri Talas Erkek	3072	17824	10014
Toplam	23814	61002	43342

Tablo incelendiğinde toplamda üç okulun öğrencilerden alınan ve diğer gelir kaynaklarıyla beraber toplam bütçe 61002 lira olarak belirlenmiş, bunun 43342 lirası yani bütçenin %71'i memur ve öğretmen maaşları olarak harcanmıştır. Aynı eğitim öğretim yılında aşağıda verdiğimiz diğer tablo incelendiğinde öğretmen sayısı da azdır. Bu nedenle 43332 lira toplam 39 öğretmen arasında paylaştırılmıştır.

Tablo 21. Amerikan Okullarının Öğrenci ve Öğretmen sayıları (1932–1933)²³²

Okulların İsimleri	Öğrenci Sayıları	Öğretmen Sayıları
Merzifon Kız	43	9
İst.Gedikpaşa Karma	189	22
Kayseri Talas Erkek	41	8
Toplam	273	39

Amerikan okullarında görev yapan öğretmenlere yüksek oranda maaş verilerek buralarda kalmaları sağlanmış olabilir.

Talas Amerikan Erkek Okulu'nda 1947–1948 eğitim öğretim yılında görev yapan öğretmen ve idarecilere²³³ bakacak olursak görev yapanların çoğu yabancıdır. 1947–1948 eğitim öğretim yılı çalışmamıza uzak bir yıl olmasına rağmen buraya almaya ihtiyaç duyduk. Zaten öğretmenler de pek değişmemiştir. Çalışanların memleketlerine bakıldığında ağırlık olarak ABD olduğu açıkça görülecektir.

²³¹SEZER, a.g.e., s.61

²³²SEZER, a.g.e., s. 61

²³³Hasan ÖZSOY, *Kayseri Amerikan Misyoner Faaliyetleri ve Talas Amerikan Koleji*, Talas Belediyesi Kültür yayınları 2, Kayseri, 1996, s. 69–70

Tablo 22. Amerikan Okullarının Öğretmen ve Diğer Personeli (1947–1948)

Adı Soyadı	Branşı	Memleketi
Paule E. Nilson	Müdür, Fen Bilimleri, İngilizce,	İllinoir /ABD
Mrs. Paul E. Nilson	Matematik, Müzik, Wheaton	İllinoir /ABD
Veli Akay	Müdür Yardımcısı, Coğrafya	Kayseri
Mrs. Emily R. Block	Yurt Müdürü (okul annesi)	Boston, Mass, ABD
John W.Scoot	İngilizce, Fen	Mineapolis Minn, ABD
Mrs John W.Scott	İngilizce	Mineapolis, Minn, ABD
Yoshio Fukuyama	Okul Veznedarı, İngilizce, Sağlık Bilgisi	Los Angeles, California, ABD
Kemal Ülkücü	Türk Edebiyatı	Kayseri
Durmuş Esen	Tarih	İncesu, Kayseri
Mevlüt Gölgelioglu	Spor	Silifke
Mustafa Pişkin	Türkçe	Kayseri
Gıyasettin Tokyay	Türkçe	Kayseri
Robert Ramaker	İngilizce, Fen	Clastonbury Conn, ABD
Mrs. Thomas S.Parker	İngilizce	Litleover, Derby, İngiltere
William L Nute, Md	Okul Doktoru	New York City, ABD
Tanas Atoynatan, Md	Okul Doktoru	İstanbul
Garabet Topakbaş	Mübayacı	Talas
İbrahim Ertaş	Okul Sekreteri	Talas
Mehmet İlbas	Ders Çalışma Salonu Sorumlusu	Çandır, Boğazlıyan
Ahmet Bozer	Ders Çalışma Salonu Sorumlusu	İstanbul

Osmanlı Devleti'nde yabancı okullar konusu bir bütün içerisinde ele alınması gereken bir konudur. Osmanlı Devleti aleyhindeki siyasi çalışmalarından dolayı bu okullar sorun haline gelmiştir. Sorun haline gelmelerinde ise kapitülasyonlarla elde edilen haklarla çoğalmışlar daha sonraları ülke üzerinde emelleri olan devletlerin güdümünde eğitim öğretimlerine devam etmişlerdir. Devletlerin güdümüne girince de Osmanlı Devleti aleyhinde siyasi çalışmalarda bulunmuşlardır. Ayrıca dönemin karışık

olması yani devletin bu eğitim öğretim kurumlarını denetlemede yetersiz kalması, kontrol edememesi bu okulların amaçlarından sapmalarına zemin hazırlamıştır.

Amerikalıların dışında Kayseri’de Fransızlara ait olan müesseseler de vardır. Adnan Şişman’a göre 20. yüzyılın başında Kayseri’de Fransızların toplam on dört müessesesi vardır²³⁴. Bunların yedi tanesi eğitim kurumudur.

5. KAYSERİ’DE GAYRİ MÜSLİMLER TARAFINDAN KURULAN

MEKTEPLER

Osmanlı Devleti’nde azınlık okullarının ve yabancı okulların tarihçesi 1453 yılına kadar gitmektedir. Osmanlı Devleti içinde yer alan azınlıklara dillerinde ve dinlerinde serbestlik tanınmıştır. Bu nedenle devletler içinde zamanla baktığımızda müesseseleştiklerini görmekteyiz. Bu da Osmanlı’daki hoşgörünün bir sonucu olsa gerektir. Osmanlı’da yer alan önce Latinlere sonra Rum, Ermeni ve Yunanlılara tanınan din, dil ve ayinlerini rahatlıkla yapabilme, bu topluluklarda kendilerinden sonra gelecek olanlara bu adet ve gelenekleri rahatlıkla aktarabilecekleri kişilerin yetişmesi fikri yerleşecektir. Bu nedenlerden dolayı başlangıçta kilise okulları diyebileceğimiz okullar bir ya da iki sınıf olarak açılmaya başlamıştır.

II. Abdülhamit zamanında tesis edilen Kayseri, Talas ve Develi Rüşdiyeleri’nden sekiz yüz kadar öğrenci mezun olmuştur. Bunların bazıları resmi ve askeri hizmetlere tayin edildiği gibi bazıları da yüksek mekteplere kaydolmuşlardır. Kayseri’de bu dönemde Müslüman ahaliye ait 62 sıbyan mektebi vardır. Ayrıca Ermenilere ait okullarda bulunmaktadır. Bununla birlikte eğitim hayatına devam eden 39 medresede ise 1500 civarında öğrenci eğitim görmektedir. Bunlardan da her yıl 20–30 öğrenci mezun olmaktadır²³⁵.

5.1.Çalkıyan Mektebi: Kayseri merkezinde bulunan bu mektebin H.1316/M.1898-1899 tarihindeki bilgilerine baktığımızda²³⁶ Ermeni cemaati tarafından yaptırıldığını görürüz. Ermeni murahhası tarafından okul açılması için ruhsat alınmıştır. Mektebin derecesi idadidir. Bu yılda 200 erkek öğrencisi bulunmaktadır. Bahsettiğimiz

²³⁴ Adnan ŞİŞMAN, *XX.yy Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s.21

²³⁵ Mehmet ÇAYIRDAĞ, “Kayseride Sultan II. Abdülhamid Dönemi Bina Ve Kitabeleri” *I.Kayseri Ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri (11–12 Nisan 1996)*, s.47.

²³⁶ SNMU, H.1316/M.1898-1899, s. 866-867.

tarihte kız öğrencisi yoktur. Diğer yıllara ait Maarif Salnameleri'nde de okulunun kız öğrencisi bulunmamaktadır. Bu bilgiler ışığında mektep erkek okuludur, diyebiliriz. R.6 Nisan 1312/M.18 Nisan 1896 tarihinde okulun açılması için ruhsatname alınmıştır.

H.1317/M.1899-1900 ve H.1318/M.1900-1901 tarihli salnamedeki bilgilerle okul yukarıda bahsettiğimiz bilgiler aynıdır. Bilgilerde herhangi bir değişiklik olmamıştır.

5.2. Agobyân Mektebi: Kayseri merkezinde bulunan bu mektebin H.1316/M.1898-1899 tarihli Maarif Salnamesi'nde²³⁷ mektep hakkındaki bilgilere baktığımızda Ermeni cemaati tarafından kurulan bir mektep olduğu görülür. Ermeni murahhası tarafından ruhsatname alınmıştır. Ruhsatname alınış tarihi R.6 Nisan 1312/M.18 Nisan 1896'dir. Mektebin derecesi idadi'dir. 200 erkek öğrencisi olmakla birlikte hiç kız öğrencisi yoktur. Diğer salnamelerde²³⁸ de mekteple ilgili bilgilerde herhangi bir değişiklik yoktur.

5.3. Serkisyan Mektebi: Kayseri merkezinde kurulmuştur. Maarif Salnameleri'nde²³⁹ mektep hakkındaki bilgiler şu şekildedir. Ermeni cemaati tarafından kurulan bir idadidir. Ruhsatnamesi Ermeni murahhası tarafından R.6 Nisan 1312/M.18 Nisan 1896 tarihinde alınmıştır. Mektebin öğrenci mevcudu 400'dür. Öğrencilerin tamamı erkek öğrencilerden oluşmaktadır. H.1318/M.1900-1901 tarihinde öğrencisi tamamen erkek iken bu yıla gelindiğinde okula 300 kız öğrenci alınmıştır.

5.4. Arâmiyân Mektebi: Kayseri merkezinde Ermeni cemaati tarafından kurulmuş bir idadidir. Maarif Salnamelerine²⁴⁰ göre Ermeni murahhası tarafından ruhsatname alınmıştır. Okulun 400 kız öğrencisi vardır. Erkek öğrencisi yoktur. H.1318/M.1900-1901 tarihine gelindiğinde ise öğrenci sayısı 400'den 110'a kadar inmiştir.

²³⁷SNMU, H.1316/M.1898-1899, s. 866-867.

²³⁸SNMU, H.1317/M.1899-1900, s.962-963; SNMU, H. 1318/M.1900-1901, s. 1070-1073.

²³⁹SNMU, H.1316/M.1898-1899, s. 866-867; SNMU, H.1317/M.1899-1900, s.962-963; SNMU, H. 1318/M.1900-1901, s. 1070-1073.

²⁴⁰SNMU, H.1317/M.1899-1900, s.962-963; SNMU, H. 1318/M.1900-1901, s. 1070-1073.

5.5. Katolik Mektebi: Kayseri merkezde Katolik cemaati tarafından kurulan bir okuldur. Maarif Salnameleri'ne²⁴¹ göre mektebin derecesi İdadidir. Murahhasa Bağvis Efendi tarafından mektebin açılması için R.1280/M.1863-1864 tarihinde ruhsatname alınmıştır. Öğrenci mevcutları ise 110 erkek 110 kız öğrenci olmak üzere toplam 220 öğrenciden oluşmaktadır. Karma bir eğitim uygulanmaktadır. H.1318/M.1900-1901 tarihli Maarif Salnamesinde kız öğrenciye rastlanmamaktadır. Kayseri'de Katolik cemaatinin açtığı ilk ve tek mekteptir.

5.6.Erciyas Mektebi: Kayseri merkezde Protestan cemaati tarafından kurulan bir mekteptir. Maarif Salnameleri'ne²⁴² göre Körüpi Efendi tarafından mektebin açılması için R.5 Nisan 1312/M.17 Nisan 1896 tarihinde ruhsatname alınmıştır. Mektebin derecesi idadidir. 130 erkek öğrencisi olmasına rağmen hiç kız öğrencisi yoktur. R.1277/M.1856-1857 tarihinde yapılmıştır. Daha sonraki yıllarda mektep hakkındaki bilgilerde herhangi bir değişiklik olmamıştır.

5.7. Rum Ermeni Protestan Mektebi: Maarif Salnameleri'ne²⁴³ göre mektebin mensup olduğu cemaat Protestan cemaatidir. Erciyas Mektebinin murahhası olan Körüpi Efendi tarafından ruhsatname alınmıştır. Ruhsatnamenin tarihi bilinmemektedir. 71 kız öğrenci olan mektebin derecesi idadidir. Sadece H.1316/M.1898-1899 tarihli Maarif Salnamesi'nde hakkında bilgi bulunulan mektepten diğer salnamelerde bahsedilmemektedir. Büyük bir ihtimalle kapanmıştır.

5.8. İncil Va'zı Mektebi: Maarif Salnamelerine²⁴⁴ göre, Kayseri merkezde kurulan okulun derecesi idadidir. Protestan cemaatına mensup bir mekteptir. Avâdis Efendi tarafından R.6 Nisan 1312/M.18 Nisan 1896 tarihinde ruhsatname alınmıştır. Mektebin 65 erkek öğrencisi bulunmaktadır.

---

²⁴¹SNMU, H.1316/M.1898-1899, s. 866-867; SNMU, H.1317/M.1899-1900, s.962-963; SNMU, H. 1318/M.1900-1901, s. 1070-1073.

²⁴¹SNMU, H.1317/M.1899-1900, s.962-963; SNMU, H. 1318/M.1900-1901, s. 1070-1073.

²⁴²SNMU, H.1316/M.1898-1899, s. 866-867; SNMU, H.1317/M.1899-1900, s.962-963; SNMU, H. 1318/M.1900-1901, s. 1070-1073.

²⁴³SNMU, H.1316/M.1898-1899, s. 866-867; SNMU, H.1317/M.1899-1900, s.962-963; SNMU, H. 1318/M.1900-1901, s. 1070-1073.

²⁴⁴SNMU, H.1316/M.1898-1899, s. 866-867; SNMU, H.1317/M.1899-1900, s.962-963; SNMU, H. 1318/M.1900-1901, s. 1070-1073.

5.9. Vazos Mektebi: Ermeni cemaatı tarafından kurulan bu mekteplerden aynı isimde üç adet mektep bulunmaktadır²⁴⁵. Üç okulda Ermeni Murahhası tarafından kurulmuştur. Kuruluş tarihleri R.06 Nisan 1312/M.18 Nisan 1896 olarak geçmektedir. Üç okulunda derecesi idadidir. Birinci mektebin 400 kız öğrencisi, ikinci mektebin 250 erkek öğrencisi ve üçüncü mektebin 150 kız öğrencisi bulunmaktadır. Toplam olarak bu üç mektep de 800 öğrenci eğitim görmektedir. Bu öğrencilerden 250 si erkek 550 adedi ise kız öğrenciden oluşmaktadır. Birinci sırada bahsettiğimiz mektep daha sonraki salnamelerde yoktur.

5.10. Erşâk-ı Kevniyân Mektebi: Maarif Salnamelerine göre²⁴⁶ Kayseri merkezde kurulan bir idadidir. Ermeni cemaatına mensup bir mekteptir. Ermeni murahhası adına mektebin açılması için R.06 Nisan 1312/M.18 Nisan 1896 tarihinde açılma izni verilmiştir. mektebin yapılış tarihi bilinmemektedir. Maarif Salnameleri'nin hiç birisinde öğrenci mevcutlarından bahsedilmemektedir.

5.11. Bartovyan Mektebi: Ermeni cemaatı tarafından kurulan bir idadidir²⁴⁷. Mektebin açılış iznini Ermeni murahhası almıştır. R.06 Nisan 1312/M.18 Nisan 1896 tarihinde açılma izni verilmiştir. mektebin yapılış tarihi bilinmemektedir. 120 erkek 5 kız olmak üzere toplam 125 öğrencisi vardır. Daha sonraki yıllarda mektep bilgileri hakkında bir değişiklik olmamıştır.

5.12. Dar'ıl İtfa ve Arhi Mektebi: Ermeni cemaatı tarafından kurulan bir idadidir. Maarif Salnameleri'nde²⁴⁸ bu mekteple ilgili bilgilere baktığımızda, Ermeni murahhası tarafından R.06 Nisan 1312/M.18 Nisan 1896 tarihinde açılma izni verilmiştir. Mektebin yapılış tarihi bilinmemektedir. 120 erkek, 7 kız olmak üzere toplam 127 öğrencisi bulunmaktadır. Salnamelerin tamamında mektep hakkında

²⁴⁵SNMU, H.1316/M.1898-1899, s. 866-867; SNMU, H.1317/M.1899-1900, s.962-963; SNMU, H. 1318/M.1900-1901, s. 1070-1073.

²⁴⁶SNMU, H.1316/M.1898-1899, s. 866-867; SNMU, H.1317/M.1899-1900, s.962-963; SNMU, H. 1318/M.1900-1901, s. 1070-1073.

²⁴⁷SNMU, H.1316/M.1898-1899, s. 866-867; SNMU, H.1317/M.1899-1900, s.962-963; SNMU, H. 1318/M.1900-1901, s. 1070-1073.

²⁴⁸SNMU, H.1316/M.1898-1899, s. 866-867; SNMU, H.1317/M.1899-1900, s.962-963; SNMU, H. 1318/M.1900-1901, s. 1070-1073.

başlangıçta verilen bilgiler aynen verilmiş olup herhangi bir değişiklik söz konusu değildir.

5.13. Sorop Haç Mektebi: Maarif Salnamelerinde²⁴⁹ geçen tek Ali mektebidir. Ermeni cemaatı tarafından kurulmuştur Kayseri merkezde kurulan mektebin açılış izni Ermeni murahhasına verilmiştir. 52 erkek 16 kız olmak üzere toplam 68 öğrencisi bulunmaktadır. İlk salnamedeki 52 erkek öğrenci mevcudunu korurken 16 kız öğrenciden diğer salnamelerde bahsedilmemektedir.

5.14. Fenese Ermeni Mektebi: Kayseri'nin Develi ilçesindedir. Aslen Kayseri'nin Talas nahiyesinden olup, Amerika'da yaşayan Bahçeciyan Ohannes bu mektepte R.1329/M.1913-1914 tarihinde muallimlik yapmıştır²⁵⁰. Bu bilgilerin dışında mekteple ilgili başka bir bilgi mevcut değildir.

5.15.Diğer Mektepler : H.1320/M.1902-1903 tarihli Ankara Vilayet Salnamesi'nde²⁵¹ Kayseri'de dört adet ibtidai'den bahsetmektedir. Bu okullardan 3 tanesi erkek bir tanesi ise kız mektebidir. Bu mektepler Ermeniler tarafından kurulmuştur.

Ayrıca bu okullardan başka ikisi erkek, birisi kız olmak üzere toplam üç adet Rum mektebi vardır. Talas'ta Protestan Cemaatı'nın bir adet mektebi ve Katolik cemaatının da Kayseri'de Mekteb-i İbtidaisi²⁵² vardır.

²⁴⁹SNMU, H.1316/M.1898-1899, s. 866-867; SNMU, H.1317/M.1899-1900, s.962-963; SNMU, H. 1318/M.1900-1901, s. 1070-1073.

²⁵⁰BOAD, HR,SYS, 2879/20_1, (R.18 Nisan 1331/M.1 Mayıs 1915)

²⁵¹AVS,320/M.1902-1903, s.202.

²⁵²AVS,320/M.1902-1903, s.202.

Tablo 23. Kayseri’de Gayri Müslimler Tarafından Kurulan Mekteplerinin Öğrenci Sayıları

Mektebin Adı	Mensup Olduğu Cemaat	Derecesi	Öğrenci Mevcudu		
			H.1316/M.1898-1899 ²⁵³	H.1317/M.1899-1900 ²⁵⁴	H.1318/M. 1900-1901 ²⁵⁵ S
Çalkıyan	Ermeni	İdadi	200	200	200
Agobyan	Ermeni	İdadi	200	200	200
Serkisyan	Ermeni	İdadi	400	400	700
Aramiyan	Ermeni	İdadi	400	400	110
Katolik	Katolik	İdadi	220	220	110
Erciyas	Protestan	İdadi	130	130	130
Rum Ermeni Protestan	Protestan	İdadi	71		
İncil Va’zı	Protestan	İdadi	65	65	77
Vazos	Ermeni	İdadi	400	400	400
Vazos	Ermeni	İdadi	250	250	250
Vazos	Ermeni	İdadi	150	.	.
Erşak-ı Kevniyan	Ermeni	İdadi	.	.	.
Bartovyan	Ermeni	İdadi	125	125	125
Dar’ıl İtfa ve Arhi	Ermeni	İdadi	127	127	127
Sorop Haç	Ermeni	‘Ali	68	55	.
Toplam Öğrenci Sayısı			2806	2572	2429

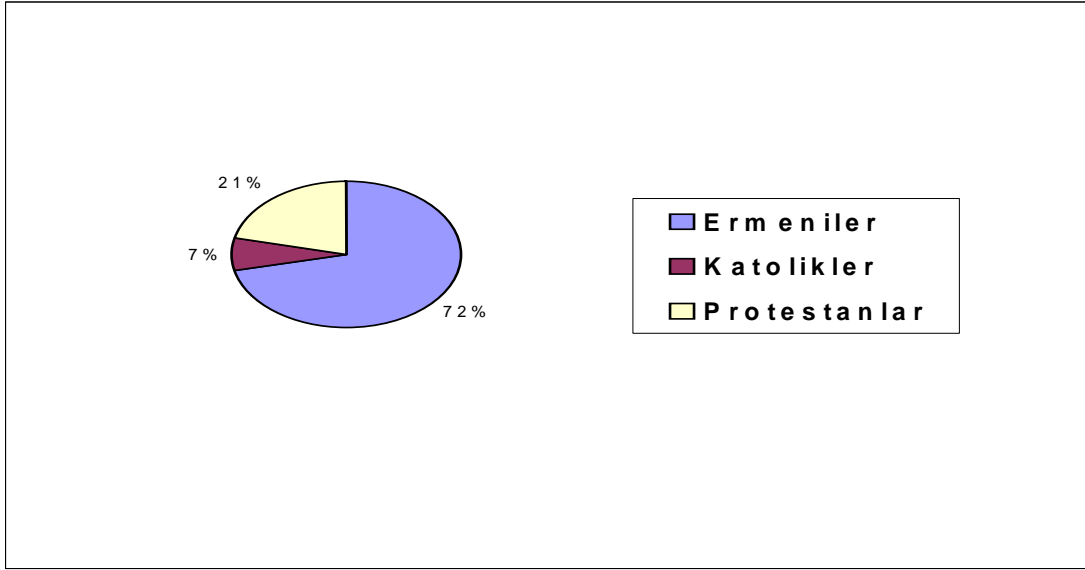
H.1316/M.1898-1899 tarihinde cemaat okullarındaki toplam öğrenci sayısı 2806 dır. H.1318/M.1900-1901 tarihine gelindiğinde bu sayı 2429’a düşmüştür. İki tarih arasında 377 öğrencilik bir azalma vardır.

1898–1899 ders yılında, H.1316/M.1898–1899 tarihli Maarif Salnamesini incelediğimizde Kayseri’de özellikle gayrimüslimler tarafından açılan cemaat okullarında, idadi olarak Ermeniler 10 idadi, Protestanlar 3 idadi, Katolikler 1 idadi ve Osmanlı ise 1 idadi ile eğitim faaliyetlerini devam ettirmiştir. Diğer cemaatlere göre en fazla okulu Ermeni cemaati açmıştır(Grafik 1.).

²⁵³SNMU, H.1316/M.1898-1899, s.866-867.

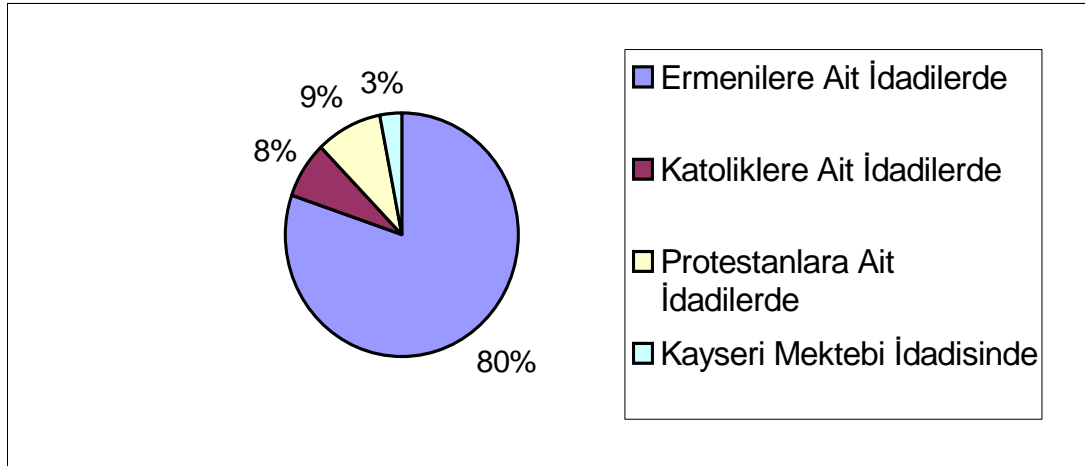
²⁵⁴SNMU, H.1317/M.1899-1900, s.962-963.

²⁵⁵SNMU, H.1318/M.1900-1901, s.1070-1073.

Grafik 1. Gayri Müslimlerin Kayseri’de Açmış Oldukları Mektep Sayıları

Öğrenci sayılarını incelediğimizde Grafik-2 de belirtildiği gibi en fazla öğrenci sayısı yine Ermeni Cemaati’ne ait olacaktır.

Grafik 2. Gayri Müslimler Tarafından Açılan Mekteplerdeki ve Kayseri İdadisi’ndeki Öğrenci Sayıları

V. BÖLÜM

KAYSERİ'DE BULUNAN KÜTÜPHANELER

Osmanlı Devleti yazma eserler konusunda birçok eseri toplamış, fethettiği yerlerdeki eserleri kendi kütüphanelerine getirmiş bunları muhafaza etmiş ve en önemlisi de bu eserlerle yetinmeyip yenilerini de neşretmiştir. Başka yerlerden getirilen ve yeniden yazdırılan eserler başlangıçta Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilmektedir. Halk Topkapı Sarayı'ndaki eserlerden yararlanamamış bu amaçla 1742 tarihinde Ayasofya, Fatih ve Nuruosmaniye Kütüphaneleri I. Mahmut tarafından açılmıştır. Galatasaray Mektebi gibi okullarda ayrıca kütüphane kurarak sarayda bulunan kitapları da kısmen buralara vermiştir²⁵⁶. Başlangıçta devlet elinde olan kütüphaneler bu sayede yaygınlaşmış hatta halk bile kütüphaneler yaptırmaya başlamıştır. Kayseri de bulunan en meşhur kütüphanesi diyebileceğimiz Raşit Efendi Kütüphanesi de yine şahıs tarafından yaptırılan bir kütüphanedir.

H.1316/M.1898–1899 tarihli Maarif salnamesine göre Kayseri'de iki kütüphane vardır²⁵⁷. Bunlardan birincisi Kayseri merkezde diğeri ise İncesu İlçesindedir. Kayseri'de bulunan kütüphane Raşid Efendi, İncesu'da bulunan kütüphane ise Kara Mustafa tarafından yaptırılmıştır.

Tablo 24. H.1316/M.1898–1899 tarihli Maarif Salnamesine göre Kayseri'deki Kütüphaneler

LİVA	KAZA	İSMİ	BULUNDUĞU YER	YAPTIRAN KİŞİ	KİTAB SAYISI	YAPILIŞ TARİHİ
Kayseri	Kayseri	.	.	Divan-ı Hümayun Ser kâtibi İsbek Raşid Efendi	934	H.1211/ M.1796–1797
Kayseri	İncesu	.	Kasabada	Kara Mustafa Paşa	17	H.1080

²⁵⁶ERGİN, *a.g.e.*, 243–244.

²⁵⁷SNMU, H.1316/M.1898–1899, s.868–869.

H.1317/M.1899–1900 tarihli Maarif salnamesinde de kütüphanelerin sayısı, bunları yaptıran kişiler, hatta kitap sayıları aynıdır²⁵⁸. Herhangi bir değişiklik olmamıştır. H.1318/M.1900–1901 tarihli maarif salnamesinde de bu iki kütüphane hakkındaki bilgiler aynıdır²⁵⁹. Yine iki adet kütüphane vardır. Raşid Efendi Kütüphanesi Kayseri merkezde ve 934 adet kitap vardır. Diğeri ise Kara Mustafa Paşa Kütüphanesi'dir. İncesu ilçesindedir ve 17 adet kitabı mevcuttur.

1. KADI MAHMUT KÜTÜPHANESİ:

Kayseri'de halkın yararlanması için kurulan ilk kütüphanedir. 1552 tarihinde Kadı Mahmut tarafından bedesten içine yaptırılmıştır. Kadı Mahmut babası Süleyman Efendi'nin kitaplarını da ilave ederek bu kütüphaneyi kurmuştur. 400 ciltten fazla kitap bulunmaktadır²⁶⁰. Kadı Mahmut Kütüphanesi hakkında başkaca bilgi yoktur. Sadece Kayseri İl Kültür Müdürlüğü'nün yayınlamış olduğu kitap da bilgilere rastladık. Kütüphane ile alakalı salnamelerin hiçbirinde de bahsedilmemektedir.

2.TAVLUSUNLU SADRAZAM HALİL PAŞA KÜTÜPHANESİ

Ahmet Nazif Efendi'nin Mirat'ül Kayseri adlı eserinde de belirtildiği gibi Tavlusunlu Sadrazam Halil Paşa tarafından kendi köyünde 1618'de cami, çeşme, okul ve bir de kütüphane yaptırılmıştır²⁶¹. Bu kütüphane ile ilgili başka bir yerde herhangi bilgi mevcut değildir. Maarif Salnameleri'nde de adı geçmemektedir.

3.SADRAZAM ERKİLETLİ MEHMED PAŞA KÜTÜPHANESİ

Mehmed Paşa 1716 tarihinde sadrazam olunca zelzelede yıkılan Etkilet Musa Ağa Cami'ini yeniden yaptırmış ve caminin bir bölümünde kütüphane olarak ayırmıştır. Uzun yıllar halkın yararlandığı kütüphanenin bazı kitapları Raşid Efendi Kütüphanesi'ne aktarılmıştır²⁶².

²⁵⁸SNMU, H.1317/M.1899–1900, s.964–965.

²⁵⁹SNMU, H.1318/M.1900–1901, s.1070–1071.

²⁶⁰ *Kayseri'de Kitap ve Kütüphane*, Kayseri İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü Yayınları, Kayseri,1992 s.53.

²⁶¹ *Kayseri'de Kitap...* s.53.

²⁶² *Kayseri'de Kitap ...*, s.53–54.

4.HACI HALİL EFENDİ KÜTÜPHANESİ

Molulu-zade Hacı Halil Efendi tarafından 1750 yılında Hunad Hatun medresesi içine yaptırılmıştır. Hacı Halil Efendi kütüphaneye 250 cilt civarında yazma kitap vakfetmiş, kitapların muhtelif yerlerini kendi mührü ile mühürlemiştir. Bu kitaplar daha sonra Raşid Efendi Kütüphanesi'ne devredilmiştir²⁶³.

5.KARA MUSTAFA PAŞA KÜTÜPHANESİ

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından İncesu ilçesinde Medrese içinde 1670 yılında küçük çapta bir kütüphane kurulmuştur²⁶⁴. Diğer kütüphanelerde olduğu gibi bu kütüphane içinde bulunan kitaplarda Raşid Efendi Kütüphanesi'ne aktarılmıştır. Aktarılma işi gerçekleşinceye kadar ilçe halkı tarafından kütüphaneden istifade edilmiştir.

6.RAŞİD EFENDİ KÜTÜPHANESİ

Kayseri'de Camii Kebir'in doğusunda Cafer Ağa oğullarından Cafer Fevzi Efendinin oğlu Reisül Küttap Mehmet Raşid Efendi tarafından yaptırılmıştır²⁶⁵. Kayseri'ye bağlı gezi bucağının Ispıdın köyündendir. I. Abdülhamid ve III. Selim dönemlerinde önemli makamlarda görev almıştır. H.1212/M.1798-1799 tarihinde felç geçirerek vefat etmiştir²⁶⁶. Hicri 1211 tarihinde Reisül Küttap Kayseriyeli Mehmet Raşid Efendi tarafından bina ve inşa edilmiştir. Kütüphanenin içersinde yer alan kitaplar vakfedilmiştir²⁶⁷. 1311–1312 yılları arasında Kayseri'de üç adet kütüphane vardır. Raşid Efendi Kütüphanesi de bu kütüphanelerden birisidir. Belirtilen yıllarda üç kütüphanenin kitap durumu şöyledir. 1249 adet el yazması, 108 matbu olmak üzere toplam 1357 adet eser bulunmaktadır²⁶⁸. Başka bir kaynakta ise bu iki kütüphanede bulunan eser sayısı toplam 1292 olarak geçmektedir²⁶⁹. Bu kütüphanenin yönetimi Kayseri ulemasından ve

²⁶³ *Kayseri'de Kitap ...*, s.54.

²⁶⁴ *Kayseri'de Kitap ...*, s.54.

²⁶⁵ BOAD, *Cevdet Maarif*, 2652, (H.27 Ş 1215/M.13 Ocak 1801)

²⁶⁶ Vehbi ECER, "Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesinde Tarihle ilgili Türkçe Yazmalar", *Erciyes Dergisi*, C.4, 1981, S:37-48, s.17-25.

²⁶⁷ NAZİF, *a.g.e.*, s.16–17.

²⁶⁸ *Maarif Nezareti İdaresinde Bulunan Mekatib, Rüşdiye, İdadiye, Aliye İle Mekatibi-İ Hususiye Ve Ecnebiyenin Ve Dersaadette Tahriri İcra Kılınan ve Taşrada Mevcud Bulunan Kütüphanelerin İstatistikî, Dar'ül Hülafat-ı Aliye*, H.1318/M.1900–1901, s.59.

²⁶⁹ AVS, H.1320/M.1902–1903, s.196.

Müderislerinden Gözübüyükzade İbrahim' e bütün vergilerden muaf olarak verilmişti. Gözübüyükzade öldüğünde kütüphanenin yönetimi ulemadan olan büyük oğlu Mehmet Talib'e o da ölünce küçüğü İbrahim Nesim'e geçmiştir²⁷⁰. C. Evkaf'da bulunan bir belgede de bu vakfın yönetiminin devredilmesinden bahsetmektedir. Kütüphane yönetiminin yanında Sarımsaklı Köyündeki camide öğrencileri eğitme görevi de verilecektir²⁷¹. Ahmet Nazif Efendi'nin Raşid Efendi Kütüphanesi ile ilgili olarak yazdığı mektupta şöyle demektedir;

“Bu kütüphane 1211 tarihî-i hicrisinde Reisül Küttap Kayseriyeli Mehmet Râşid Efendi tarafından müceddeden bina ve inşa ve (...) cildden ibaret kütüb-i mevcûde-i nefise müşarünileyh tarafından vakıf ve ihdâ olunmuştur. Müşarünileyh Kayseri sancağına bağlı Ispıdın karyesinden Koca Ağazâde Câfer Bey'in mahdumudur. 1167 tarihinde karye-i mezkûrede tevellûd edüb, ulûm-ı ibtidâiyeyi burada tahsil etdikten sonra, dersaadete giderek ulûm-ı mütedâvileyi ba'det tahsil hizmet-i devlete giderek bidtedric beylikci kisedarlığını, ahiren beylikci mansıbını ve daha sonra sadâret-i uzma mektubculuğu ihraz etmiş ve ikinci defa beylikci olduktan sonra 1202 târihinde Resü'l Küttab ve muvahharan Çavuş Başı ve sâniyen Resü'l Küttab ve Tersane emini olmuş ve emânet-i mezkûre uhdesinde iken 1212 târihinde Dersaaadet' de vefat eylemiştir; Rahmetullahi aleyh. Kabri Dersaadet' de Sultan Beyazıt Camii Şerifi ittisalindeki kabristanın Balmumcular ile Reşit Paşa'nın türbesi arasında vaki muattal çeşmenin şebekesi arasında görünen kabiridir. Müşarünileyh Râşid Efendi asrında mütedâvil olan ulum ve fününa vâkıf olduğu (gibi) tabiat-ı şiiiriyeye mâlik idi.

Gerdeninde dâne-i hâl ü siyeh giysulara

Murg-ı dil uftadedir gûya esir-i damdır.

Beyti âsâr-ı tab şâirânesindendir. Müşarunileyh iş bu kütüphaneyi amcası Koca Ağanın nezareti tahtında inşa ettirmiş ve masraf-ı inşâiyesinin baş bezirgâniyân tarafından tesviyesini havale ve sipariş eylemiş idi. Tamam-ı inşası 25 bin kuruşla husûl-pezir olduğunu teyit eden ve bânî müşarünileyh mührü ile memhûr olan şu mektup teberrûken iş bu makâle vaaz olundu. Bu darü'l kütübün varidat ve muayyenât-ı vakfiyesini havi musaddak vakıfnamesi ortadan kaldırılmış olduğu elyevm vakıfnameye mahsus mahfazanın kitaplar arasında bulunmasıyla muhakkak olduğu mateessüf anlaşılıyor. Mezkûr vakıfnamenin müseccel sûreti Evkaf-ı Hümâyün Nezâret-i Celîlesi

²⁷⁰ ERKİLETLİOĞLU, *Osmanlılar za...* s.181.

²⁷¹ BOAD, *C.Evkaf*, 21936, (5 Ra 1263/M.Şubat-Mart 1847)

ciheti kalemince 1211 senesi defâtirinde mukayyed olacağına mebnî (bit-taharrî vet tâkib) vakıfnamesinin elde edilerek şunun bunun eyâdi-i kitmanına geçmiş olan vâridat ve musakkafatının zâhire ihracı ile elhaletü'l hâzihî iâne ile idâre edilen şu hazînetü'l kütübün yeniden ihyâsına delâlet eden olur ise (ed-Dâllü âle'l hayri) manzum-ı şerifine musadak olacağı şüphesizdir²⁷².

Ahmet Nazif Efendinin Raşid Efendi Kütüphanesi ile ilgili orijinal mektup bu güne kadar yayınlanmamıştır. Mektup kütüphanenin yapılış tarihini vererek başlamasına rağmen, kütüphanedeki mevcut kitapların sayısı verilmemiştir. Kütüphanenin orijinal bir vakfiyesinin bulunduğunu bunun kitaplar arasından çıktığını ancak bu vakfiyenin daha sonra başkalarının eline geçtiğini üzüntü ile belirtmektedir. Mektubun son kısmında ise “Bir hayra delalet eden kişi o işi yapan gibidir.” hadisi şerifi yer almaktadır.

Bir rivayete göre, kütüphanenin yaptırılmasına şu hadise sebep olmuştur: "Kütüphanenin ilk hafız-ı kütüplerinden Bahçeci-zade Mehmet Efendi, İstanbul'a gittiğinde hemşehrisi reisü'l-küttap Mehmet Raşit Efendi'yi ziyaret eder. Raşit Efendi Kayseri'de bir mescid veya bir cami yaptırmak istediği ve bunun hangi semte daha uygun olacağı hakkında Bahçeci-zade ile fikir alışverişinde bulunur. Hoca Efendi de fikrini şu sözlerle ifade eder:

“... Kayseri'de cami ve mescid çoktur, Allah-u Teala yapanların sevabını bol, tamir edenlerini ve namaz kılanlarını çok eylesin, bu bakımdan bu gün başka bir cami ve mescid yaptıрмаğa ihtiyaç yoktur. Fakat bu şehir ilim ve irfan diyarı, alimler yatağı olduğu halde; bunların çoğu, belki tamamı, çeşitli konularda aradıkları kitapların büyük bir kısmını bulamadıkları gibi, müspet fenlere ait belgeleri araştırıp ihtiyaçlarını giderecek bir kütüphaneleri yoktur. Bu sebeple sizin şanınıza layık ve münasip olarak, yapılacak en doğru iş; ilim sahiplerinin aradıklarını bulabilecekleri bir kütüphane yaptırmanızdır...” demiş ve Yüce Allah'ın katında bu kütüphaneden meydana gelecek sevabın bir cami veya mescit sevabından daha az olmayacağını tefekkür ederek Raşit Efendi'yi iknaya çalışmıştır. Raşit Efendi de, bu fikri kabul ederek işe başlamış, adını daima yaşatacak ve eserini ebedi kılacak olan bu kütüphaneyi yaptırmıştır. Raşit Efendi, amcası Koca Ağa'nın nezaretinde

²⁷² Mustafa PARLAK, “Ahmet Nazif Efendinin Raşid Efendi Kütüphanesi ile ilgili Mektubu”, *Erciyes Dergisi*, C.10, S.10—120, 1987, s.5- 12.

yaptırdığı kütüphane binasını H-1211 / M-1796 yılında tamamlamıştır. Binanın tamamlanmasından sonra, amcasına gönderdiği teşekkür mektubu, tarihi değeri bakımından çerçeveletilerek kütüphanede muhafaza edilmektedir.

Raşit Efendi, kütüphanesine 925 cilt el yazması ve 18 cilt İbrahim Müteferrika basması olmak üzere toplam 943 cilt kıymetli kitap vakfetmiştir²⁷³. Bu kitapların hepsi de ciltli olup özel kılıflar (zarflar) içerisine konulmuştur. Kitapların muhtelif yerleri vâkıfın mührü ile mühürlenmiştir. Mühürde şu ibare yazılıdır:

"Bu kitabı Allah Rızası için, kütüphaneden çıkartılmamak şartıyla Cafer Fevzioğlu Mehmed Raşit vakfetti. Kendisini, anne ve babasını Allah bağışlasın. Sene H.1211"

Raşit Efendi'nin ilk gönderdiği kitaplardan sonra bir ikinci parti olarak kitap da bağışladığı, bunlara, mührünü bastığı, fakat ansızın ölümü sebebiyle bu kitapların İstanbul'da Laleli Kütüphanesi'ne koyulduğu söylenmektedir. Raşit Efendi Kütüphanesi'nin giderlerini karşılamak üzere, İstanbul'da birçok gayrimenkul vakfetmiştir ki, bunlar hakkındaki bilgiler vakıfnamesinde yazılıdır.

Kütüphanenin kütüphaneci kadrosunda Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü mezunu Sultan Çimen görev yaparken diğer görevlilerin tümü lise ve dengi okul mezunudur. Kütüphanede 24 saat kesintisiz nöbet tutulmaktadır. Hizmetli ise Raşit Efendi Yazma Eserler Kütüphanesi'nin temizlik, ilaçlama ve bakımından sorumludur. Bina mimarisi itibariyle, yazın serin kışın sıcak olacak şekilde inşa edilmiştir. Fakat yapılan onarımlarda orijinalliğini yitirmiş, havalandırmalar bozulmuştur. Bu nedenle bina yaz - kış soğuktur. Kütüphane, Kayseri'nin merkezindedir ve çarşıların arasında sıkışıp kalmıştır. Bu durum kütüphanenin kullanımını hem olumlu, hem de olumsuz yönde etkilemektedir. Merkezî olması kütüphaneye ulaşımı kolaylaştırırken, gürültülü bir çevre kütüphane ortamı açısından rahatsız edici bir unsurdur. Bina kütüphane için günümüz şartlarında yetersiz kalmaktadır. Raflar buzlu camlı dolap şeklindedir. Bu dolaplar güvenli olmadığı için çelik dolaplar yapılması düşünülmektedir. Raşit Efendi Kütüphanesi her ne kadar bağımsız bir binaya sahip olsa da 75.Yıl İl Halk Kütüphanesi'nin şube kütüphanesidir. Bütçesi tamamen 75.Yıl İl Halk Kütüphanesi'ne bağlıdır.

²⁷³ Kütüphanenin Vakfıyesi hakkında Bkz. Müjgan CUNBUR, "Kayseri'de Raşit Efendi Kütüphanesi ve Vakfıyesi", *Vakıflar Dergisi*, C.VII, Ankara, 1969, s.185-195.

2002 yılından itibaren ihtisas kütüphanesi olarak hizmet veren kütüphanede 834 adet günümüz Türkçesi ile yazılmış eser 75.Yıl İl Halk Kütüphanesi'ne devredilmiştir. Kütüphanede 2004 adet yazma eser, 6076 adet basma ve matbu eser bulunmaktadır. Bunların yanı sıra 146 adet danışma kaynağı vardır.

Çeşitli konularda el yazması eser bulunmasına karşın din konulu eserler büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadır Bakımlı, korunaklı eserlerin yanı sıra yıpranmış, restorasyona ihtiyacı olan eserler de vardır. Dermenin sınıflaması, demirbaş numarasına göre yapılmıştır. Son gelen eser rafta en sona konulmaktadır. Dermeye erişim, doğrudan kütüphaneciden istekle gerçekleşmekte, yazma eserler kütüphanecinin gözetiminde gerekli talimatlar verilerek incelenebilmektedir. Bu talimatlar arasında, esere nemli elle dokunulmaması, sayfaların yavaş çevrilmesi, kitaba hassas davranılması, açılmayan sayfaların zorlanmaması, gibi yazma eser incelenirken dikkat edilmesi gereken davranışlar sayılabilir.

Raşit Efendi Kütüphanesi bir yazma eser kütüphanesi olduğu için ödünç verme söz konusu olmamaktadır ve kullanıcı üye kaydı yoktur. Kütüphane kullanıcısı genellikle ilahiyat, tarih, edebiyat alanlarında lisans ve lisansüstü öğrenimini sürdüren araştırmacılarıdır. Kütüphane bilgilerinin internet ortamına aktarılması konusundaki çalışmalar halen devam etmekte fakat bu çalışmalar çok yavaş ilerlemektedir. Kütüphane şifreli alarm sistemiyle korunmaktadır.

7. İL HALK KÜTÜPHANESİ

İl Halk Kütüphanesi 1912 yılında Kayseri Belediyesi, Milli Eğitim Müdürlüğü ve halkın desteği ile kurulmuştur. İlk kuruluş yeri ise belediye bahçesi içindeki binadadır ve "Milli Kütüphane" adıyla açılmıştır. 1938 yılında ise halkevi kütüphanesine çevrilmiştir. 11.08.1951 tarih ve 5830 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden sonra 1953 yılında "Halkevi Kütüphanesi" 10.815 kitabı ve malzemeleriyle birlikte o tarihte oluşturulan Vilayet Umumi Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. 1963 yılında ise adı İl Halk Kütüphanesi olarak değiştirilmiştir²⁷⁴. Şu an faaliyetlerine devam eden kütüphane önceleri meydanda postanenin yanında Zeynel Abidin Hazretleri'nin türbesinin bitişiğinde hizmet vermekte iken, daha sonra meydan düzenlenmesinden dolayı Gültepe parkı karşısına şu anki yerine taşınmıştır. Hizmetlerine burada devam etmektedir.

²⁷⁴ *Kayseri'de Kitap...* s. 55.

Kütüphaneler içersinde en fazla ismine rastladığımız kütüphane ise Raşid Efendi Kütüphanesi'dir. Diğer kütüphaneler varlıklarını devam ettirmezken bu kütüphane varlığını devam ettirmiştir. Günümüzde bile iş ve işlevlerini sürdürmektedir. Bunun nedeni de kanaatimizce bağımsız olarak kent merkezinde kurulmuş olması ve Raşid Efendi'nin tarafından bu eserin ayakta kalabilmesi için sağlığında İstanbul'da bulunan mallarının bir kısmını bu kütüphaneye vakfetmesidir. Raşid Efendi kütüphaneye mallarının bir kısmını vakfedince kütüphane bırakılan mallar sayesinde parasal yönden bir sıkıntı yaşamamıştır.

SONUÇ

Eğitime g¼n¼m¼zde olduğu kadar ge¼miřte de hep ¼nem verilmiştir. B¼t¼n devletler insanlarını eğitme yoluna gitmişlerdir. Bu amaçla da toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek eğitim ¼đretim kurumları inşa etmişlerdir. Osmanlı Devleti de halkının bu ihtiyaçını karşılamak amacıyla ilk ¼nce en k¼¼klerin eğitilmesi i¼in sıbyan mekteplerini a¼mıřtır. Arkasından bunları medreseler takip etmiş, derken daha sonraları basamak basamak yeni eğitim kurumları a¼mıřtır. Tabi işlevini devam ettiremeyen kurumlar ortadan kalkmış yerine ihtiyaça daha iyi cevap verebilecek olan kurumlar getirilmiştir. Bu toplum yıllarca Ermenilerle i¼ i¼e yaşamıştır. N¼fus olarak Kayseri’de en fazla paya sahip olanlar M¼sl¼manlar olmuştur. Ancak azınlıklar eğitim işlerine daha fazla ¼nem vermişlerdir. Verdikleri ¼nemi a¼tıkladıkları okullardan ve bu okullarda okuyan mezun olan ve hayata atılan ¼đrenci sayılarından rahatlıkla anlıyoruz.

Ele aldığımız d¼nem Osmanlı Devleti’nin son d¼nemleri olması nedeniyle devletin kurumlarında g¼r¼len gerileme eğitim kurumlarında da g¼r¼lm¼řt¼r. Bu kurumlar başlangıçtaki kalitesini muhafaza edememiştir. Medreselere ¼đrenci se¼imlerinde başlangıçta belirlenen kıstaslar terkedilmiş, yerine keyfiyete g¼re yeni kıstaslar getirilmiştir. Bu da bu eğitim kurumlarının amacından sapmasına neden olmuştur. ¼đrenci sayılarında devletin I.D¼nya Savaşı’na girmesinden ve ¼đrencilerin cepheye g¼nderilmesi gibi nedenlerden dolayı ¼nemli ¼l¼de azalmalar olmuştur.

Kayseri’de H.1318/M.1900-1901 tarihinde elli sekiz ilkokul (sıbyan mektebi) , d¼rt iptidai (ortaokul), bir r¼řdiye bir mektebi idadi (lise), ve otuz dokuz medrese bulunmaktadır. H.1320/M.1902-1903 tarihinde Develi il¼esinde ¼ç adet medrese vardır. 1907 tarihine gelindiğinde ise medrese sayısı d¼rt olmuştur. Aynı tarihte Kayseri’de irili ufaklı 44 medrese bulunmaktadır. 1910 yılında ise 2000 ¼đrencisi ile 30 kadar medrese eğitim ¼đretime devam etmektedir. İsimleri tespit edilenler ilgili b¼l¼mlerde sunulmuştur.

Osmanlı Devleti son d¼nemlerini yaşarken gerek ekonomik, gerek siyasal ve gerekse eğitim alanında ciddi sıkıntılar ¼ekmiřtir. ¼zellikle eğitim alanında meydana gelen boşluğu misyonerler hızla doldurma yoluna gitmişlerdir. 1900’lerin başında ¼lke genelinde sadece Amerikalılar tarafından a¼ılan okul sayısının 266, Fransızlar tarafından a¼ılan okul sayısının 878 olması bu alanda yaptıkları ¼alıřmaları daha kolay

anlamamızı sağlayacaktır. Kayseri’de de bu amaçla özellikle Talas’ da okullar açmışlardır. Amerikalılar bu okulları açarken okulun açıldığı bölgede özellikle Ermeni nüfuzun varlığı ve sayısını dikkate almıştır. Müesseseleri açılırken genelde azınlıkların yaşadıkları bölgeleri tercih etmişlerdir. Bunların açılışlarında da misyonerlerin ve misyoner teşkilatlarının yardımlarını görmüşlerdir.

Kayseri’de yaşayan Gayri Müslimler tarafından on beş idadi kurulmuş, bu mekteplerde H.1316/M.1898-1899 tarihinde toplam 2806 öğrenci eğitim-öğretim görmüştür. Amerikalılar tarafından da Talas’ta bir erkek ve bir kız okulu açılmış. Ayrıca Fransızlar tarafından da Kayseri’de yedi okul açılmıştır.

Özellikle azınlıkları tercih etmişlerdir. Bunun nedenleri ise, bunlar sayesinde rahatlıkla ticaret yapabilmektir. Ermenileri himayeleri altına alarak siyasal alanda bunların hak ve özgürlüklerini savunarak Osmanlı Devleti’nin iç işlerini doğrudan müdahale etmeyi hedeflemişlerdir. Başlangıçta masumane görünen bu okulların daha sonra ülke genelinde çıkan azınlık ayaklanmalarıyla hiç de masum olmadıkları anlaşılmıştır.

Ülke Kurtuluş Savaşı’nı kazanmış ve bu gidişe son verilmek amacıyla eğitimi tekrar ele alarak 3 Mart 1924’te Tevhid-i Tedrisat yasasını çıkartmış ve bütün okulları tek elde toplamıştır. Özelliğini kaybeden medreselerin eğitim hayatı sona ermiştir.

EKLER**1. RESİMLER**

Resim 1. Gıyasiye Medresesi

Resim 2. Hunat Hatun Medresesi

Resim 3. Sahabiye Medresesi

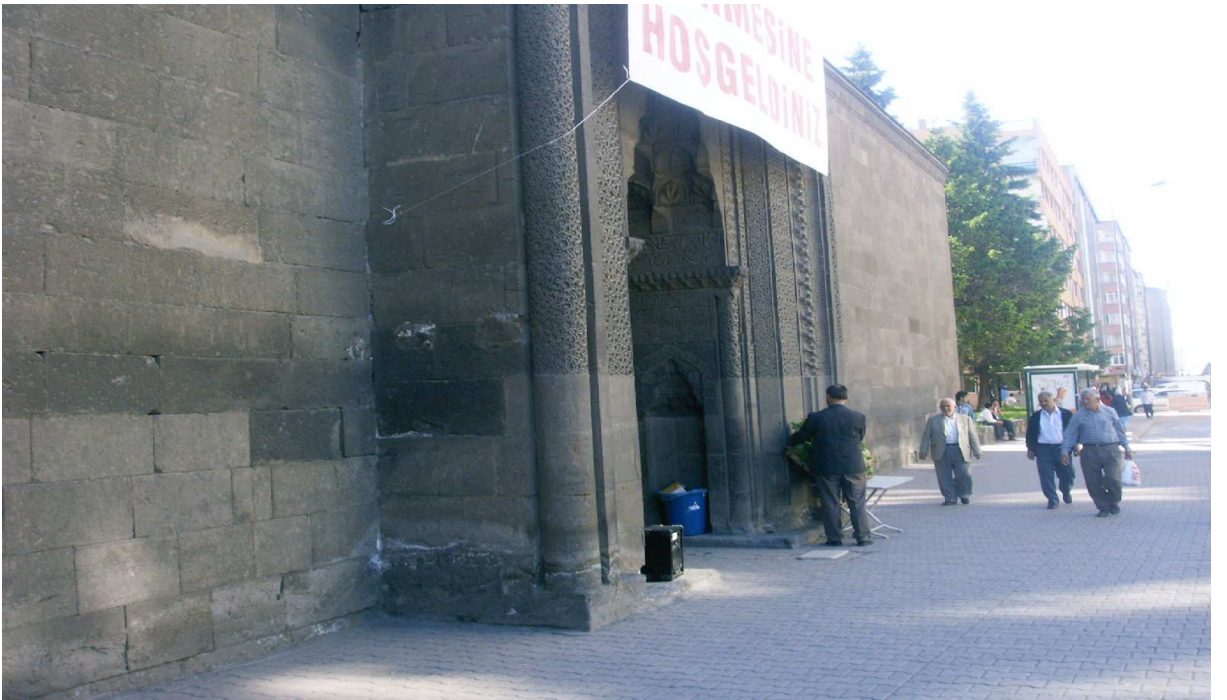

Resim 4. Gevher Nesibe Darü's Şifası ve Medresesi

Resim.5 Seraceddin Medresesi

Resim 6. Hacı Kılıç Medresesi

Resim 7. Kayseri Lisesi

Resim 8. Talas Amerikan Koleji

Resim 9. Talas Amerikan Kız Koleji

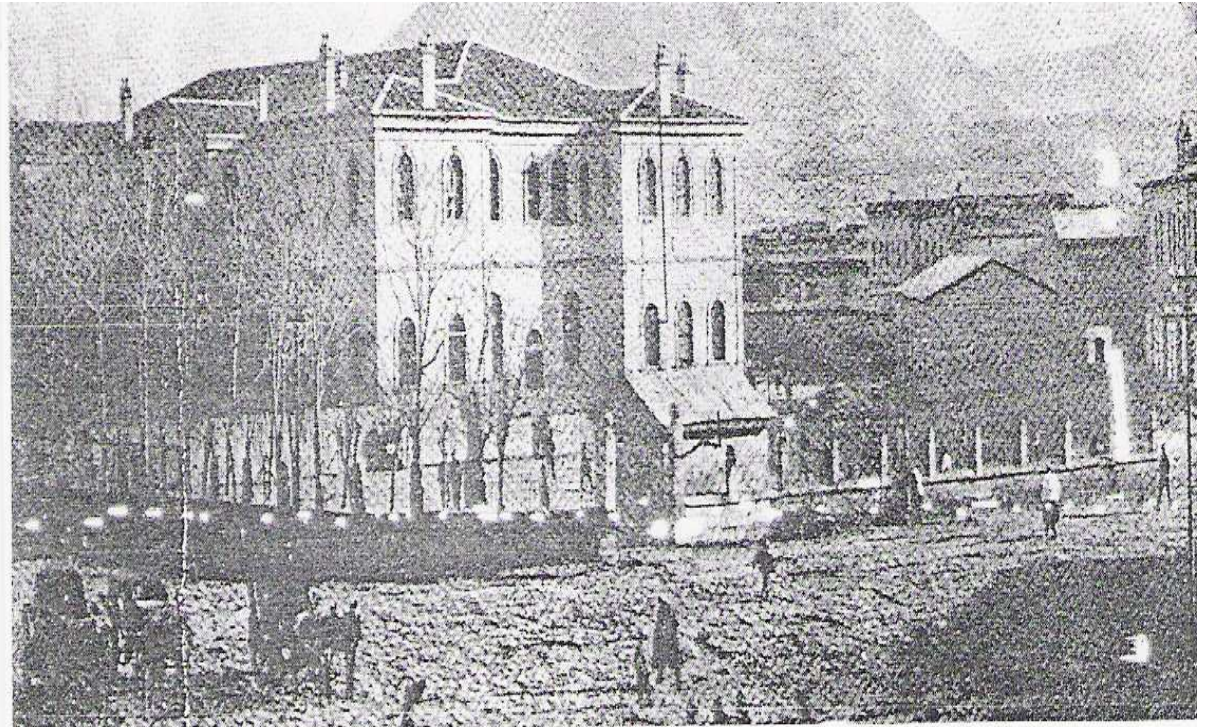

Resim 10. Kayseri Lisesinde 1930'lu Yıllarda Görev Yapan Öğretmenler

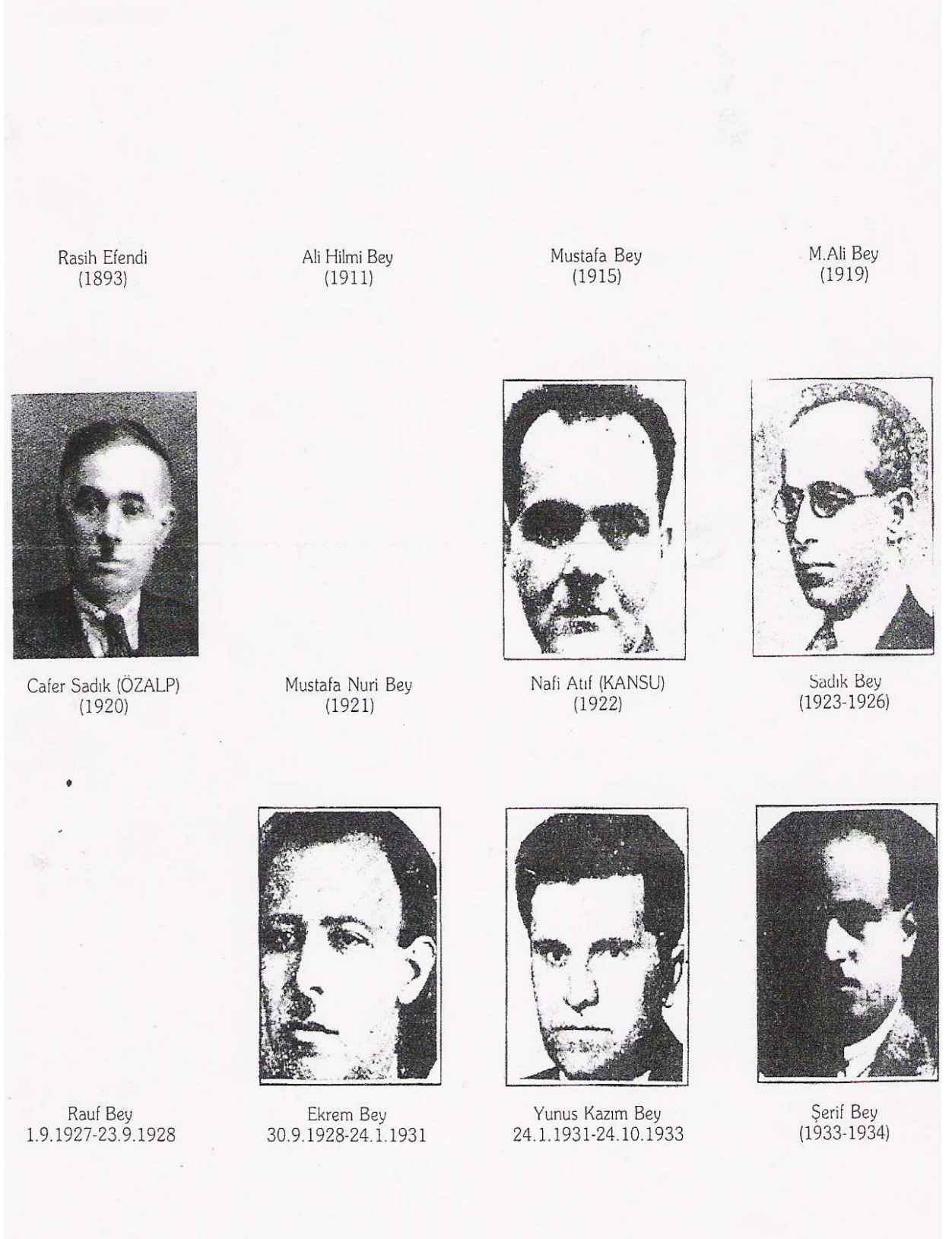

Resim 11. Kayseri Lisesinin İlk Yıllarındaki Öğrenciler

Resim 12. Kayseri Lisesinin 1920 Yılındaki Görüntüsü

Resim 13. Geçmişten Günümüze Kayseri Lisesinde Görev Yapan Okul Müdürleri

İmamettin Bey
(11.10.1934)

Haydar N. DİKÇEĞLU
(30.9.1937-20.9.1938)

Ömer Sitki ERDİ
(26.9.1938-19.9.1942)

Mehmet ARISAN
(19.9.1942-11.9.1944)

Reşat OĞUZ
(19.10.1944-25.9.1947)

Ali Rifat ERGEÇE
(30.10.1947-17.10.1950)

Reşat ÖZBAYOĞLU
(27.10.1951-13.10.1954)

Şakir SOYSAL
(12.10.1954-3.10.1956)

Ali TEKOL
(1.10.1956-16.12.1958)

M.Tevfik TARHAN
(16.10.1958-8.7.1961)

Mehmet ATEŞOĞLU
(17.9.1961-11.3.1964)

Mahmut TAŞKIN
(29.9.1964-19.2.1980)

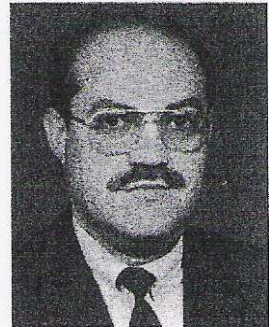
Mehmet YONTAR
(19.2.1980-1.10.1980)

Tuncer ERTEN
(1.10.1980-15.8.1985)

Mehmet BEDİZ
(15.8.1985-1.8.1992)

Gençosman MART
(7.8.1992-)

Resim 14. Kayseri Lisesinde Geçmişten Günümüze Görev Yapan Okul Müdürleri

Mahmut Nedim Bey

(Aytaç)

Malatya - 1300

Riyaziye

18.12.1332

08.04.1946

Fazlı Bey

Bozok - 1307

U. Tabiye

01.09.1331

25.09.1926

Mustafa Bey

Kayseri - 1310

Hüsn-ü Hat

01.12.1329

Faruk Nafiz Bey

(Çamlıbel)

İstanbul - 1893

Edebiyat

1922-1924

Miyaszade

Nuh Naci Bey

Kayseri - 1876

Arabî

1915-1935

Rasih Bey

Niş - 1287

Tarih

15.09.1338

21.09.1926

Abdullah Bey

Kastamonu - 1303

Fizik

25.12.1336

18.05.1935

H. İbrahim Güver

Kayseri - 1299

Kimya

15.03.1326

25.12.1931

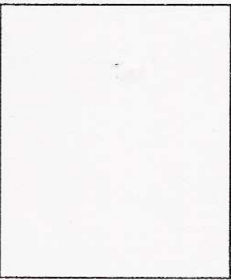
Yahya Saim Bey

İstanbul - 1310

Felsefe ve Ed.

01.09.1340

30.10.1929

Necmettin Bey

Kayseri - 1303

Hukuk-Felsefe-ikt.

04.10.1338

01.07.1926

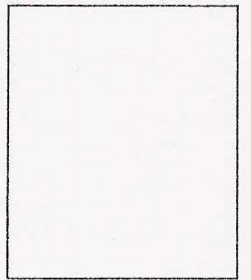
Mehmet Murat Bey

Fatsa - 1302

Coğrafya

16.11.1338

13.09.1927

Hacı Bekir Bey

Kayseri - 1276

Din Dersleri

05.12.1324

01.03.1926

Resim 15. Kayseri Lisesinde Görev Yapan Öğretmenlerden Bazıları

 <p>Kazım Bey Bursa - 1320 Felsefe 26.12.1928 01.09.1930</p>	 <p>Vehbi Bey Yozgat - 1307 Türkçe 10.12.1928 03.12.1929</p>	 <p>M. Faik Bey Beypazarı - 1323 Musiki 26.09.1929 19.09.1933</p>	 <p>Ekrem Bey İstanbul - 1308 Coğrafya 30.09.1928 24.01.1931</p>
 <p>Eşref Bey Filibe - 1306 Tabiye 06.02.1930 02.10.1934</p>	 <p>Salih Bey Trablusgarp - 1903 Tabiye 12.09.1930 15.05.1932</p>	 <p>Kemalettin Bey (Karamete) Kayseri - 1324 Fransızca 01.10.1929 03.07.1952</p>	 <p>Fazıl Bey Urfa - 1319 Edebiyat 01.04.1930 01.07.1932</p>
 <p>Nikson Amerika - 1890 İngilizce 1928-1933</p>	 <p>Settar Bey Silistre - 1293 Tarih-Coğrafya 01.09.1334 01.09.1934</p>	 <p>Seyfettin Bey Kayseri - 1323 Tarih 15.05.1931 01.09.1934</p>	 <p>Hulusi Bey İstanbul - 1306 Tarih 03.02.1931 05.04.1932</p>

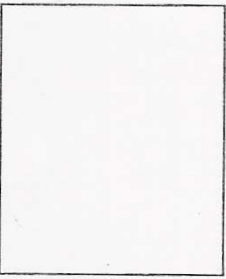

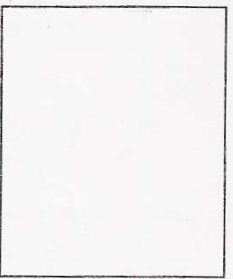

Resim 16. Kayseri Lisesinde Görev Yapan Öğretmenlerden Bazıları

 <p>Nimet Nuri Bey Kayseri - 1318 Tarih 19.11.1926 02.09.1930</p>	 <p>H.Mehmet Şükrü Bey Dersadet - 1305 Arapça 22.09.1339 01.09.1927</p>	 <p>Ahmet Remzi Bey (Akyürek) Kayseri - 1287 Arapça ve Farsça 07.10.1313 13.03.1928</p>	 <p>Cemil Bey Sivas - 1298 Fransızca 22.09.1334 06.09.1929</p>
 <p>Hami Bey İstanbul - 1300 Resim 01.09.1349 28.12.1927</p>	 <p>Mustafa Nuri Bey Gesi - 1309 İlk Kısım 18.09.1336 01.09.1926</p>	 <p>İzzet Bey Manastır - 1318 Bedeni Terbiye 26.09.1338 28.08.1931</p>	 <p>Bekir Sıtkı Bey Kayseri - 1315 İlk Kısım 06.12.1325 01.09.1926</p>
 <p>Ali Ali Bey Sivas - 1296 Türkçe 27.09.1334 23.09.1928</p>	 <p>Mehmet Zeki Bey Erzurum - 1312 Tarih 15.02.1331 01.09.1926</p>	 <p>Ahmet Cevdet Bey Kayseri - 1310 Almanca 23.11.1328 07.10.1946</p>	 <p>Ahmet Şükrü Bey Sungurlu-1314 Tabiat Bilgisi 01.09.1926 11.04.1927</p>

Resim 17. Kayseri Lisesinde Görev Yapan Öğretmenlerden Bazıları

 <p>Behçet Bey Kayseri-1303 Tabiat Bilgisi 21.03.1340 01.06.1932</p>	 <p>Şahin Bey Batum - 1291 Din Dersi 08.079.1926 01.09.1929</p>	 <p>Şadan Bey İstanbul-1312 Müzik 01.09.1926 06.09.1929</p>	 <p>Halis Zeki Bey Kayseri - 1299 Türkçe 01.06.1927 27.09.1927</p>
 <p>Rauf Bey Girit - 1312 Coğrafya 01.09.1927 27.09.1928</p>	 <p>Ali Haydar Bey Girit - 1296 Riyaziye 07.09.1928 01.09.1929</p>	 <p>Saibe Nazif Hanım İstanbul - 1321 Resim 12.02.1928 01.09.1930</p>	 <p>Hüsnü Uluğ Bey Erzurum - 1308 Riyaziye 28.09.1926 02.12.1928</p>
 <p>İbrahim Ertuğrul Bey Kırcaali - 1320 Türkçe 27.09.1928 30.01.1933</p>	 <p>Yunus Kazım Bey Musul - 1319 Felsefe 17.09.1928 21.04.1931</p>	 <p>Mustafa Niyazi Bey Minlik - 1319 Tabiye 01.12.1927 15.07.1929</p>	 <p>Yusuf Kemal Bey Priştine - 1313 Türkçe 12.04.1928 08.10.1931</p>

Resim 18. Kayseri Lisesinde görev yapan öğretmenlerden bazıları

Settar Tür
Silistre - 1293
Tarih-Coğrafya
02.09.1930
22.04.1939

Seyfettin Bey
Kayseri - 1329
Tarih
05.05.1931
17.11.1935

Halil Usta Dikmen
İstanbul - 322
Resim
31.01.1931
20.10.1933

İbrahim Tekin
Osmaniye - 1326
Riyaziye
23.03.1932
07.09.1936

Ömer Lütfi Baykoca
Ustrumca - 1906
Almanca
01.09.1932
26.09.1939

Şeref
Erzurum - 328
İngilizce
28.10.1933
11.10.1942

Hikmet Bora
İstanbul - 1324
Musiki
28.09.1933
20.10.1948

Sadi Önder
İstanbul - 1319
Tabiye
01.09.1932
20.09.1942

Muharrem Naci İnan
İstanbul - 1318
Felsefe
28.12.1939
22.06.1951

İmamettin Bey
Kazan - 315
Tabiye
11.10.1934
10.09.1937

Mehmet Naim Arda
Edirne - 1315
Türkçe
01.09.1933
06.02.1938

İ.Hakkı Yüzbaşıoğlu
Malatya - 1328
Tarih-Coğrafya
29.08.1934
23.09.1938

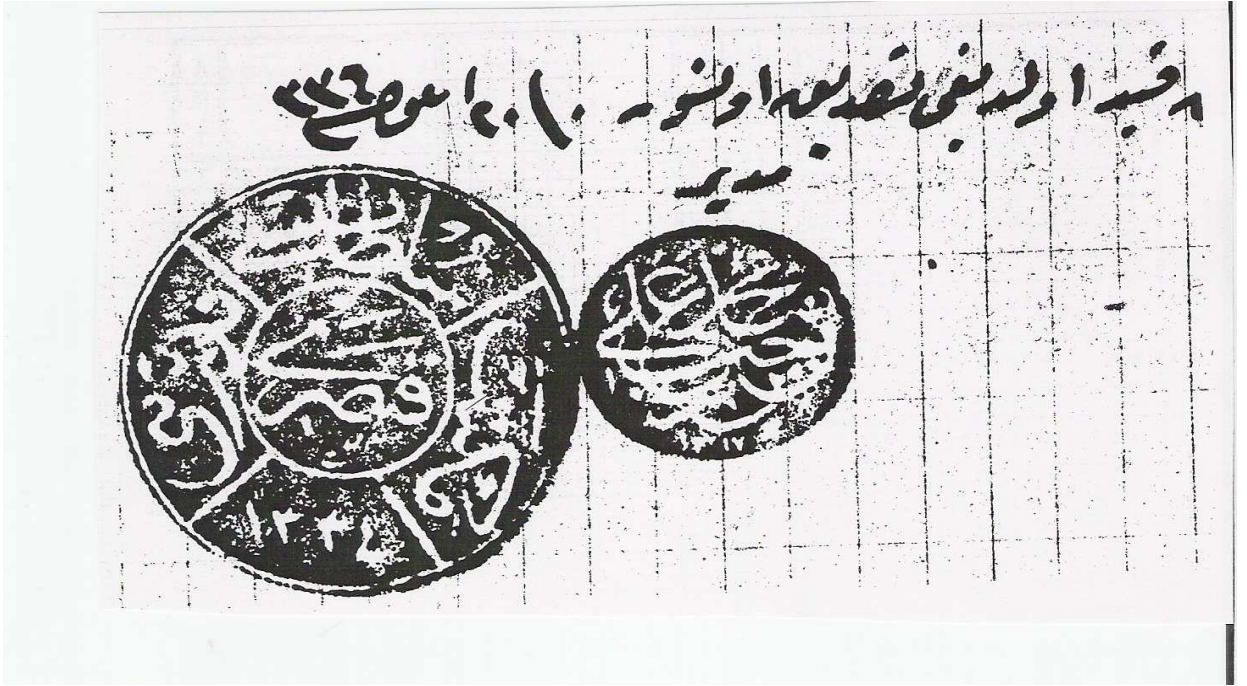
Resim 19. Kayseri Lisesinde görev yapan öğretmenlerden bazıları

Resim 20. Talas Amerikan Koleji Öğrencileri

Belge 2. 20 Eylül 1336 Tarihli Kayseri Mektebi Sultanisinin Müdürü Ali Beyin Mührü

تذکره دربار قیامیه مستعاریه نایب رئیس کتبه ۱۳۸۱ شمس شریفی و شریفی برادران

ردیف	شرح	مقدار	نوع				مجموعه	مجموعه
			نوع اول	نوع دوم	نوع سوم	نوع چهارم		
۱	برکتی شریفی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲	عبدالله شریفی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۵	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۶	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۷	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۸	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۹	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۰	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۱	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۲	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۳	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۴	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۵	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۶	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۷	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۸	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۹	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۰	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۱	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۲	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۳	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۴	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۵	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۶	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۷	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۸	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۹	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۰	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۱	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۲	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۳	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۴	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۵	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۶	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۷	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۸	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۹	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۰	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۱	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۲	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۳	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۴	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۵	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۶	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۷	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۸	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۹	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۵۰	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۵۱	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۵۲	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۵۳	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۵۴	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۵۵	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۵۶	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۵۷	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۵۸	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۵۹	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۶۰	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۶۱	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۶۲	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۶۳	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۶۴	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۶۵	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۶۶	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۶۷	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۶۸	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۶۹	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۷۰	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۷۱	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۷۲	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۷۳	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۷۴	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۷۵	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۷۶	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۷۷	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۷۸	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۷۹	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۸۰	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۸۱	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۸۲	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۸۳	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۸۴	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۸۵	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۸۶	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۸۷	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۸۸	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۸۹	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۹۰	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۹۱	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۹۲	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۹۳	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۹۴	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۹۵	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۹۶	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۹۷	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۹۸	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۹۹	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۰۰	" " " "	۱	۱	۱	۱	۱	۱	

Belge 3. Kayseri Lisesi Öğretmenlerine Ait Maaş Bordrosu

1328		اسمائی دروس										شماره کتب سبیل	تاریخ
ملاحظات	تاریخ	اسماء	تاریخ	اسماء	تاریخ	اسماء	تاریخ	اسماء	تاریخ	اسماء	تاریخ	اسماء	تاریخ
	۲۶	۸	۴۶	۲۶	۸	۴۶	۲۶	۸	۴۶	۲۶	۸	۴۶	۲۶
	۲۷	۸	۴۷	۲۷	۸	۴۷	۲۷	۸	۴۷	۲۷	۸	۴۷	۲۷
	۲۸	۸	۴۸	۲۸	۸	۴۸	۲۸	۸	۴۸	۲۸	۸	۴۸	۲۸
	۲۹	۸	۴۹	۲۹	۸	۴۹	۲۹	۸	۴۹	۲۹	۸	۴۹	۲۹
	۳۰	۸	۵۰	۳۰	۸	۵۰	۳۰	۸	۵۰	۳۰	۸	۵۰	۳۰
	۳۱	۸	۵۱	۳۱	۸	۵۱	۳۱	۸	۵۱	۳۱	۸	۵۱	۳۱
	۳۲	۸	۵۲	۳۲	۸	۵۲	۳۲	۸	۵۲	۳۲	۸	۵۲	۳۲
	۳۳	۸	۵۳	۳۳	۸	۵۳	۳۳	۸	۵۳	۳۳	۸	۵۳	۳۳
	۳۴	۸	۵۴	۳۴	۸	۵۴	۳۴	۸	۵۴	۳۴	۸	۵۴	۳۴
	۳۵	۸	۵۵	۳۵	۸	۵۵	۳۵	۸	۵۵	۳۵	۸	۵۵	۳۵
	۳۶	۸	۵۶	۳۶	۸	۵۶	۳۶	۸	۵۶	۳۶	۸	۵۶	۳۶
	۳۷	۸	۵۷	۳۷	۸	۵۷	۳۷	۸	۵۷	۳۷	۸	۵۷	۳۷
	۳۸	۸	۵۸	۳۸	۸	۵۸	۳۸	۸	۵۸	۳۸	۸	۵۸	۳۸
	۳۹	۸	۵۹	۳۹	۸	۵۹	۳۹	۸	۵۹	۳۹	۸	۵۹	۳۹
	۴۰	۸	۶۰	۴۰	۸	۶۰	۴۰	۸	۶۰	۴۰	۸	۶۰	۴۰
	۴۱	۸	۶۱	۴۱	۸	۶۱	۴۱	۸	۶۱	۴۱	۸	۶۱	۴۱
	۴۲	۸	۶۲	۴۲	۸	۶۲	۴۲	۸	۶۲	۴۲	۸	۶۲	۴۲
	۴۳	۸	۶۳	۴۳	۸	۶۳	۴۳	۸	۶۳	۴۳	۸	۶۳	۴۳
	۴۴	۸	۶۴	۴۴	۸	۶۴	۴۴	۸	۶۴	۴۴	۸	۶۴	۴۴
	۴۵	۸	۶۵	۴۵	۸	۶۵	۴۵	۸	۶۵	۴۵	۸	۶۵	۴۵
	۴۶	۸	۶۶	۴۶	۸	۶۶	۴۶	۸	۶۶	۴۶	۸	۶۶	۴۶
	۴۷	۸	۶۷	۴۷	۸	۶۷	۴۷	۸	۶۷	۴۷	۸	۶۷	۴۷
	۴۸	۸	۶۸	۴۸	۸	۶۸	۴۸	۸	۶۸	۴۸	۸	۶۸	۴۸
	۴۹	۸	۶۹	۴۹	۸	۶۹	۴۹	۸	۶۹	۴۹	۸	۶۹	۴۹
	۵۰	۸	۷۰	۵۰	۸	۷۰	۵۰	۸	۷۰	۵۰	۸	۷۰	۵۰
	۵۱	۸	۷۱	۵۱	۸	۷۱	۵۱	۸	۷۱	۵۱	۸	۷۱	۵۱
	۵۲	۸	۷۲	۵۲	۸	۷۲	۵۲	۸	۷۲	۵۲	۸	۷۲	۵۲
	۵۳	۸	۷۳	۵۳	۸	۷۳	۵۳	۸	۷۳	۵۳	۸	۷۳	۵۳
	۵۴	۸	۷۴	۵۴	۸	۷۴	۵۴	۸	۷۴	۵۴	۸	۷۴	۵۴
	۵۵	۸	۷۵	۵۵	۸	۷۵	۵۵	۸	۷۵	۵۵	۸	۷۵	۵۵
	۵۶	۸	۷۶	۵۶	۸	۷۶	۵۶	۸	۷۶	۵۶	۸	۷۶	۵۶
	۵۷	۸	۷۷	۵۷	۸	۷۷	۵۷	۸	۷۷	۵۷	۸	۷۷	۵۷
	۵۸	۸	۷۸	۵۸	۸	۷۸	۵۸	۸	۷۸	۵۸	۸	۷۸	۵۸
	۵۹	۸	۷۹	۵۹	۸	۷۹	۵۹	۸	۷۹	۵۹	۸	۷۹	۵۹
	۶۰	۸	۸۰	۶۰	۸	۸۰	۶۰	۸	۸۰	۶۰	۸	۸۰	۶۰

Belge 4. 1328-1329 (1912-1913) Yıllarına Ait Sınıf Geçme Defterinden Bir Sayfa

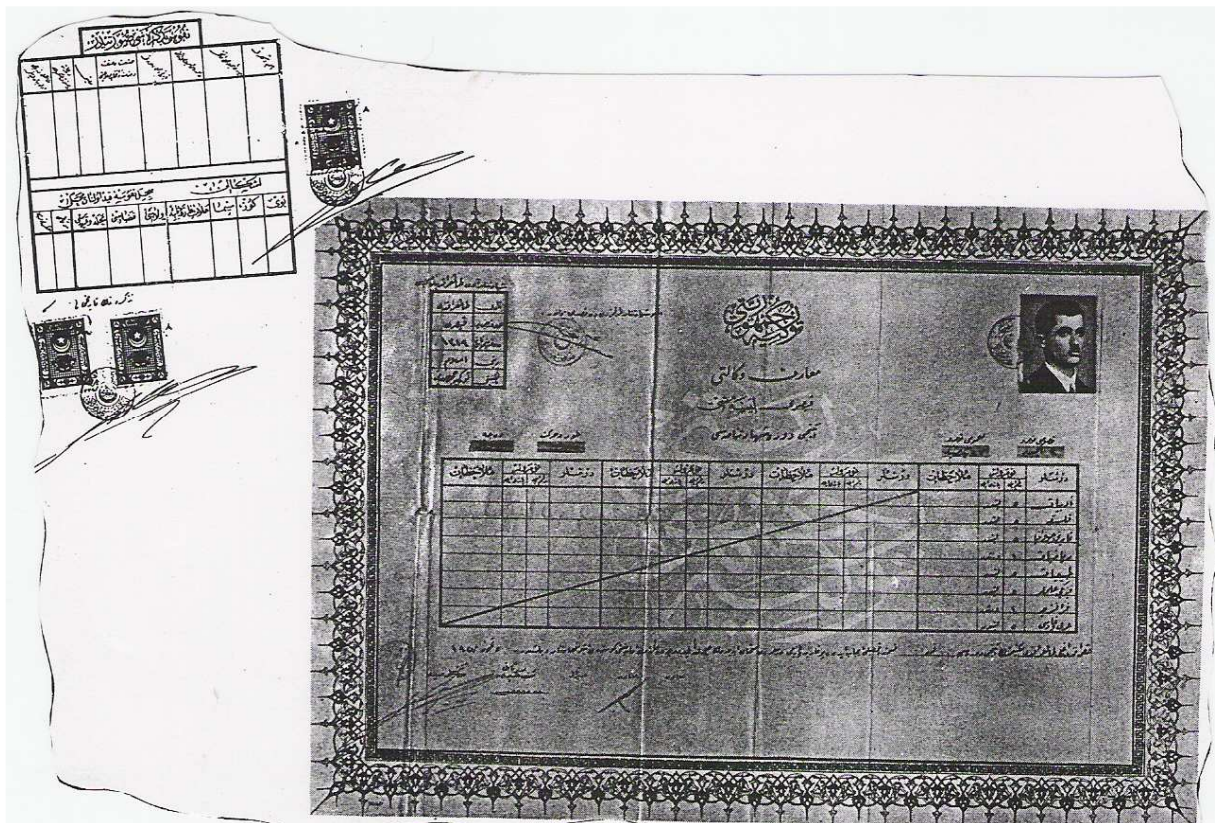
قسم نامل

قبیری سلطان مکتبی ائمہ مجددی

سنہ ۱۳۲۵ھ - ۱۳۲۶ھ

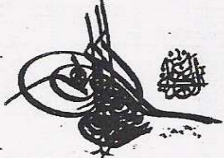
شماره	نام و نسب	تاریخ درسی	مذاہب درسی	مذہب علم و تدریس	تدریس درسی	کیا درسی	مید درسی	اھول و تفریح درسی	تفسیر درسی	شرح درسی
۱۰۴	طہر زارو شہناز خانقاہی مدرسہ	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵
۱۰۵	میرزا محمد اویسی مدرسہ	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵
۱۰۶	حاجی شامہ مدرسہ	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵
۱۰۷	میرزا محمد عبدالصمد مدرسہ	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵	۹ ۱۱ ۱۳۲۵

Belge 5. Sınav Sonuçlarını Gösterir Cetvel

Belge 6. Öğrenci Diploması (Tahir Fevzioglu'na ait)

ذولت علیتین عثمانیه

وحدانیه

تصنیف میکنیم و کتبها را میخوانیم

اسم و کنیه برای ثبت زکوة در وقت این محرمه یا بعد از آن	محل ولادت تصنیف	تاریخ تولد ۱۲۰۷	سن ۱۶	تاریخ تصنیف	نام پدر دولت علیتین عثمانیه
قرآن کرم و فقه شریف	عاشق آباد	عاشق آباد	معلومات ذراعیه و صحیفه	عاشق آباد	عاشق آباد
علا خلاق	عاشق آباد	عاشق آباد	علاشیا	عاشق آباد	عاشق آباد
عربی: صرف، نحو	عاشق آباد	عاشق آباد	حساب عمل و نظری	عاشق آباد	عاشق آباد
تئیکه: صرف، نحو	عاشق آباد	عاشق آباد	جبر: درجه اولی معادلانی	عاشق آباد	عاشق آباد
فارسی	عاشق آباد	عاشق آباد	هندسه: خطیه و سطیحه	عاشق آباد	عاشق آباد
فرانسجه: قرأت، صرف	عاشق آباد	عاشق آباد	اصول دفترت	عاشق آباد	عاشق آباد
کتابت	عاشق آباد	عاشق آباد	حسن خط	عاشق آباد	عاشق آباد
تاریخ اسلام	عاشق آباد	عاشق آباد	رسم	عاشق آباد	عاشق آباد
جغرافیای عثمانی و عمومی	عاشق آباد	عاشق آباد	السنة اربعه دت	عاشق آباد	عاشق آباد

حسن حال و حرکت

باید در کنیه هم رعایت داشت. تصنیف میکنیم و کتبها را میخوانیم. در وقت این محرمه یا بعد از آن.

معمولاً در وقت این محرمه تصنیف میکنند و کتبها را میخوانیم. در وقت این محرمه یا بعد از آن.

معمولاً در وقت این محرمه تصنیف میکنند و کتبها را میخوانیم. در وقت این محرمه یا بعد از آن.

۱۲۰۷

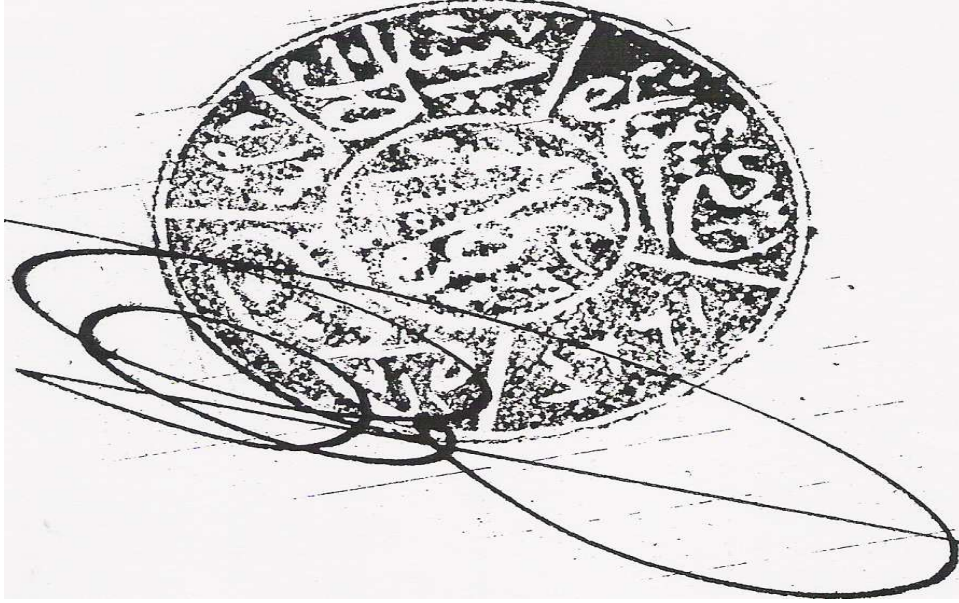

Belge 7. Öğrenci Diploması (Ragıp Efendiye ait)

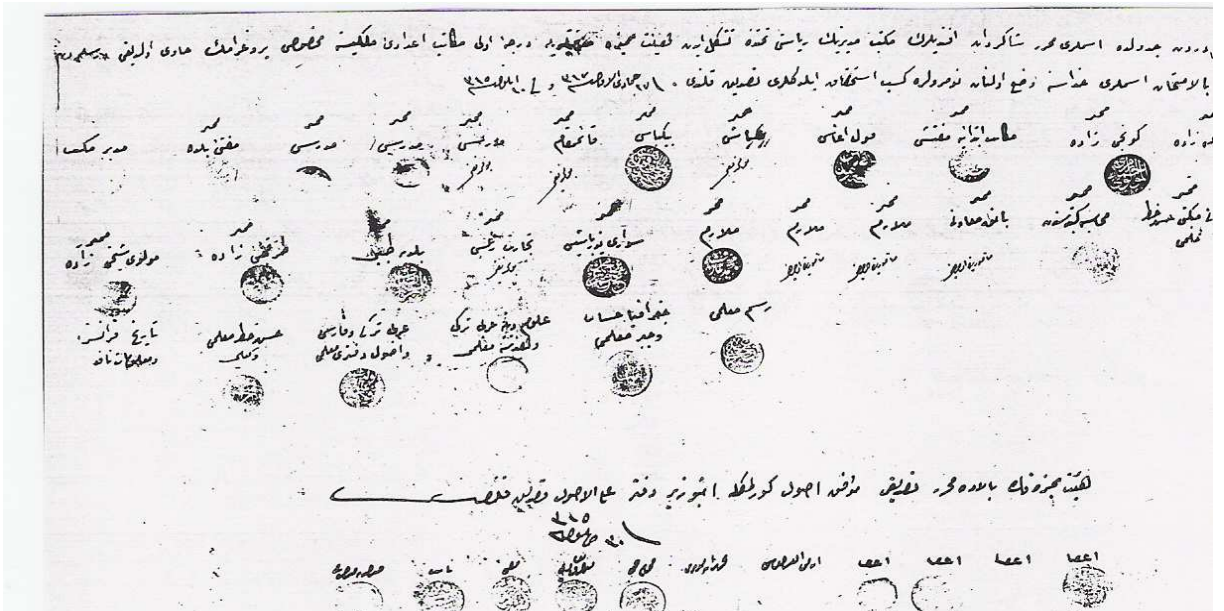
Belge 9. Kayseri Lisesine ait mühür

Belge 10. Kayseri Lisesinin Sınıf Tahtaları ve Soba İhtiyaçları İçin Maarif Nezaretine Yazılan Yazı

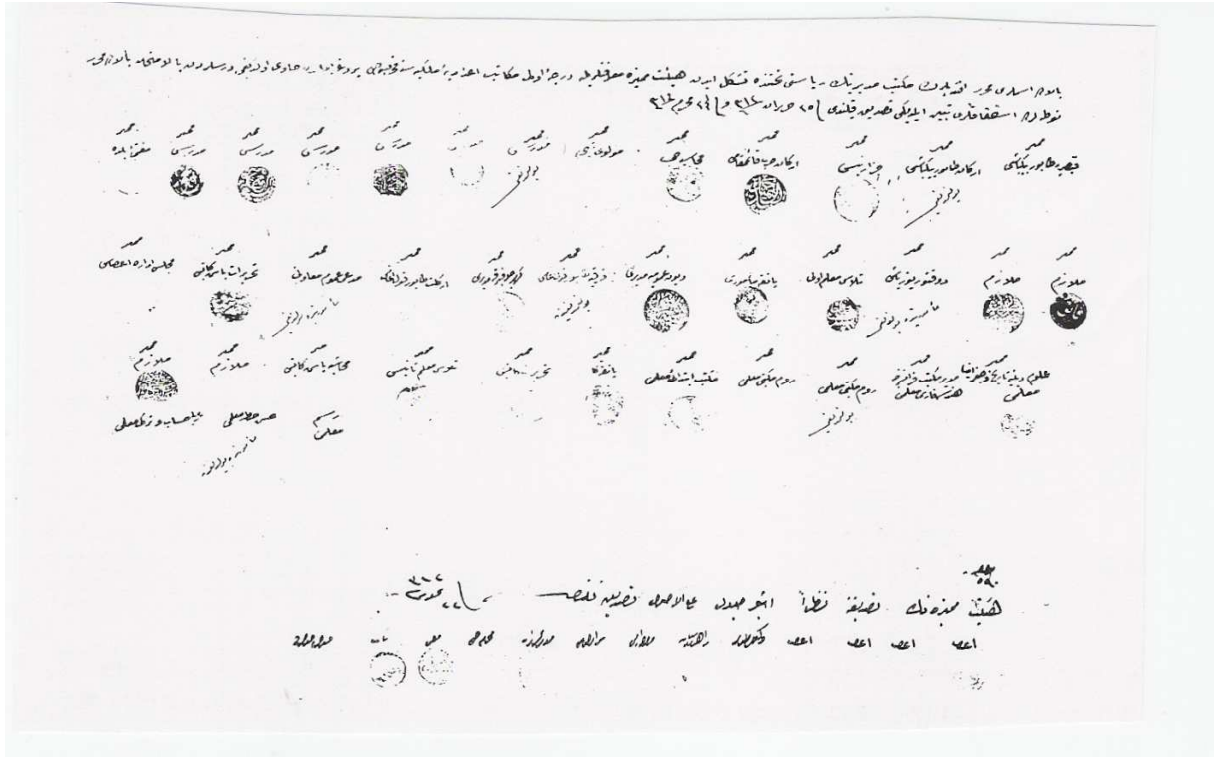

Belge 11. Kayseri Lisesinin Tamiri İçin 7165,5 Kuruş Ödenmesi İçin Düzenlenen Belge

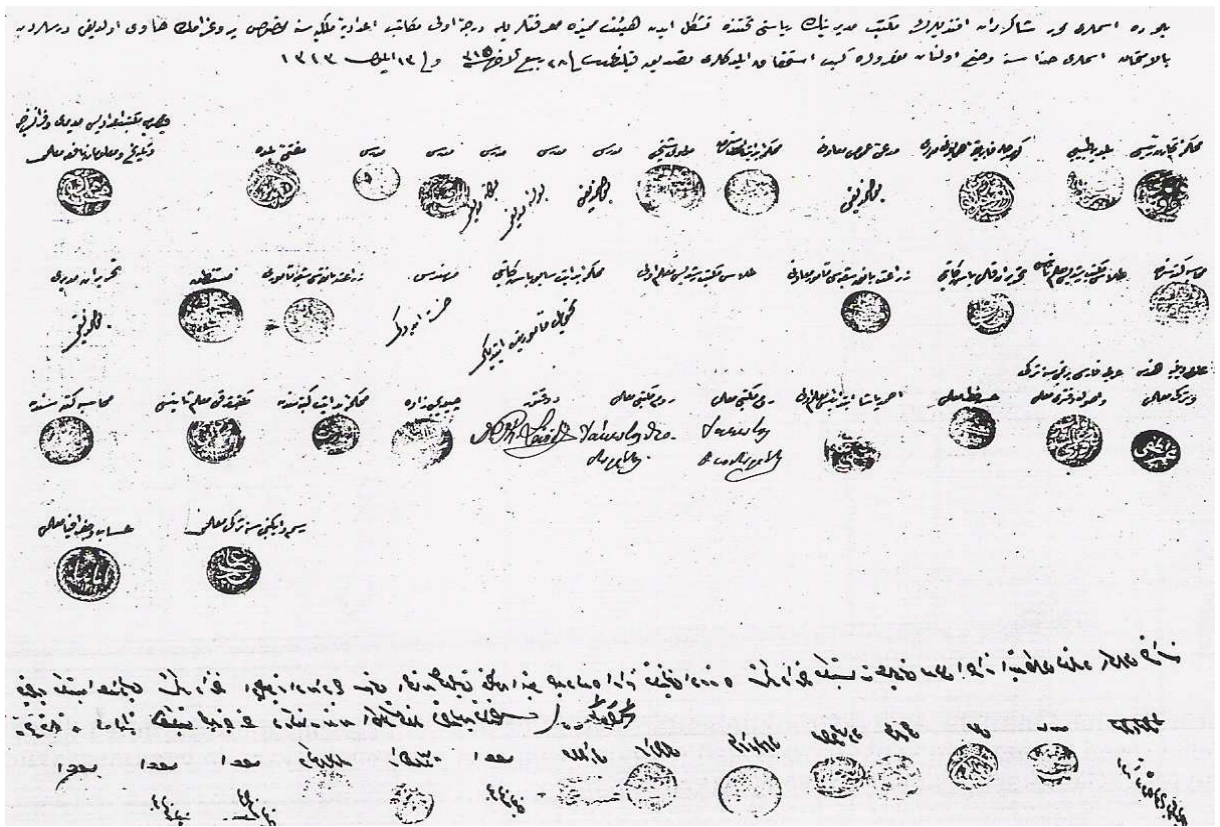

Belge 12. Kayseri Lisesi, Sınıf Geçme Defterinden Bir Sayfa (1898-1899 Eğitim Öğretim Yılı)

Belge 13. Kayseri Lisesine Ait Sınıf Geçme DeFTERinden Bir Sayfa (1895–1896 Eğitim Öğretim Yılına Ait), 23.7.1896 Tarihinde Komisyon Tarafından Da Onaylanmıştır.

Belge 14. Kayseri Lisesine Ait Sınıf Geçme DeFTERi (1896–1897 Eğitim Öğretim Yılı)

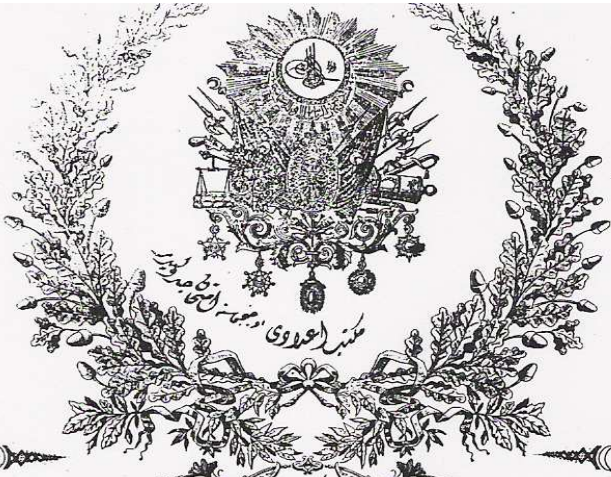
کتابخانه

فهرست

ردیف	کتاب	موضوع	ملاحظات
۷۱	مجموعه از کتب	تفسیر	۲۲
۷۲	عراقنامه	تفسیر	۲۰
۷۳	مجموعه کتب	تفسیر	۲۶
۷۴	مجموعه کتب	تفسیر	۲۵
۷۵	مجموعه کتب	تفسیر	۲۱
۷۶	مجموعه کتب	تفسیر	۲۶
۷۷	مجموعه کتب	تفسیر	۲۵
۷۸	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۷۹	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۸۰	مجموعه کتب	تفسیر	۲۱
۸۱	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۸۲	مجموعه کتب	تفسیر	۲۰
۸۳	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۸۴	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۸۵	مجموعه کتب	تفسیر	۲۱
۸۶	مجموعه کتب	تفسیر	۲۰
۸۷	مجموعه کتب	تفسیر	۲۱
۸۸	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۸۹	مجموعه کتب	تفسیر	۲۰
۹۰	مجموعه کتب	تفسیر	۲۵
۹۱	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۹۲	مجموعه کتب	تفسیر	۲۵
۹۳	مجموعه کتب	تفسیر	۲۶
۹۴	مجموعه کتب	تفسیر	۲۶
۹۵	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۹۶	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۹۷	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۹۸	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۹۹	مجموعه کتب	تفسیر	۲۵
۱۰۰	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۱۰۱	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۱۰۲	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۱۰۳	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۱۰۴	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۱۰۵	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۱۰۶	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۱۰۷	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۱۰۸	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۱۰۹	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴
۱۱۰	مجموعه کتب	تفسیر	۲۴

Belge 15. Kayseri Lisesine Ait Öğrenci Kayıt Defterinden Bir Sayfa

 مکتبہ اعلیٰ اور مدرسہ عالیہ کسریہ

۱۲۸۱ قمری / ۱۸۹۵ شمسی

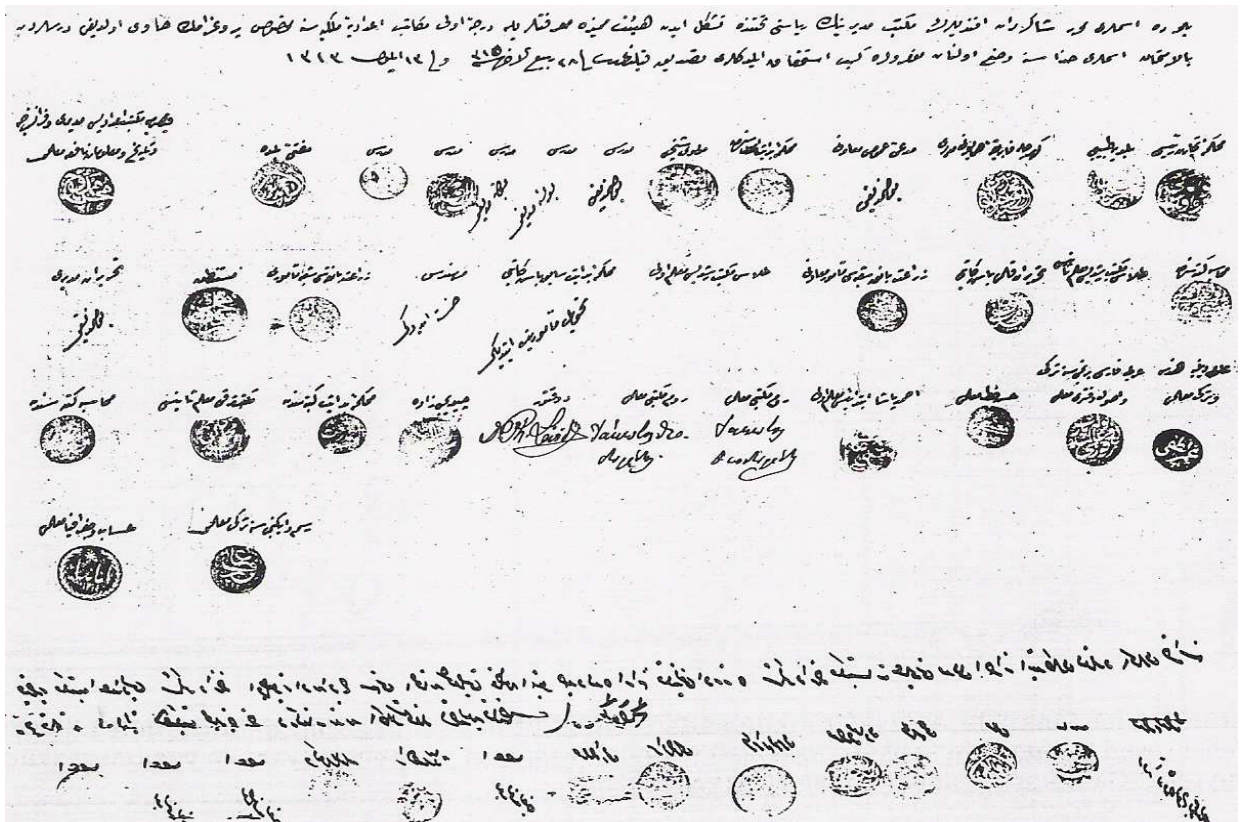
صفحہ نمبر ۱۱۱ - ۱۱۰

ردیف	اسم شاگردان	اسامی دروس										ملاحظات	
		۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰		
۱	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۵	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۶	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۷	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۸	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۹	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۰	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۱	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۲	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۳	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۴	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۵	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۶	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۷	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۸	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۱۹	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۰	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۱	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۲	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۳	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۴	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۵	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۶	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۷	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۸	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۲۹	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۰	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۱	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۲	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۳	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۴	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۵	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۶	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۷	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۸	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۳۹	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۰	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۱	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۲	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۳	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۴	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۵	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۶	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۷	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۸	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۴۹	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	
۵۰	محمد علی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	

Belge 16.Kayseri Lisesine Ait 1895-1896 Eğitim Öğretim Yılına Ait Sınıf Geçme Defterinde Öğrencilerin İsimleri, Okuduğu Dersler ve Notları Gösterir Cetvel.

Belge 17. Kayseri Lisesi Öğrencilerine Ait Sınıf Geçme Defterinden Bir Sayfa (1895–1896 Eğitim Öğretim Yılına Ait)

Belge 18. Kayseri Lisesi Öğrencilerine Ait Sınıf Geçme Defterinden Bir Sayfa (1896–1897 Eğitim Öğretim Yılına Ait)

شبه		سınıf		شبه		سınıf	
تاریخ	موضوع	موضوع	تاریخ	موضوع	موضوع	تاریخ	موضوع
1	...	...	...	...	...	...	...
2	...	...	...	...	...	...	...
3	...	...	...	...	...	...	...
4	...	...	...	...	...	...	...
5	...	...	...	...	...	...	...
6	...	...	...	...	...	...	...
7	...	...	...	...	...	...	...
8	...	...	...	...	...	...	...
9	...	...	...	...	...	...	...
10	...	...	...	...	...	...	...
11	...	...	...	...	...	...	...
12	...	...	...	...	...	...	...
13	...	...	...	...	...	...	...
14	...	...	...	...	...	...	...
15	...	...	...	...	...	...	...
16	...	...	...	...	...	...	...
17	...	...	...	...	...	...	...
18	...	...	...	...	...	...	...
19	...	...	...	...	...	...	...
20	...	...	...	...	...	...	...
21	...	...	...	...	...	...	...
22	...	...	...	...	...	...	...
23	...	...	...	...	...	...	...
24	...	...	...	...	...	...	...
25	...	...	...	...	...	...	...
26	...	...	...	...	...	...	...
27	...	...	...	...	...	...	...
28	...	...	...	...	...	...	...
29	...	...	...	...	...	...	...
30	...	...	...	...	...	...	...
31	...	...	...	...	...	...	...
32	...	...	...	...	...	...	...
33	...	...	...	...	...	...	...
34	...	...	...	...	...	...	...
35	...	...	...	...	...	...	...
36	...	...	...	...	...	...	...
37	...	...	...	...	...	...	...
38	...	...	...	...	...	...	...
39	...	...	...	...	...	...	...
40	...	...	...	...	...	...	...
41	...	...	...	...	...	...	...
42	...	...	...	...	...	...	...
43	...	...	...	...	...	...	...
44	...	...	...	...	...	...	...
45	...	...	...	...	...	...	...
46	...	...	...	...	...	...	...
47	...	...	...	...	...	...	...
48	...	...	...	...	...	...	...
49	...	...	...	...	...	...	...
50	...	...	...	...	...	...	...

Belge 22. Kayseri Lisesi Öğrencilerine Ait Sınıf Geçme Defterinden Bir Sayfa.

Handwritten numbers and scribbles at the top of the page.

Handwritten calligraphic text in the middle-left section, including the name 'Kabaşiyeh Medresesi'.

Small handwritten text below the main calligraphic block.

Handwritten text in the middle-right section, possibly a list or record.

A large block of handwritten text at the bottom, containing detailed notes or a list of names.

Belge 27. Kabaşiyeh Medresesi ile ilgili (C. Maarif/ 1599)

(157)

همه آنچه در این کتاب است از کتابهای دیگر جدا شده است و در این کتاب
 جمع شده است و در این کتاب جمع شده است و در این کتاب جمع شده است
 و در این کتاب جمع شده است و در این کتاب جمع شده است
 و در این کتاب جمع شده است و در این کتاب جمع شده است
 و در این کتاب جمع شده است و در این کتاب جمع شده است
 و در این کتاب جمع شده است و در این کتاب جمع شده است

و در این کتاب جمع شده است و در این کتاب جمع شده است
 و در این کتاب جمع شده است و در این کتاب جمع شده است
 و در این کتاب جمع شده است و در این کتاب جمع شده است

موردی که در این کتاب است از کتابهای دیگر جدا شده است و در این کتاب
 جمع شده است و در این کتاب جمع شده است و در این کتاب جمع شده است
 و در این کتاب جمع شده است و در این کتاب جمع شده است
 و در این کتاب جمع شده است و در این کتاب جمع شده است
 و در این کتاب جمع شده است و در این کتاب جمع شده است
 و در این کتاب جمع شده است و در این کتاب جمع شده است
 و در این کتاب جمع شده است و در این کتاب جمع شده است

و در این کتاب جمع شده است و در این کتاب جمع شده است

Mustaf
5019

Handwritten signature and date: 1919

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a decree or official statement.

Mustaf

Handwritten signature and date: 1919

Belge 29. Ahmed Paşa Vakfı ile İlgili (Cevdet Maarif /5019)

معروض فرالدیبرار
نقلاً عن آراء من مکتبہ ملک اندھور سیدہ زینبہ کبریہ مدینہ منورہ مکہ مکرمہ مکتبہ سیدی زینبہ لطیفہ مندرجہ اسمہ کی ترغیم مزاجیہ صاف ہے خاندانہ و تعلیمی خاندانہ بودی برائی
لطیفہ معلم صبیحہ و منہ نہ نہ تر پردہ کر کا پیشوای سلطنت و قصیدہ المداورہ بدی براجم لطیفہ جہ منزلکہ بودی سیدی زینبہ لطیفہ مندرجہ اسمہ کی ترغیم مزاجیہ صاف ہے خاندانہ و تعلیمی خاندانہ بودی برائی
لطیفہ سید کوبری سیدی زینبہ سیدہ خدیجہ خدیجہ سیدی زینبہ سیدی زینبہ سیدی زینبہ سیدی زینبہ سیدی زینبہ سیدی زینبہ سیدی زینبہ سیدی زینبہ سیدی زینبہ
یہ خیال و تصویر لائیکر محمول و نظماً مندرجہ ارباب استقامت اولی و ثانی و موعظت صلی کی برائی اشوا عن عرض عبودتہ لیسوا زینبہ قولاً ہر ہر ہر لایہ و گوید
سوکھ لایلی و ہنہا مرفوضتک ایام و صورتی مہترتہ شریف و مولیٰ شایع ابو زینبہ و تسلی و انورہ فقیر حکمای و انجمنہ قلنا نہ و نزلت علی صورتی و سعیدہ معلم
علم عالم آری و ہنہا مرفوضتک ایام و صورتی مہترتہ شریف و مولیٰ شایع ابو زینبہ و تسلی و انورہ فقیر حکمای و انجمنہ قلنا نہ و نزلت علی صورتی و سعیدہ معلم
واہمہ بیورطلبہ رکبہ بالانہا کل شدہ عالی غلبہ لایلی ناہ زینبہ جہز نہ زینبہ جہز نہ زینبہ جہز نہ زینبہ جہز نہ زینبہ جہز نہ زینبہ جہز نہ زینبہ جہز نہ زینبہ جہز نہ زینبہ جہز نہ

۱۴۰۲ھ

C. Evkaf 24547
2/11/1918

Türkiye'de Yabancı Okullarına Mahsus

ORTA OKUL DIPLOMASI

Diploma No 502 1963-1964 Ders yılı

Döğrencinin okul No	105
Adı ve soyadı	Ali Cem Baysal
Babasının adı	Mehdi Hicri
Doğduğu yer ve yıl	Üsküdar - 1948
Tâbiyeti	T. C.
mezun olduğu dönem	Haziran
Diplomayı veren okul	Amerikan Ortaokulu
Vilâyet	Kayseri
Kaza	Talas
Köy veya mahalle	—
Sokak	—
No	—

D E R S L E R	Notlar	D E R S L E R	Notlar
Türkçe	6		
Tarih	7		
Coğrafya	6		
Yurttaşlık Bilgisi	7		
Matematik	6		
Fenbilgisi	6		
İngilizce Bilgisi	6		
İngilizce Okuma	6		
Beden Eğitimi	7		
Müzik	5		

Mehdi Hicri oğlu-~~ğ~~ Ali Cem Baysal yukarda adları yazılı derslerin imtihanlarında başarı gösterdiğinden OR.T.A. derecede olan bu diploma 1964 yılının Haziran ayının otuzuncuğününde kendisine verilmiştir.

TALAS AMERIKAN ORTA OKULU
Milli Eğitim müdürü Müdür müavini
Sahhaddin Avcıoğlu Robert Keller Mustafa Döğeroğlu

Örnek: 5

Belge 33. Talas Amerikan Ortaokulundan mezun olan A.Cem Baysal'a ait diploma

KAYNAKÇA

1.ARŞİV BELGELERİ

- BOAD, *Cevdet Evkaf*, 24547, (21 C. 1254 / M.11 Eylül 1898)
 BOAD, *Cevdet Evkaf*, 21936, (5 Ra 1263/M.Şubat-Mart 1847)
 BOAD, *Cevdet Maarif*, 95, (25 B 1217/M.21 Kasım 1802)
 BOAD, *Cevdet Maarif*, 328, (25 B 1217/M.21 Kasım 1802)
 BOAD, *Cevdet Maarif*, 1513, (H.20 La 1149/M.21 Şubat 1737)
 BOAD, *Cevdet Maarif*, 2652, (H.27 Ş 1215/M.13 Ocak 1801)
 BOAD, *Cevdet Maarif*, 6205, (H.Z 1229/ M. Kasım-Aralık 1814)
 BOAD, *Cevdet Maarif*, 8289, (H.8L 116/M.3 Şubat 1705)
 BOAD, *HR,SYS*, 2879/20_1, (R.18 Nisan 1331/M.1 Mayıs 1915)
 BOAD, *DH.ŞFR*,60/281, (R.27 Kânûn-ı Sâni 1331/M.Ocak-Şubat 1916)
 BOAD, *DH.EUM*,2.Şb.68/75, (R.9 Za 1333/M.18 Eylül 1915)

2.RESMÎ YAYINLAR

- Ankara Vilayet Salnamesi, H.1300/M.1882–1883
 Ankara Vilayet Salnamesi, H.1320/ 1902–1903
 Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umumiye H.1316/M.1898- 1899
 Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umumiye H.1317/M.1899- 1900
 Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umumiye H.1318/M.1900- 1901
 Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umumiye H.1319/M.1901–1902
 Maarif Nezareti İdaresinde Bulunan Mekatib, Rüşdiye, İdadiye, Aliye İle Mekatibi-i
 Hususiye ve Ecnebiyenin ve Dersaadetde Tahriri İcra Kılınan Ve Taşrada
 Mevcud Bulunan Kütüphanelerin İstatistikî, Dar’ül Hülafat-ı Aliye –
 H.1318/M.1900-1901

3.KİTAPLAR, MAKALELER, GAZETELER

- AKDAĞ Mustafa, “Celali İsyânlarının başlaması”, *AÜDTCF Dergisi* 3.Fasikül
 AKOK Mahmut, *Kayseri de Gevher Nesibe Sultan Dariüşşifası ve Sahabiye Medresesi*
Rölöve ve Mimarisi, TTK Basımevi Ankara–1969
 AKYÜZ Yahya, “Galatasaray Lisesinin İslahına İlişkin Ali Suavi’nin Girişimlerini
 Gösteren Bir Belge”, *Bellekten*, C.XLVI, S.181, TTK Basımevi, Ankara, 1982

- , *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 2001'e)*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001
- ATMACA Dilek, *225 Nolu Şerhiye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirme* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)
- BALTACI Cahit, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Medeniyeti*, İrfan Matbaası, İstanbul, 1976
- BERKES Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1978
- BOSSING Nelson L., *Orta Dereceli Okullarda Öğretim* (Çev: Necmi SARI), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1953
- CEVAT Mahmut, *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilatı ve İcraatı -XIX. Asır Osmanlı Maarif Tarihi* (Haz. Taceddin KAYAOĞLU), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001, (İlk baskı; Matbaa-i Amire, İstanbul, H.1338-M.1920)
- ÇAYIRDAĞ Mehmet, "Kayseri Hunat Külliyesi" *Vakıf ve Kültür Dergisi*, Yıl:1, Cilt 1 Sayı:2 Ankara 1998
- CUNBUR Müjgan, "Kayseri'de Raşid Efendi Kütüphanesi ve Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, C.VII, Ankara, 1969
- DAĞLI Mustafa, *Anadolu'da Kurulan Yabancı Okullar ve Tesirleri* Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1990
- DEMİRCAN (ÖZIRMAK), *Tahrir ve Evkaf Defterlerine göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü Yayınları, Kayseri, 1992
- DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca Türkçe Lügat*, Doğu Matbaası, Ankara, 1970
- ECER Vehbi, "Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesinde Tarihle ilgili Türkçe Yazmalar", *Erciyes Dergisi*, C.4, 1981, S:37-48
- ENGİN Vahdettin, *Mekteb-i Sultani*, Galatasaraylılar Derneği Yayınları, İstanbul, 2003
- ERGİN Osman, *Türk Maarif Tarihi*, C.1, Eser Matbaası, İstanbul, 1977
- ERGÜN Mustafa, *Sivil Eğitim ve Sivil Eğitimin Batılılaşması*, Türkiye Sanal Eğitim Bilimleri Kütüphanesi, www.egitim.aku.edu.tr 21.04.2006)
- , *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ocak Yay. Ankara 1996

- ERKİLETLİOĞLU Halit, *Osmanlılar Zamanında Kayseri*, KBB Kültür Yayınları, Ankara 1996
- , Kayseri Kitabeleri, KBB Kültür Yayınları, Kayseri,2001
- GÜNDÜZ Ahmet, *XVIII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kayseri*, Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri,1998
- HAYDAROĞLU İlknur, *Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar*, Ocak Yayınları, Ankara 1993
- İHSANOĞLU Ekmeleddin, “Darülfünun Tarihçesine Giriş (II) -Üçüncü Teşebbüs: Darülfünun-ı Sultani”, *Belleten*, C.LVII, S.218, TTK Basımevi, Ankara, 1993
- KANSU Nafi Atuf, *Türkiye Maarif Tarihi-Birinci Kitap* ,C.I, Ankara, 1930
- Kayseri Lisesi 100.Yıl Şeref Belgeseli*, Kayseri 1997 1,2. ve 3.cilt
- Kayseri’de Kitap ve Kütüphane*, Kayseri İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü Yayınları, Kayseri, 1992
- KOCABAŞOĞLU Uygur, *Kendi Belgeleriyle Anadolu’daki Amerika*, Aybay Yayınları, İstanbul, 1991
- KOÇER Hasan Ali, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1173–1923)*, MEB Yay, İstanbul, 1991
- KODAMAN Bayram, *Abdülhamid devri Eğitim Sistemi*, TTK Yayınları, Ankara, 1991
- NAZİF Ahmet, *Mirat-ı Kayseriyye veya Kayseri Tarihi* (Çev: Mehmet Palamutoğlu) Kayseri, 1987
- NURİ Hıfzı, *Kayseri Sancağı 1922*, (Sadeleştiren: Zübeyr KARS), KTO Yayınları, Kayseri, 1995
- ÖNEY Gönül, “Kayseri Hacı Kılıç Cami ve Medresesi”, *Belleten*, C.XXX, S.119 TTK Basımevi, Ankara, 1966
- ÖZSOY Hasan, “Kayseri Amerikan Misyoner Faaliyetleri ve Talas Amerikan Koleji”, Talas Belediyesi Kültür Yayınları 2, Kayseri, 1996
- PARLAK Mustafa, “Ahmet Nazif Efendinin Raşid Efendi Kütüphanesi ile İlgili Mektubu”, *Erciyes Dergisi*, C.10, S.10—120, Kayseri, 1987
- SEZER Ayten, *Atatürk Dönemi Yabancı Okullar*, TTK yayınları, Ankara 1999
- SEZER Hamiyet, *III. Selim Zamanında Kayseri de Şehir Hayatı (1789–1808)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)

- SUNGU İlhan, “Galatasaray Lisesinin Kuruluşu”, *Bellekten*, C.VII, S.28, T.T.K.Basımevi, Ankara, 1943
- ŞİŞMAN Adnan, “Galatasaray Mekteb-i Sultanisi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.XIII, İstanbul, 1996
- , *Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nin Kuruluşu ve İlk Eğitim Yılları (1868-1871)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1989,
- , *Osmanlı Devletinde XX.Yüzyıl başlarında Amerikan Kültürel ve Sosyal Müesseseleri*, Alem Yayıncılık, Balıkesir, 1994
- , *XX.yy Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006
- TOZLU Necmettin, *Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar*, Akçay Yayınları, Ankara, 1991
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ , MEB Yayınları, C.23, Ankara, 1976
- UNAT Faik Reşit, *Türkiye’de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1964
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, “Ali Suavi ve Çırağan Sarayı Vakası”, *Bellekten*, C. VIII, S.29, TTK Basımevi, Ankara, 1944
- ÜNAL Meryem, *224 Nolu Şerhiye Sicili Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirme (1871–1873)* yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)
- VAHAPOĞLU M. Hidayet, *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*, M.E. B. Yayınları, İstanbul, 1997
- www.milliyet.com.tr, 2003.10.16/Pazar, içimizden biri,/M.Hadi İNBAŞI
- www.sevakfi.org. SEV/ABH Okulları 27.03.2006
- www.tac-alumni.org. 27.03.2006/TALAS
- YAZICI Nesimi, “Kayseri Medaris-i İlmiyye Karar defteri Üzerine Bazı Düşünceler”, *II..Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri, 1998
- YEGİN Abdullah, *İslami-İlmi-Edebi-Felsefi Lügat*, Hizmet Vakfı yayınları, İstanbul, 2003
- YİNANÇ Refet, “Kayseri ve Sivas Darüşşifalarının Vakıfları”, *Bellekten*, C.XLVIII, S. 189–190, TTK Basımevi, Ankara, 1985
- YÜCEL Hasan Ali, *Türkiye’de Ortaöğretim*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938